

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

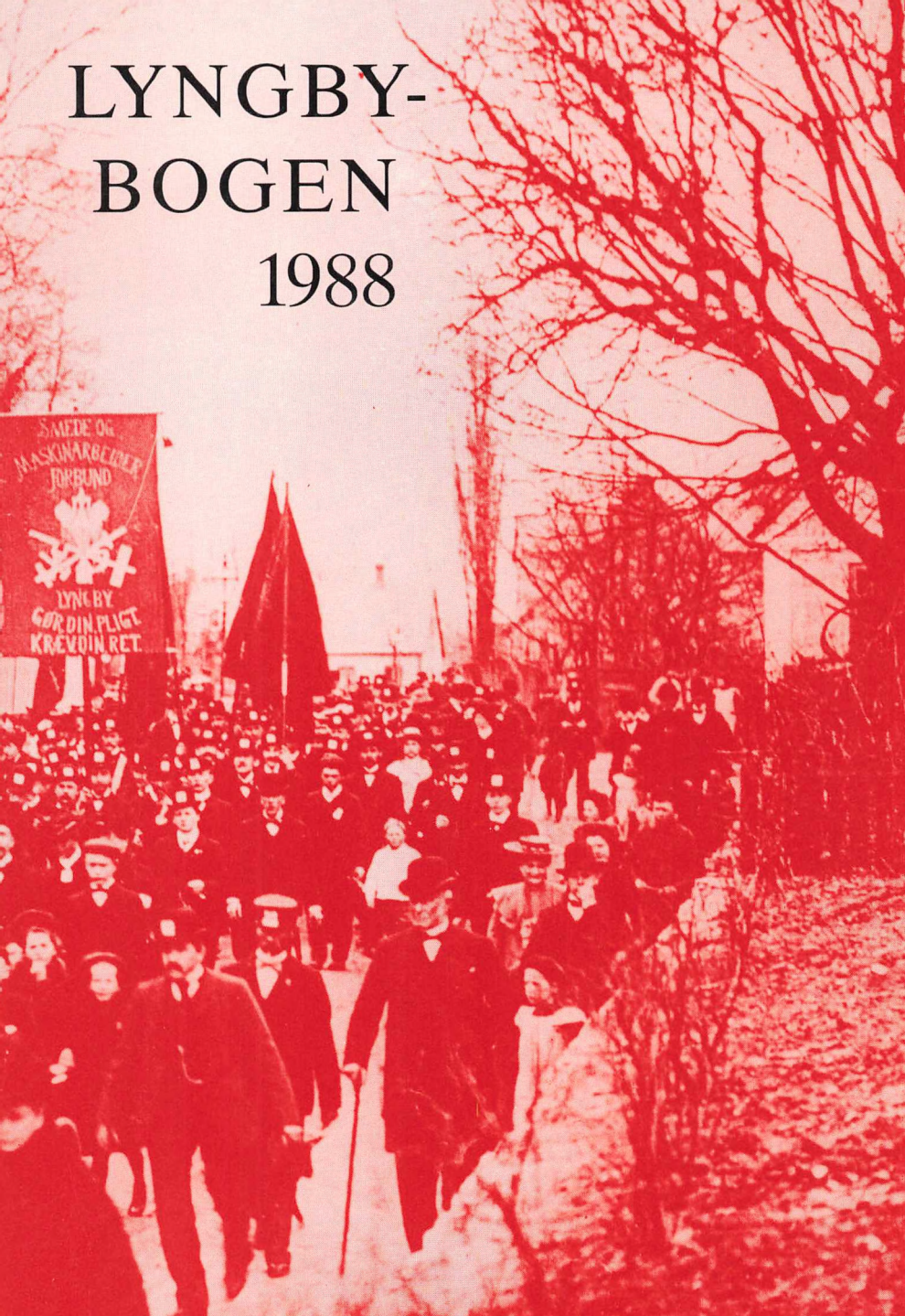
Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

LYNGBY- BOGEN 1988

SMIDE OG
MASKINARBEIDER
FORBUND
LYNGBY
GØR DIN PLIGT
KREVOIN RET.

LYNGBY-BOGEN

1988

1

LYNGBY-BOGEN 1988

er udgivet af

Historisk-topografisk Selskab for Lyngby-Taarbæk Kommune.

Papiret er 120 g tonet Micha.

Sat og trykt hos A. Rasmussens Bogtrykkeri, Ringkøbing,
i 2000 eksemplarer.

ISBN 87-87298-16-3

ISSN 0107-7848

*Omslaget viser 1. maj-demonstrationen i Lyngby 1905,
fotograferet på vej ned ad Lundtoftevej (»Smedebakken«)
i Bondebyen (jfr. side 41).*

INDHOLDSFORTEGNELSE

Henning Grelle: Arbejderbevægelsen i Lyngby-Taarbæk gennem 100 år 1888-1988	5
P. Gamrath: Fra Taarbæk Sogn	125
Johannes Boager: På sporet af det ældste Lyngby	143
Jeppé Tønsberg: De danske Forsvarsbrødre for Lyngby og Omegn 1889-1989	163
Ole Thorbek: »Føl« i Lyngby C.B. 328	175
Aage Børresen: Beretning om selskabets virksomhed 1986 og 1987	187
Register	189

Henning Grelle

ARBEJDERBEVÆGELSEN I LYNGBY- TAARBÆK GENNEM 100 ÅR 1888-1988

Den første arbejderbevægelse i Lyngby og omegn

»Lyngby-kredsen har hidtil været betragtet som Højres faste borg. Det er jo i den kreds, de store kapitalister hviler ud om sommeren efter vinterens anstrengelser og besvær ved middagsgilder, aftenselskaber og lombrepartier. Egnen hører til de smukkeste i landet, og beliggende tæt op til hovedstaden egner den sig ret for levedfolk hvis største besvær er at slå tiden ihjel. Derfor nummer Lyngby-kredsen en mængde større og mindre kapitalister. Føjes hertil, at både kongen og kronprinsen har deres sommerophold derude, så er det let forståeligt, at man fra Højres side har følt sig tryk med hensyn til kredsens politiske farve. Den var reaktionær og ville vedblive at være reaktionær«.

(Social-Demokraten, 1888)

Halvanden times socialisme

I sommeren 1871 spadserede fhv. løjtnant Louis Pio rundt i Polly Berlings smukke have i Ordrup. Her var han ansat som huslærer, men fik også tid til at spille ring med damerne og foretage udflugter med den stenrige enke og familien. Kun meget få vidste, at han brugte sommeraftenen til at skrive »Socialistiske Blade« med de artikler, som snart skulle blive til læresætninger for den første danske arbejderbevægelse.

At Ordrup og omegn med Lyngby, Gentofte og Nærum skulle blive en kampplads for den første arbejderbevægelse kan måske overraske,

Henning Grelle, f.1949, arkivar, cand.phil., Arbejderbevægelsens Bibliotek og Arkiv.

men disse landsbyer lå tæt ved København, og selv om de var eksklusive fristeder for et velhavende borgerskab, var der også en mindre industri med tilhørende arbejdere. Og måske vigtigst af alt: Der var en velfungerende borgerlig arbejderbevægelse, repræsenteret af såkaldte arbejderforeninger, hvoraf Lyngbys var den største.

De ideer, som stod skrevet i »Socialistiske Blade« og senere i ugeavisen »Socialisten«, var en direkte trussel mod de borgerlige arbejderforeninger. Opfordringen til de danske arbejdere til gennem en faglig og politisk organisering at sætte sig op mod arbejdsgiverne og søge politisk indflydelse, var samtidig en kraftig opfordring til samme om at udmelde sig eller tage afstand fra de borgerlige arbejderforeninger. De lavede kun arbejderne om til »nikkedukker« skrev Louis Pio, og deres mål var alene at holde arbejderne nede uden indflydelse på egne levevilkår. Parolen var derfor, at arbejderne tog sagen i deres egen hånd og skabte egne organisationer med dem selv som ledelse.

Det program vakte røre og forargelse i borgerskabet. Forargelsen kom først og fremmest, fordi Pio tog den nyligt nedkæmpede »Pariserkommune« i forsvar. Men den var for Pio et glimrende eksempel på magthavernes reaktion, når fattige arbejdere krævede et bedre liv og tog et eget initiativ til at ændre de ellers håbløse tilstande. Men det var ikke tanken at skabe »parisiske tilstande« i Danmark. Danske arbejdere kunne ændre deres situation ved fælles faglig optræden og vinde politisk indflydelse i en alliance med husmænd og landarbejdere. Mindre kunne også gøre det – forudsætningen var arbejdernes enige og fælles optræden – først da måtte det danske samfund indstille sig på at tage arbejderne alvorligt.

Den instans, der først tog handsken op og betragtede den ny bevægelse med største alvor, var politiet og den højeste statsmagt. Helt så enkelt var det ikke, når det drejede sig om at overbevise arbejderne og kæmpe mod arbejdsgivere og bønder og alle deres repræsentanter.

I Lyngby anvendte man både muskler og tale uden at skjule, at man fandt førstnævnte mest velegnet til at standse det socialistiske uvæsen.

Det blev ikke Pio, som tog det sure arbejde med at rejse land og rige rundt og tale socialismens sag, men derimod Paul Geleff. Hvor Geleff

kom frem, gik tingene ikke stille af. Det var næppe heller meningen – rabaldermøder var at foretrække. I modsætning til bønnemøder gav de omtale, men det krævede talent og styring, hvad Geleff besad i ganske høj grad. At møderne var livlige var dog sjældent Geleffs fortjeneste alene – det sørgede modstanderne for. Geleff skulle blot vise sig på en talerstol, og stemningen var skabt.

Den 6. januar 1872 var Geleff og Pios fætter Harald Brix i Lyngby til møde på traktørstedet »Lottenborg« eller »Lottenborghuset«, som det blev kaldt. Mødet blev overværet af 500 mennesker, og samtidens aviser fortæller, at der stod flere hundrede uden for vinduerne. Bogtrykker Herdahl forsøgte alt for at forstyrre mødet, men det hedder sig, at han gang på gang blev pebet ud. Lidt bedre gik det for Lyngby Landboskoles forstander la Cour. Han havde en vis forståelse for arbejdernes krav, men advarede mod socialismen. Trods et betydeligt støjniveau lykkedes det Geleff at tale om socialismens grundsætninger i halvanden time uden afbrydelse. Efter referaterne at dømme fik han hurraråb til gengæld. Derimod lykkedes det ikke for Brix at komme til orde. Han måtte forlade talerstolen, da han ikke kunne overdøve en kraftig piften og råben fra salen.

En kåring af vinder i dette møde er uden betydning og uafgjort vil nok være det sikreste. Derimod kan det konstateres, at der i tiden derefter kom et gevaldigt liv i egnens borgerlige arbejderbevægelse. I områdets avis »Københavns Amts Avis« gjorde man nok meget for at latterliggøre socialisterne, og fremstille dem som forbrydere mod samfundet, men reaktionen havde også en mere alvorlig del. I de første måneder af 1872 arrangerede arbejderforeningerne adskillige offentlige møder mellem arbejdsgivere og arbejdere med dagsordenen: Hvad kan der gøres for at bedre arbejdernes stilling o.lign. På disse møder blev der talt om Lyngbys mønsterarbejdspladser og deres humane arbejdsgivere, og arbejderne blev opfordret til at udtrykke deres utilfredshed, hvad de naturligvis sjældent gjorde. Møderne var et tydeligt tegn på, at socialismen blandt arbejderne ikke blev anset for ufarlig. Til gengæld havde man en klippefast tro på, at den aldrig ville få chancer hos Lyngby og omegns arbejdere.

Arbejderbevægelsen gennem 100 år

Paul Geleff (1842-1928) var Lyngby-kredsens første socialdemokratiske folketingskandidat (opstillet i 1872).

Arbejderbevægelsens Bibliotek og Arkiv

Det var der heller ikke meget, der tydede på et stykke tid, ja, egnen var nærmest fri for socialister indtil efteråret 1872.

Nærum-socialisterne

De første tegn på fornyet socialistisk aktivitet var i anledning af folketingsvalget i september 1872. I august blev det i »Socialisten« bekendtgjort, at Paul Geleff stillede op som kandidat i Lyngby-kredsen. Det var ganske usædvanligt eftersom han, Pio og Brix var blevet fængslet efter det dramatiske »slag« på Københavns Fæled den 5. maj. Trods indespærringen fik både Pio og Geleff lov til at stille op til valget, men valgmøder kunne der ikke blive tale om. De måtte nøjes med at få oplæst deres valgprogram.

I Lyngby-kredsen ville man imidlertid ikke acceptere Geleff som oppositionens kandidat mod det dominerende Højre. På flere møder nægtede man ligefrem oplæsning af Geleffs program, og den 18. september trak han sig og opstillede i Københavns Amts 1. kreds. I stedet opstillede man sadelmager H.L. Bendixen, der fik både oppositionens og de få socialisters støtte. Det blev imidlertid snart vanskeligt at

at finde ud af Bendixens egentlige ståsted. Han talte nok arbejdernes sag, men når han på møderne blev udæsket et klart svar om sit partitilhørsforhold svarede han blot, at han stod på lovens grund.

I begyndelsen syntes socialisterne at støtte ham. I midten af september var Louis Pios afløser som formand for Internationale, cigarmager Carl Würtz, på valgtourné i kredsen. Han forsøgte først at få møder i stand i Nærum og Skodsborg, men måtte opgive. Det lykkedes ham dog at deltage i et andet møde arrangeret af Bendixen i Skodsborg. På dette møde var Bendixen stadig vaklende, men han hældede dog mest til Det forenede Venstres program.

Würtz' tilstedeværelse blev ikke uden succes. Efter mødet lykkedes det ham at holde et egentligt arbejdermøde, og dets resultat blev dannelsen af en afdeling af Internationale med smed Søren Pedersen fra Stampen ved Raadvad som formand. Afdelingen fik efter referatet at dømme 50 medlemmer, og de fulgte med sang og musik Würtz til Klampenborg, hvor han tog toget til København.

Valget i september blev en betydningsløs sejr for Det forenede Venstre. Venstre fik flertallet i Folketinget, men ikke regeringsmagten. Indførelsen af det parlamentariske princip måtte vente til 1901. I Lyngby-kredsen sejrede Højre stort, men Bendixen opnåede hele 248 stemmer, hvad der ikke var så ringe endda. Stemmerne kom fra alle dem, som var imod Højre, og det var naturligvis ikke kun de få socialister i kredsen. En egentlig karakteristik af Bendixen er svær at give, men hans synspunkter lå ikke langt fra Det jyske Venstres synspunkter (Bjørnbakkerne), der ikke var uden sympati for arbejdernes krav, men på den anden side var modstandere af mere radikale socialistiske ideer.

Valgresultatet må dog alligevel have givet socialisterne grundlag for optimisme og fremgang i området. Den 18. november lykkedes det Carl Würtz at få et møde i stand i Lyngbys hjerte, nærmere bestemt på »Hold'an« beliggende på hovedgaden. Inde i kroen var der stopfuldt af mennesker og udenfor havde politimester Blom truffet store sikkerhedsforanstaltninger. Inden for kom bølgerne snart til at gå højt, men det lykkedes Würtz at komme til orde og begynde på sit foredrag. Men snart gik mødet over gevind. Den ihærdige bogtrykker Herdahl

Arbejderbevægelsen gennem 100 år

og en skare tilhængere gjorde alt for at afbryde foredraget, hvad der snart fik politiet til at sprænge døren og kræve ro og orden. I »Socialisten«'s referat hedder det, at Herdahl og tilhængere lavede så megen uro og ballade, at flere uromagere med politiet i spidsen »var trængt ind i lokalet uden at betale entré«. Würtz fik dog holdt sit møde, og politiet blev i skarpe vendinger kritiseret for at stimulere til uorden i stedet for at holde ro.

Nogen forening fik Würtz ikke oprettet, og Herdahl triumferede og kaldte mødet en fiasko for socialisterne. Men socialisternes tilstedeværelse på egnen var ikke slut.

Den 30. november stod der i en lille annonce i »Socialisten«, at *Den internationale Landssektion i Nærum* ville holde et møde med Würtz den 1. december. En forening af dette navn havde aldrig tidligere været omtalt, men der er næppe tvivl om, at foreningen var identisk med den omtalte forening, der var stiftet i Skodsborg under valgkampen. Landssektionen i Nærum annoncerede med løbende mellemrum i »Socialisten« helt frem til 15. september 1873, men dens medlemmer og aktiviteter har været umulige at finde frem. Af annoncerne kan man se, at Würtz flere gange blev inviteret til at holde foredrag, men blev forhindret af mangel på egnede mødelokaler. At foreningen fungerede alligevel ses af en annonce 1. marts 1873 hvor det hed sig, at der var stor interesse i foreningen for at oprette en sygekasse. Alle annoncer er imidlertid underskrevet »sektionsformanden« og navnet på ham har ikke kunnet findes. Det er sandsynligt, at det fortsat var smed Søren Pedersen fra Raadvad, og at det i det hele taget var smedene i Raadvad, der var medlemsgrundlaget. Derimod fremtræder navnet Kibenich ikke hverken på denne tid eller langt senere, selv om det i al tidligere socialdemokratisk historieskrivning om Lyngby og Søllerød hedder, at han var hovedaktør. Det kan ikke afvises, at han var med, men det kan heller ikke bekræftes.

Aktivitet i Ordrup og Lundtofte 1876-1877

Den 15. august 1873 blev Internationale forbudt ved lov. Forbudet omfattede alle sektioner i landet således også sektionen i Nordre Birk.

Derimod var fagforeninger undtaget, og i det følgende år oprettedes et stort antal fagforeninger hovedsagelig i København. Disse fagforeninger samledes fra 1874 i en centralbestyrelse, der ikke alene koordinerede faglige aktiviteter, men også tog sig af politiske spørgsmål. Da Pio, Brix og Geleff kom ud af fængslet 1. april 1875 var arbejderbevægelsen i funktion ovenikøbet med et dagblad »Social-Demokraten«. Frigivelsen af lederne satte yderligere fart i arbejderbevægelsen, som det næste halvandet år oplevede en rivende fremgang.

Fremgangen fik også betydning for byerne nord for København. Den 9. januar 1876 stiftedes på et møde »*Den socialdemokratiske Forening for Ordruk og Omegn*«. Der var 250 mennesker til stede på Jernbanepavillonen i Charlottenlund, og blandt talerne var Geleff og agitatoren Frederik Hertz. Der var også politi, men mødet fik et roligt forløb. I midten af 1876 havde foreningen ca. 50 medlemmer, hvoraf en del var bygningshåndværkere. I april 1876 skulle der være folketingsvalg, og Centralbestyrelsen besluttede endnu engang at forsøge sig i Lyngby-kredsen. Som kandidat udpegede Centralbestyrelsen sproglærer Bjørnstrup – et fremtrædende medlem af foreningen »Socialdemokratisk Samfund«. Bjørnstrup var moderat og i mange spørgsmål i opposition til Louis Pios og Centralbestyrelsens politiske og faglige linje.

Bjørnstrup var ingen stor taler, men fik dog 168 stemmer i kredsen, hvad der måske ikke var imponerende. På den anden side havde Bjørnstrup i modsætning til Bendixen i 1872 et klart tilhørsforhold til Arbejderpartiet. Det højeste stemmetal til partiet tilfaldt Pio i 5. kreds København (1013 stemmer), mens Geleff kun fik 119 stemmer i 9. kreds.

Der manglede meget endnu såvel i København som i de nordliggende landsbyer, men selve valgkampen gav yderligere foreningsfremgang. En ivrig agitator for valget af Bjørnstrup var snedker F. Licht fra Lundtofte. I april fik han Centralbestyrelsens sekretær E. W. Klein til at udsende en erklæring om, at Licht personligt var udset til at drive agitation til fordel for Bjørnstrup. Efter valget indkaldte samme Licht til et møde hos købmand Willumsen i Lundtofte med E. W. Klein som

Arbejderbevægelsen gennem 100 år

taler, og man enedes om at stifte en socialdemokratisk forening. Den 14. maj 1876 holdt man stiftende møde og »Lundtofte og Omegns socialdemokratiske Arbejderforening« blev en realitet.

Licht blev formand, næstformand H. Sørensen, kasserer R. Hansen. Den øvrige bestyrelse bestod af Frederiksen, W. Nielsen, Rasmussen og Christiansen. Stifternes erhverv er bortset fra Licht ikke oplyst, men foreningens medlemsgrundlag hersker der ikke tvivl om. Man appellerede i alle annoncer til arbejderne på Dyrehavens fabrikker, og det var alene herfra, at foreningens 60 medlemmer kom. Lundtofte bestod udelukkende af store bøndergårde, og landarbejderne herfra var ikke på dette tidspunkt politisk og fagligt vakte.

Lundtofteforeningen var repræsenteret på Det socialdemokratiske Arbejderpartis første kongres på »Gimle« i juni, men allerede i oktober 1876 besluttedes det at ophæve foreningen. Nogen forklaring herpå blev der ikke givet, men foreningen havde indtil da haft forskellige problemer. Bl.a. havde man en overgang diskuteret om foreningen overhovedet skulle være socialistisk.

Ordrup-foreningen holdt dog ud helt til sommeren 1877. På dette tidspunkt var den samlede arbejderbevægelse fagligt og politisk i hastig tilbagegang. En international krise hærgede fra 1877 til 1882 det danske samfund. Fagforeningerne forsvandt og kun en lille tapper kreds af socialdemokrater i København holdt ilden ved lige.

I de nordlige forstæder til København gik ilden ud i en lang periode på over 10 år. Arbejderbevægelsen havde aldrig vundet store positioner her, den havde markeret sig, men var blevet mødt med massiv modstand fra en stærk borgerlig arbejderforeningsbevægelse, der formåede at holde flertallet af arbejdere inden for rammerne af selvhjælp og godgørenhed. En medvirkende årsag hertil var, at industrierne i Brede og Raadvad var gamle industrier med tilhørende boliger og hjælpeforeninger. I København måtte flertallet af håndværkssvendene indstille sig på at blive arbejdere i en ny industri, hvor arbejdsforhold og ledelsesprincipper var af ganske anden og mere upersonlig karakter.

Når det alligevel lykkedes for socialisterne at danne få og i levetid

Smedeliv på Raadvad!

Min stedfar var smed på Raadvad. I 1890 blev han angrebet af tuberkulose, kunne ikke komme i sygekasse af denne grund, han spyttede blod, og måtte ofte blive hjemme fra sit arbejde, sommetider 2 à 3 dage om ugen. Men han var utrættelig, når det gjaldt foreningsarbejde, brugsforening, vælgerforening, fagforening, hjælpekasse og sangforening. Alt dette kostede penge og han satte andres ve og vel forud for sin familie. Han var fingernem og opfindsom ved sit arbejde. Han stansede knive og gaffler ud af en stålplade og fik 5 øre for hundrede. Disse knive og gaffler faldt fra maskinen og ned på gulvet og blev med en greb smidt hen i et hjørne. Når jeg kom fra skolen, skulle jeg på fabrikken og samle alle disse knive og gaffler op. Jeg begyndte nethalvtår gammel med at samle op og tælle dem. Så skar jeg mig i hænderne og ikke sjældent tudede jeg og gik hjem til mor og beklagede mig. Min stedfar konstruerede så et tælleapparat og et apparat som stablede knive og gaffler op i en spand. Det blev han belønnet for ved at fabrikken trak 20% af hans akkord.

I 1896 strejkede arbejderne for at opnå lønforbedringer. Der var kommet ny direktør, der mente, han kunne diktere hvilke vilkår han fandt for godt, hvad han selvfølgelig ikke fik lov til. Min stedfar havde mange diskussioner med Borgbjerg, maler Jensen og Valdemar Olsen fra Smedeforbundet, om der skulle være industriforbund eller fagforbund. I Raadvad valgte man industriforbund.

Da de fleste arbejdere boede i fabrikkens boliger, kom der omgående opsigelse til alle om at fraflytte inden 14 dage. Det var et slemt stød for mange, men arbejderne fik en del krav opfyldt og strejken blev afblæst. Min stedfar stod sig ikke godt med fabrikkens ledelse og mine forældre flyttede til København.

Selv kom jeg til Raadvad i 1903 som udlært smed. Jeg blev antaget som smed og reparatør, men blev først grovsmed, da en af smedene døde af T.B. Værktøjet man skulle bruge måtte vi selv lave, dog ikke ambolt, skruestik og esse. Timelønnen var 33 øre, men ved intensivt arbejde kunne der tjenes 45 øre. Dem, der ikke kunne nå hjem at spise, sad på filebænken. Der var intet spiselokale, intet omklædningsrum – et søm i væggen var klædeskab. En spand til at vaske sig i måtte man selv skaffe. Ferie kendte vi overhovedet ikke.

Arbejderbevægelsen gennem 100 år

kortvarige foreninger skyldes det formentlig almindelig begejstring og nysgerrighed hos arbejderne. Der kan ikke herske tvivl om, at arbejderne ønskede bedre livsvilkår, men overbeviste socialister var vel kun de få.

Fra gennembrud til sejr 1888-1913

»I 1886 lidt før jul rejste P. Knudsen og jeg ud til Lyngby for at forhandle med partifæller derude om eventuel opstilling af en kandidat ved det forestående folketingsvalg i januar 1887. Vi gik efter opgivne adresser, men ingen turde have med os at gøre. Organisationer var der ingen af. Vi fik oplysninger om, at i Taarbæk var der en mand som maaske kunne tage affære og vi vandrede over de hvide snemarker ned til fiskerbyen, men heller ikke her fik vi noget resultat.

5 år efter kom jeg igen til Lyngby, denne gang som kandidat og nu var der både mænd og organisationer. I Ordrup var der murer Nakskov, i Charlottenlund snedker Nielsen, i Nærum Wilmann, i Lyngby Julius Petersen for blot at nævne nogle navne der falder mig ind.«

(Overborgmester Jens Jensen – tale i Gentofte 6. februar 1915)

Foreningen i Søllerød-Nærum

1880'erne blev både genopbygnings- og gennembrudsår for den socialdemokratiske arbejderbevægelse. Fra begyndelsen af 80'erne indledtes arbejdet med at genoprette de københavnske fagforeninger, og i 1884 opnåede Socialdemokratisk Forbund et politisk gennembrud med valget af skrædder Holm og skomager Hørdum til Folketinget. Det skabte en bølge af optimisme over hele landet og i dens kølvand fulgte en omfattende række af foreningsgrundlæggelser koncentreret omkring de større købstæder. Men også på landet var der fremgang. I sommeren 1888 havde partiet et omfattende foreningsnet og det blev tid til for første gang siden 1877 at afholde kongres. Både den politiske og faglige opbygning var sket i et tempo og med en planlægning, hvor

principper om sikkerhed og grundlag var vigtigere end hurtig vækst. Socialdemokratiet var i fremgang og denne skulle ikke endnu engang sættes over styr og væltes på en studs.

Hertil kom, at socialdemokraterne havde tiden foran sig. Det egentlige industrielle gennembrud i hele Danmark stod og bankede på døren med alt hvad det indebar af mulighed for fremgang. Hele Lyngbyområdet oplevede således en kraftig udbygning af industrien i de næste 25 år.

En anden forudsætning for arbejderbevægelsens gennembrud var en svækkelse af de borgerlige arbejderforeningers rolle i takt med styrkelsen af fagforeningerne. Skridt for skridt gik det op for arbejderne, at fagforeningerne kunne skaffe dem forbedringer, der langt oversteg arbejderforeningernes formåen.

Gennembrud i Nærum

Det blev Nærum, der kom til at danne udgangspunkt for en varig socialdemokratisk bevægelse i Lyngbyområdet. Hele baggrunden for stiftelsen af en socialdemokratisk forening og selve tidspunktet må siges at være forbundet med megen mytedannelse. I tidligere fremstillinger og i talrige jubilæumsartikler for både Søllerød og Lyngby hedder det, at den socialdemokratiske forening for Søllerød og Lyngby sogne blev stiftet 9. november 1888. Det siges ovenikøbet, at selve stiftelsen foregik i dybeste hemmelighed i et lille brændeskur i Nærum. Andetsteds skrives der, at man på grund af boykot fra kroværterne måtte ty helt til Ordrup, hvor stiftelsen fandt sted på samme dato den 9. november. Til gengæld er der enighed om stifternes navne, der talte smed P. Kibenich, smed Voigt og Johan Wilmann.

Ovennævnte version, som indtil dato har været officiel historieskrivning, harmonerer dårligt med samtidige kilder.

I Social-Demokraten kan man læse, at der den 9. december afholdtes et talrigt besøgt møde i Nærum med det formål at stifte en socialdemokratisk forening. Indbyder var arbejdsmand P. Hansen og hovedtaler var skomagervend H. Rasmussen, der talte om Socialdemokratiets idé og program. Mødet traf beslutning om, at de fremmødte

Arbejderbevægelsen gennem 100 år

skulle mødes igen den førstkommende søndag i købmand Engelsen ejendom i Nærum (tidligere Nærum Kro), hvor de københavnske smedes formand F. Hurop skulle tale.

Dette møde blev gennemført og i mødets referat omtales kort, at foreningens formand, A. Petersen, bød velkommen og skomagersvend Rasmussen dirigerede mødet, der afvikledes i ro og orden. Hurop høstede stort bifald, og mødet sluttede med, at man lovede hinanden sammenhold og fremgang »i denne rene skære Højrekreds«, som det hed.

Det er ikke umuligt, at der forud for disse møder havde fundet andre og mere »hemmelige« møder sted. De kan ikke dokumenteres. Det er blot ejendommeligt, at navne som Kibenich og Wilmann ikke optræder på de egentlige stiftende møder.

På den anden side findes der ikke mange oplysninger om foreningens virke de første par år. Skomagersvend Rasmussen afløste snart A. Petersen som formand, hvad han forblev til 1891. I hans tid fik foreningen en fane med indskriften »*Socialdemokratisk Forening for Søllerød og Lyngby*«. I mere populær tale kaldtes foreningen for Nærumforeningen, hvad der styrker den opfattelse af, at foreningen næppe havde mange medlemmer i Lyngby. Det var også begrænset, hvad foreningen kunne magte af agitation for arbejdersagen. Denne opgave blev da også snart efter overtaget af stærkere kræfter, nemlig fagbevægelsen.

Fagbevægelsens gennembrud

På et møde den 15. oktober 1890 på Jægersborg Hotel stiftedes »*De samvirkende Fagforeninger i Gjentofte, Lyngby med omkringliggende Sogne*«. Bag initiativet stod murerne, arbejdsmændene, hus-tømrernes og snedkernes fagforeninger. Målsætningen for denne fællesorganisation blev diskuteret og vedtaget på et møde den 23. november. Hensigten var at samle og organisere arbejderne inden for alle fag og derigennem skaffe menneskeværdige forhold for medlemmerne. Det skulle nås ved at medlemmerne støttede hinanden på tværs af faggrænser, når der var strejke eller lockout. På programmet

var endvidere afskaffelse af søndagsarbejde, forkortelse af arbejdstiden, hvor den var mere end 10 timer, og afholdelse af offentlige møder. Der var også mange andre ønsker, og i det hele taget var der på mødet en meget livlig diskussion. I forhandlingsprotokollen kunne referenten slet ikke følge med, men måtte afslutte med *»ordet havde været givet 150 gange«*.

Tidspunktet for dannelsen af en fællesorganisation var ikke overraskende set i relation til den industrielle udvikling på egnen. Lyngby og omegn var i første halvdel af 1890'erne genstand for *»industrielt gennembrud«*, som fortsatte helt frem til 1916. Flere af de gamle industrier blev moderniseret, men især blev der investeret i oprettelsen af en lang række nye industrier. Bl.a. kan nævnes Dansk Gardin og Textil Fabrik, V.O. Eyermanns Metalvarefabrik, Lyngby Sukkerraffinaderi m.fl. Initiativtagerne og drivkræfterne i Fællesorganisationen var imidlertid ikke arbejderne i de gamle og ny industrier, men bygningshåndværkerne, dvs. de arbejdere, der byggede de ny fabrikker og de mange tilhørende boliger til den forøgede befolkning. Ganske vist kom også bagerne og skomagersvendene med i Fællesorganisationen i dens levetid 1890-1901, men foreningen forblev totalt domineret af bygningshåndværkere og arbejdsmænd.

Foreningens første formand var murer Vilh. Nakskov, der var tidligere formand for Murernes Fagforening i Ordrup. Han var formand helt frem til 1895, da han måtte forlade egnen efter at have været udsat for arbejdsgivernes totale boykot. Nakskov var en spændende personlighed, der nok ved anden lejlighed kunne fortjene et nærmere studie. Han var uden tvivl i besiddelse af et stort talent for organisation, og han havde gode talegaver. Derudover havde han gode relationer til de københavnske fagforeningsformænd og den socialdemokratiske parti-ledelse.

Blandt Nakskovs første fortjeneste var planlægning af en række store agitationsmøder i Lyngby, Gentofte og Ordrup. Den voksende industrialisering betød, at der kom arbejdere til egnen, men der var ikke tale om, at disse arbejdere pr. automatik meldte sig ind i fagforeninger. Der var heller ikke tale om, at bygningshåndværkerne havde

Arbejderbevægelsen gennem 100 år

en gunstig organisationsprocent. Tværtimod havde murerne store vanskeligheder med at holde sine medlemmer inden for rækkerne. I 1893 vedtog man, at ingen af Fællesorganisationens medlemmer måtte arbejde sammen med uorganiserede. Det var imidlertid for højt et mål at sætte sig, og i 1895 måtte der slækkes på dette krav under henvisning til *»at foreningerne ikke var stærke nok til at unllade at arbejde med skruebrækkere og uorganiserede«*.

Det betød ikke, at Fællesorganisationen var en svag forening. Dens virke må bedømmes på et bredere grundlag, såvel fagligt som politisk og socialt, og på dette område må foreningens betydning ikke undervurderes.

I starten syntes man også at have erkendt, at man ikke kunne vinde tilslutning gennem vilde strejker. Der måtte et almindeligt oplysnings- og agitationsarbejde til, før der kunne ventes resultater. Fællesorganisationen blev derfor arrangør af de fleste større arrangementer i 1890'erne.

Foreningens første store møde – og det første i Lyngby i denne tid – var et offentligt møde på Hotel Lyngby med partiformand P. Knudsen som taler. Dette møde blev lidt af en begivenhed og dets forløb har mange mindelser fra de glade dage i 1870'erne.

Bogtrykker Herdahl var igen på spil, og han havde gennem »Lyngby Avis« gjort alt for at mobilisere borgerne for at vise socialisterne *»at vi ikke kan bruge den slags her«*. Blandt Herdahls opfordringer var køb af fløjter og piber så man kunne forhindre P. Knudsen i at tale, og ifølge avisreferaterne var det ikke muligt at opdrive en fløjte i Lyngby på mødedagen den 12. april 1891. Men ikke kun Højres tilhængere var mødt talstærkt op. Det samme var politiet, ovenikøbet med forstærkninger af gendarmen. Der blev imidlertid hverken brug for fløjter eller politi. Mødet forløb i ro og orden uden mislyde:

»Før mødet har Hr. Herdahl åbenbart været en overmåde rask karl. Hans mod må imidlertid senere være bortdukket, og ved selve mødet er hjertet rimeligvis sunket helt ned i bukserne både hos ham og dem, der skulle assistere ham.«

Årsagen til Herdahls tavshed var, at P. Knudsen var kommet i ven-

Redaktørerne af den konservative Københavns Amts Avis, Carl Herdahl og hans søn Charles Herdahl, brugte megen energi på at bekriige det voksende Socialdemokrati i Lyngby-kredsen. Her er Charles Herdahl fotograferet i sit hjem ca. 1916. Byhistorisk Samling

skabelig samtale med politimester Blom, og inden mødet skulle begynde spadserede de to med hinanden under armen op og ned i salen, så Højres tilhængere klogeligt »stak piben ind«.

P. Knudsen var da også Paul Geleffs totale modsætning. En lidt kedelig taler, men repræsenterende en overbevisende saglig kraft, der kunne få selv de argeste antisocialister til at se en vis fornuft i arbejderne organisation.

Ud over P. Knudsen talte murer Nakskov, arbejdsmand Schröder og snedker Olsen. Mødet vedtog énstemmigt følgende resolution:

»Forsamlingen vedtager at virke for en kraftig tilslutning til Socialdemokratiet og arbejderne faglige organisationer for derigennem at tilvejebringe en forbedring af arbejderne økonomiske vilkår.«

Arbejderbevægelsen gennem 100 år

Det vellykkede møde i Lyngby betød ikke, at socialisterne fra da af havde ro og fred til agitation fremover. Allerede ugen efter var Fællesorganisationen arrangør af et lignende møde på Gentoft Kro og forinden havde Herdahl fremstillet en plakat med følgende tekst:

»Den socialistiske agitation er i stærk tiltagende i vor kreds og har hidtil uforstyrret fået lov at trives.

Herpå må der gøres en ende. Hvor socialdemokraterne fremtidigt holder møde, bør vi højremænd være til stede og protestere imod den falske lære, der indgives arbejderne.«

Kampen mellem Højre og socialdemokraterne var nu for alvor indledt, men i modsætning til 1870'erne stod Højre over for en modstander, som godt nok hverken var stærk eller indflydelsesrig, men som var kommet for at blive. Højre måtte snart sande, at indkøb af fløjter og hotelværternes boykot af socialismøder ikke kunne stoppe arbejderbevægelsen.

1. maj i 1892

Lokalespørgsmål kunne nok genere arbejderbevægelsen, men det var kun nålestik, og man fandt udveje. Fællesorganisationens mest faste tilhørssted blev Ordrup Hotel. Dette »røde« hotel var gang på gang centrum for alle slags møder i bevægelsens regi, og mange fagforeninger havde deres dåbssted dér. Af andre samlingssteder blev Hotel Rustenborg i Lyngby og Gentoft Kro de mest benyttede. Uanset mødets indhold, f.eks. om det var et politisk møde eller en stiftelsesfest, skulle der forhandles både med værten og politiet. Da Fællesorganisationen skulle have stiftelsesfest 11. november 1894 fik man en aftale med Hotel Rustenborg. Det foregik på følgende måde:

»Nielsen og Julius Petersen var hos værten om onsdagen, hvor de kom til det resultat, at værten skulle have 25 kr. for lokaleleje og så besørge polititilladelse og betale dets assistance. Til gengæld skulle han i selskabslokalerne sælge til billigere priser, således f.eks. Tuborg og Ny Carlsberg øl for 15 øre, Gl. Carlsberg for 17 øre på flaske. En kaffe uden brød 15 øre. Kaffe med cognac 20 øre med tillæg for cognac 35 øre.«

Den 13. marts 1892 besluttede Fællesorganisationen, at der skulle

Ordrup Hotel dannede i 1890'erne ofte rammen om arbejderbevægelsens møder og fester, når egnens øvrige kroer og hoteller nægtede at stille lokaler til rådighed.

Arbejderbevægelsens Bibliotek og Arkiv

holdes 1. maj på egnen. 1. maj-traditionen var begyndt i København og de større provinsbyer i 1890. Baggrunden var en beslutning i det internationale Socialdemokrati på en kongres i Paris i 1889. 1. maj skulle gøres til en international demonstrationsdag, hvor arbejderbevægelsen overalt i verden skulle fremføre sine krav om kortere arbejdstid og bedre arbejdsforhold. Fællesorganisationen gjorde først et forsøg på at afholde maj-festen i Fortunen, men da det ikke kunne lade sig gøre, måtte man fortrække til Ordrup Hotels have. Her samledes i alt 250 medlemmer med damer den 1. maj og hørte på taler af murer Nakskov og Murerforbundets formand Hans Rasmussen. Kl. 8 om aftenen marcherede man i procession med faner i spidsen fra haven og ind i festsalen, hvor dansen begyndte, og hvor, som det hedder i referatet, »festen fortsattes under festlig og livlig tilslutning hele natten«.

Den første 1. Maj blev en succes, og Ordrup Hotels have kom til at

Arbejderbevægelsen gennem 100 år

danne rammen om mange senere 1. maj møder. I 1895 og 1896 måtte man dog ty til Gentofte Hotel. I år 1900 ophørte Fællesorganisationen med at arrangere møderne og overlod opgaven til vælgerforeningerne.

I forvejen stod vælgerforeningerne for de årlige grundlovsfester den 5. juni, men også denne tradition var i Lyngbykredsen indført af Fællesorganisationen. Det skete første gang i 1892 ved Den slesvigske Sten i Dyrehaven. Fællesorganisationen havde dog ved den lejlighed påtaget sig mere end den kunne bære, idet den ikke bare var lokal arrangør, men arrangør af hele arbejderbevægelsens grundlovsfest. Københavnerne svigtede imidlertid, og der blev solgt alt for få af de indkøbte 8000 festtegn. Året efter holdt man klogeligt ingen lokal grundlovsfest, men nøjedes med at deltage i københavnernes. I de følgende år skiftede man mellem lokale arrangementer og centrale, arrangeret i København. Fra 1895 lod man vælgerforeninger afholde grundlovsfesten, hvad der tilsyneladende blev en succes. I 1896 holdt Johan Wilmann kæmpefest på »Lottenborg« med 2000 deltagere og procession gennem Lyngby, og lignende grundlovsfester med stadig større tilslutning holdtes de følgende år.

Fællesorganisationens ophør

Fællesorganisationens virksomhed var dog andet end fester og offentlige møder. I centrum stod de faglige problemer, men nogen større resultater opnåedes ikke de første år. Fra 1895 blev Julius Petersen, formand for Lyngbys arbejdsmænd, formand for Fællesorganisationen. I hans formandstid, som varede til foreningens ophør i 1901, kom organisationen ud i flere store konflikter.

I efteråret 1896 udbrød der strejke på Lyngby Sukkerraffinaderi. Arbejdsmændene ville have en overenskomst og en anerkendelse af fagforeningen, hvad arbejdsgiveren nægtede. Da konflikten viste sig at blive langvarig, måtte Fællesorganisationen inddrages med konfliktstøtte. Fabrikken var tysk ejet, og der var et betydeligt antal tyske arbejdere ansat på fabrikken. Det vanskeliggjorde en heldig udgang af konflikten, eftersom disse arbejdere opretholdt produktionen. Stillet over for dette problem, tilbød Fællesorganisationen de tyske arbejdere

Festen i Lyngby 1896

Folkets Lyngby – bør den gamle grævlingerede hedde fra den 5. juni 1896. Det var en imponerende Grundlovsfest, det lyngbyske Socialdemokratis i forgårs, så imponerende, at den slog modstanderne med forfærdelse og overraskede selv vore venner.

Kl. 3 kom Lundtofterne, Raadvaderne og Ørholmerne marcherende gennem Bondebyen og forbi »Rustenburg« til Jernbaneplassen. Der havde kl. 2 været faneindvielse i Lundtofte, foreningen for »Lyngby Sogns nordøstlige Del« havde nemlig anskaffet sig en prægtig rød fane. Efter at P. Jensen Bernhard havde budt velkommen talte BORGBJERG – og under hurraråb gik det så den halve mil til Lyngby med sang af Raadvad Sangforening.

På Jernbaneplassen spillede et stort musikkorps, og snart ordnede de 18 foreningernes medlemmer sig under 10 faner, den gamle fællesfane for »Lyngby og Søllerød Sogns Socialdemokratiske Forening«, der nu er blevet til fem, i spidsen og bagest snedkerne med fane og en prægtig baldakin af hølvspåner og grønne guirlander.

Kl. 4 satte processionen sig i bevægelse ad den ny Jernbanevej og gennem hele Lyngby Hovedgade. Den talte nøjagtig 800 mand (160 rækker af 5 mand) foruden det store for- og eftertrav af kvinder, børn og tilskuere ...

For første gang gik Socialdemokratiet i procession gennem Lyngby ... Ud for Sorgenfri Slot svingede toget til venstre ad Lottenborg Allé gennem en meget smuk æresport til festpladsen, den herlige skov foran traktørstedet ned mod Lyngby Sø. Ikke få af Højrespidskerne havde givet møde for at se på dette i Lyngbys annaler ukendte skuespil. Arbejderne samledes på statens grund ved Lyngbys smukkeste traktørsted, lige over for Sorgenfri Slot. 2000 mennesker var kl. 5 samlede om talerstolen, hvor maskinarbejder Wilmann på festkomiteens vegne bød velkommen. I velformede ord takkede han partifællerne for denne stolte dag og for den mønsterværdige procession. Ligeledes ytrede han, fortjente autoriteterne bl.a. politiet tak for deres liberalitet og elskværdighed (hør). Lad os ved denne første fest i vort partis jubilæumsår begynde med et leve for, at Lyngbykredsen snart må være repræsenteret af en Socialdemokrat (tordnende hurraråb).

Arbejderbevægelsen gennem 100 år

hver 20 kr. til at rejse hjem for, men trods utallige opfordringer var der næppe mange, der benyttede sig af tilbuddet. Selv om man også fik fyrbøderne og andre faggrupper på fabrikken til at standse arbejdet, så lykkedes det aldrig helt at knække den hårdnakkede ledelse på fabrikken. Først i oktober 1900 ophævedes strejken og gennem intensiv forhandling lykkedes det at få en del af de strejkende genansat. Men de måtte nogle år endnu finde sig i at arbejde sammen med uorganiserede.

I december 1901 indstillede Fællesorganisationen sin virksomhed. Den egentlige årsag har været vanskelig at udrede, men der er ingen tvivl om, at foreningen var svækket, dels som følge af omtalte konflikt og dels på grund af den store landsdækkende lockout i 1899. Noget tyder også på, at foreningens område, der primært var Gentofte og Lyngby, men også rakte til Søllerød og Hørsholm, var blevet for stort. Der var nu mange lokale fagforeninger i hvert område og de store offentlige arrangementer var efterhånden overtaget af vælgerforeningerne. En sidste årsag kan også være, at Fællesorganisationen aldrig blev forum for alle fagforeninger på egnen. F.eks. blev Raadvad Arbejderforbund – et fællesforbund for alle arbejdere i Raadvad stiftet 1896 – aldrig medlem. Heller ikke smedene i de nævnte byer meldte sig ind.

Fremgang for den politiske bevægelse

Lyngby og omegns industrialisering og den deraf følgende befolkningstilvækst gav også gode betingelser for de socialdemokratiske foreningers fremgang. At der kom fremgang kan direkte læses ud af de mange organisatoriske ændringer i foreningsstrukturen. Det er tidligere omtalt, at de første politiske aktiviteter havde udgangspunkt i Nærumområdet, og at foreningen blev benævnt »Nærum-Søllerød foreningen«. Fra 1891/92 bliver foreningen omtalt som »Lyngby-Søllerød«. Det var en klar markering af, at socialdemokraterne i Lyngbyområdet var ved at få mere fast grund under fødderne. I efteråret 1892 tog man også konsekvensen og delte foreningen i to: én for Søllerød Sogn og én for Lyngby. Partiformand i Lyngby blev arbejdsmand

P. Jensen-Bernhard. Den stadig tættere bebyggelse i området styrkede imidlertid snart trangen til en deling af Lyngby-foreningen, og i 1895 oprettedes »Socialdemokratisk Forening for Lyngby Sogns nordøstlige Del«, der omfattede Lundtofte, Ørholm, Hjortekær, Raadvad og Taarbæk, mens den oprindelige forening dækkede Lyngby, Brede og Virum. I 1896 ville Taarbæk være selvstændig og snart efter fulgte Virum. Sidstnævnte måtte dog efter kort tid tilbage i moderforeningen.

De mange organisationsfornyelser var et ydre tegn på, at Lyngbyområdet var i stærk forandring fra bondesamfund til bysamfund. Ud fra en politisk betragtning kunne det forgrenede net af foreninger ligne en svaghed, men i datiden, hvor den personlige kontakt var en forudsætning for det politiske arbejde, var det uden tvivl en fordel.

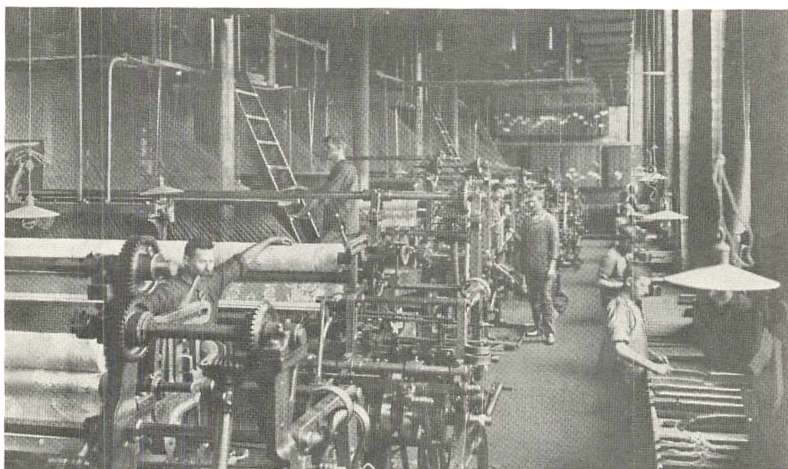
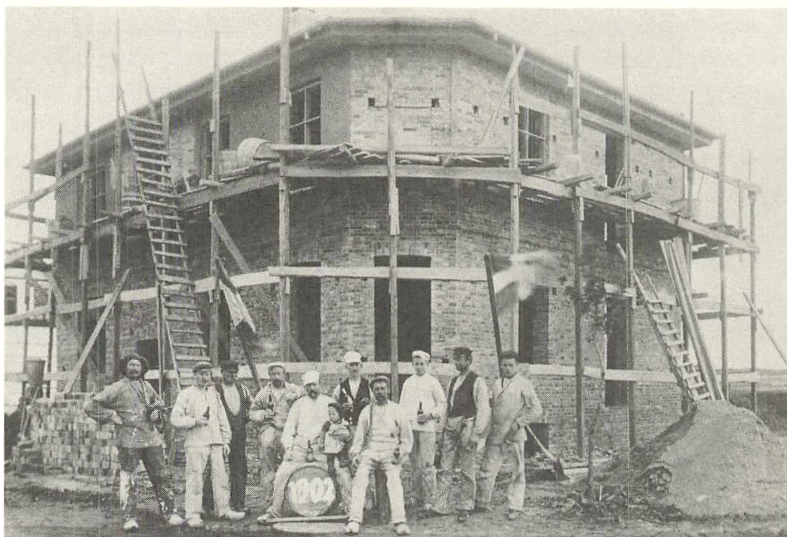
Trods den udprægede decentralisering i form af mange besluttende bestyrelser blev der også tydeligvis gjort forsøg på at koordinere det overordnede politiske arbejde. Her fulgte den politiske bevægelse sporene fra den faglige Fællesorganisation, der som nævnt især omfattede Gentoft og Lyngby.

Allerede i 1890 tog den nystiftede socialdemokratiske forening i Gentoft kontakt til Nærum med henblik på samarbejde. Det var næppe overraskende, når man ser navne som murer Nakskov og arbejdsmand Schröder som medstiftere af Gentoftforeningen. I 1892 vedtog foreningen i Gentoft og foreningen i Lyngby-Søllerød at oprette en fællesforening med en selvstændig valgt hovedbestyrelse. I denne hovedbestyrelse, som i 1890'erne mødtes 1 à 2 gange årligt, traf man beslutning om hvilken kandidat der skulle repræsentere kredsen ved folketingsvalgene, og her ordnedes spørgsmål vedr. 1. maj-festerne og grundlovsfesterne.

Den politiske kamp

Bag den organisatoriske fremgang lå naturligvis også konkrete politiske resultater. Ganske vist gav det ikke gevinst i form af større politisk indflydelse på kort sigt, men fremgangen var målelig og gav grundlag for optimisme. Den bedste måler var folketingsvalgene, og i Lyngbykredsen gjorde der sig særlige forhold gældende.

Arbejderbevægelsen gennem 100 år

*Det var i begyndelsen nok så meget bygningshåndværkere som fabriksarbejdere, der stod bag den socialdemokratiske fremgang. Her ses øverst murerne ved opførelsen af købmands-
huset Frem 51 i 1902 og nederst gardinvævesalen på Dansk Gardin og Textil Fabrik (Lundtoftevej 1) på omtrent samme tid.*

Byhistorisk Samling

Kredsen, som omfattede Lyngby, Gentofte, Søllerød, Gladsaxe, Herlev, Ballerup, Måløv og Kirke-Værløse, var som nævnt en ren Højrekreds, hvor Folketingets dominerende parti Venstre aldrig havde fået fodfæste. Arbejderbevægelsen blev fra 1890 eneste regulære opposition, der kunne give Højre modstand ved valgene. Lyngbykredsen var derfor genstand for betydelig interesse i det socialdemokratiske partihovedkvarter i København, og Lyngby-kredsen blev snart udnævnt til kamplads for det store opgør mellem Højre og Socialdemokratiet. Et lille, men ikke uvæsentlig eksempel herpå, var Johan Wilmanns udnævnelse til korrespondent for kredsen til bladet »Social-Demokraten«. Men det var især udsigten til at føre en »ren« valgkamp, der for alvor skærpede socialdemokraternes interesse for på længere sigt at tage kredsen.

Flere andre steder i landet måtte Socialdemokratiet ved valgene indgå alliancer med partiet Venstre for ikke at splitte stemmerne, hvad kun Højre kunne have gavn af. Valgmetoden var flertalsvalg i enkeltmandskredse (det engelske system), hvor den kandidat, der fik flest stemmer, var valgt. I valgaftalerne enedes oppositionen normalt om én kandidat, som begge oppositionspartier måtte slutte op om. Blev det en venstremand, opfordredes socialdemokraterne til at stemme Venstre, og blev det omvendt en socialdemokrat, måtte venstrefolkene stemme socialdemokratisk. Kandidatspørgsmålet blev afgjort i partihovedkvartererne, hvilket medførte, at partiforeningerne havde ringe eller slet ingen indflydelse på opstillingerne. Valgteknisk var det uden tvivl en nødvendighed såfremt Højre skulle svækkes, men politisk havde aftalerne betydelige ulemper, og kritik truede gang på gang det indre sammenhold i den socialdemokratiske bevægelse. Godt nok kunne man enes med Venstre om nødvendigheden af at fjerne Højre fra magten, men derudover hørte enigheden op.

Disse problemer havde Socialdemokratiet ikke i Lyngbykredsen. Her var der mulighed for at tilfredsstille alliancernes kritikere ved at fremføre den rene socialdemokratiske vare, og det var samtidig muligt at se resultaterne som udtryk for det egentlige styrkeforhold.

I januar 1892 skulle der være valg i Lyngbykredsen. Der var tale om

et suppleringsvalg, da Højre skulle have en ny kandidat til at repræsentere kredsen i Folketinget. Tre uger før valget besluttede den københavnske partiledelse at opstille et af sine bedste aktiver, nemlig maler Jens Jensen, formand for De samvirkende Fagforeninger i København. Jensen skulle dyste med den ny Højrekandidat oberstløjtnant Colding. Bag Jensen stod Social-Demokraten og Johan Wilmann, der hurtigt fik stablet en valgtourné for Jensen på benene.

I denne første valgkamp med socialdemokratisk deltagelse siden 1870'erne var det tydeligt, at der stod meget på spil. Højre skulle ikke blot have et nålestik, men et slående bevis på, at arbejderne kunne true dem på magten. Heri lå der ingen forestilling om at vinde valget og vriste kredsen fra Højre. Dertil var såvel Jensen som partiet bevidste om Højres stærke grundmur. Derimod var man fast overbevist om, at kredsen kunne vindes på længere sigt, og det var derfor ganske naturligt, at man ønskede at markere sig stærkt fra starten.

Tilstedeværelsen af kun to partier med to kandidater betød, at ikke blot denne valgkamp, men også de senere, blev præget af dybt forskellige holdninger både ideologisk, økonomisk og socialt. Valgtemaerne var forholdsvis enkle, og kun de største tvivlere kunne have svært ved at sætte deres kryds. Det medførte til gengæld en bitter kamp om vælgernes gunst og midlerne og debatterne var sjældent regulære eller præget af saglig argumentation.

I januar 1892 lagde Højre med Charles Herdahl i spidsen ud med de sædvanlige kneb med åbenlys trussel af egnens hotelværter. Det lykkedes Herdahl at holde Jensen væk fra Lyngby, men ikke alle steder lod man sig føje. Jensen holdt i stedet møder i Jægersborg, Skovshoved og Gentofte. I Skodsborg måtte han nøjes med en hestestald, hvad der ikke hindrede et talrigt besøgt møde.

Jensen førte valgkamp på befæstningsspørgsmålet og fremlagde en lang række eksempler på Lyngby og omegns undergang i tilfælde af krig. Højres militarisme havde ingen folkelig opbakning i Folketinget og i befolkningen som helhed. Blandt Jensens øvrige temaer var en kritik af Højres sociale lovgivning og af den øvrige økonomiske politik

Den senere borgmester og overpræsident i København, maler Jens Jensen (1859-1928), var Lyngby-kredsens socialdemokratiske folketingskandidat i årene 1892-95. Arbejderbevægelsens Bibliotek og Arkiv

med prioritering af høje toldskranker, der forringede arbejderbefolkningens levevilkår.

Højre satsede bevidst på en skræmmekampagne gennem Københavns Amts Avis. Her lancerede man 5 gode grunde til at afvise socialisterne: 1) de ville afskaffe al ejendom 2) afskaffe ægteskabet og indføre fri kærlighed 3) skildre religion som bedrageri 4) afskaffe fædrelandsfølelsen og opfordre soldater til at desertere og 5) afskaffe middelstanden og opfordre arbejderne til dovenskab.

Valgresultatet – 445 stemmer til Jensen mod Coldings 1151 – var vel ikke nogen imponerende begyndelse for Socialdemokratiet. Men man satte sin lid til, at resultatet havde været bedre, hvis ikke over halvdele af de stemmeberettigede var blevet hjemme.

	<i>Colding</i>	<i>Jensen</i>
Gentofte	383	139
Lyngby	316	168
Søllerød	128	91
Gladsaxe-Herlev	176	17
Ballerup-Måløv	74	20
Værløse	74	10
Antal stemmeberettigede: 3501.		

Arbejderbevægelsen gennem 100 år

I april 1892 skulle der igen være folketingsvalg. Denne gang var der tale om et almindeligt folketingsvalg udskrevet på baggrund af en dyb uenighed i partiet Venstre om forholdet til Højre. Maler Jensen opstillede endnu engang i Lyngbykredsen og opnåede 567 stemmer mod Højres 1262. Der var tale om en lille fremgang for begge partier og styrkeforholdet var uændret. Valgkampen forløb dog lidt anderledes. Det lykkedes nemlig Jensen at trænge sig tæt ind på Lyngbys borgere. Under valgkampen kunne Højre med den utrættelige redaktør Herdahl i spidsen true hotelværterne og få dem til at nægte udlejning af lokaler til socialisterne, men forhindre møder under åben himmel i Lyngbys hjerte kunne de ikke. Den 10. april rejste socialisterne en talerstol i husmand Mathiesens have i Bondebyen. Blandt talerne på det velbesøgte møde, hvor menneskemængden »*stod uden for stakittet og langt op ad vejen*« var Wilmann, murer Nakskov og Jensen samt de socialdemokratiske topspidser, Christen Hørdum og C. C. Andersen.

De følgende valg gav fremgang til socialdemokraterne, men udsigten til at gøre Lyngbykredsen til en sikker socialdemokratisk bastion lå ikke lige om hjørnet. I 1895 måtte parti og fagbevægelse finde en ny kandidat i stedet for Jens Jensen, der ønskede at opstille i den mere sikre 10. kreds i København. Partiledelsen i København udpegede i stedet den energiske agitator og akademiker Frederik Jeppesen Borgbjerg. Det accepterede man i kredsen, omend man til det sidste forsøgte at overtale Jensen til at blive. Borgbjerg gennemførte to valgkampe i kredsen og kastede sig med stor energi ind i agitationsarbejdet for at opnå fremgang for partiet. Han trak også et stort læs mellem valgperioderne. Talte ved 1. maj møder og grundlovsmøder og var altid på pletten, hvis der skulle sættes liv i det politiske arbejde i et kredsens politisk svage områder.

Ved valget i april 1895 fik Borgbjerg 807 stemmer mod Coldings 1010. I april 1898 dystede Borgbjerg med Lyngbys lokale matador Emil Piper, der valgtes med 1448 stemmer mod Borgbjergs 1219.

Spørgsmålet om, hvem der kunne hale de lidt over to hundrede stemmer hjem til Socialdemokratiet for at slå Højre, blev snart aktu-

F. J. Borgbjerg (1866-1936) opstillede som folketingskandidat for socialdemokraterne i Lyngby-kredsen 1895-98.

Arbejderbevægelsens Bibliotek og Arkiv

elt. Efter valget i 1898 meddelte Borgbjerg, at han ønskede at opstille i Københavns 5. kreds. I partihovedkvarteret indstillede man Johan Wilmann, men det blev ikke modtaget med begejstring i den lokale kredsbestyrelse. Her mente man nok, at Wilmann som lokal kandidat kunne vinde arbejderstemmerne, men det var ikke nok til at tage kredsen. Lyngbys voksende handelsliv og den deraf forøgede tilgang af vælgere fra den såkaldte middelstand var en afgørende faktor for valgenes udfald. I Lyngbykredsen mente man åbenbart, at akademikere var velegnede til at trække middelstandsstemmer til partiet. Man henvendte sig derfor til historikeren dr. phil. Gustav Bang, der var Socialdemokratiets højt estimerede teoretiker og ideolog. Det fik man dog ikke meget ud af, da Bang på det bestemteste afviste tanken. Herefter godkendte kredsbestyrelsen Wilmann.

Wilmann var kendt overalt i kredsen og respekteret som en flittig agitator, organisationsmand og redaktør. I Lyngbyforeningen stod han dog ofte til kritik for manglende dækning af de lokale arrangementer. Det var også Lyngbyfolkene, der var skeptiske ved hans kandidatur, men denne blev dog fjernet, da Wilmann ved valget i 1901 slog Piper, og da han senere i 1903 tog fast bopæl i Lyngby.

Arbejderbevægelsen gennem 100 år

I 1901 blev Wilmann Lyngbykredsens første socialdemokratiske folketingsmand ved knebent at slå Piper. Stemmetallene var 1485 mod 1463. En tredje kandidat, købmand Reeh, fik 53 stemmer. Wilmanns valg manglede ikke henvisninger til det historiske ved denne sejr. Valget gav systemskifte i Lyngbykredsen og systemskifte i Folketinget. Højreregimet var slut, og partiet Venstre fik for første gang regeringsmagten. Systemskiftet var en sejr for demokratiet, da det parlamentariske princip om, at ingen regering kan sidde med et flertal imod sig, fra nu af blev almindeligt.

»Systemskiftet« i Lyngby viste sig ikke at være lige så holdbart. I de følgende år frem til 1913 skiftedes Højre og Socialdemokratiet om at repræsentere Lyngbykredsen i Folketinget. I juni 1903 tog Piper igen kredsen med 1721 stemmer mod Wilmanns 1507. Kaptajn J. F. Brandt tog 490 stemmer og postmester Kofoed 93. I maj 1906 valgtes Wilmann igen med 2421 stemmer mod Pipers 2152. I maj 1909 tabte Wilmann overraskende til telegrafist A. Abrahamsen, der fik 3157 mod Wilmanns 2806. Det skete til trods for, at Det radikale Venstre, som var stiftet i 1905, støttede Wilmann. Wilmann kom dog i Folketinget igen i 1910 ved at besejre Abrahamsen med 3262 stemmer mod 3246. I 1913 måtte de to kandidater igen bytte plads og Abrahamsen tog plads i Folketinget.

Det kan være vanskeligt at finde en helt entydig forklaring på dette skift mellem Højre og Socialdemokratiet. Det så nærmest ud, som om vælgerne legede kispus med kandidaterne. Men der var meget små forskelle i stemmetal, og tilfældigheder kunne gøre udslaget. Ved de enkelte valg var der kraftige appeller til eventuelle sofavælgere fra begge partier og især Højre strakte sig langt for ikke at få splittet stemmerne på andre borgerlige kandidater. Når Højre alligevel vedblivende stod stærkt i modsætning til den landspolitiske stilling, skyldtes det interne forskydninger i vælgersammensætningen i Lyngbykredsen. Det var først og fremmest det store Gentoft-område, der sikrede Højre sejre, mens Socialdemokratiets fremgang i Lyngby-området var stabil. Da Gentoft blev selvstændig kreds i 1915, og den ny kreds kom til at hedde Lyngby-Amagerkredsen, var en socialdemokrat fra da af sikker på valg.

Johan Wilmann (1866-1928) var den første socialdemokrat, der opnåede valg til Folketinget i Lyngby-kredsen. Det skete i 1901, hvor han knebent besejrede den konservative Emil Piper. I 1913 blev Wilmann sognegårdsformand i Lyngby-Taarbæk Kommune i stedet for Emil Piper.
Arbejderbevægelsens Bibliotek og Arkiv

Vejen til lokalflertal

Kampen om Lyngbykredsen var én side af den politiske kamp. En anden stod om den lokalpolitiske indflydelse i sognerådene, og denne var på ingen måde mindre heftig, og den adskilte sig hverken i bitterhed og metoder fra den folketingspolitiske. Tanken om, at arbejdere skulle få indflydelse og begynde at frådse med borgernes penge, var et skræmmebillede, som lå dybt i det bedre borgerskab.

For arbejderbevægelsen havde kommunalpolitisk arbejde og indflydelse højeste prioritet. Her var der en bred vifte af opgaver at løse for at give arbejderne menneskeværd: socialforsorg, alderdomsforsorg, sundhedsforbedring, boligforbedringer, skolepolitik og meget mere.

Socialdemokraterne forsøgte sig tidligt og opnåede allerede i december 1891 et flot resultat i Gentofte, hvor der indvalgte 4 arbejderrepræsentanter i sognerådet. Men det var en enlig svale. I Søllerød opstilledes ved samme valg 4 socialdemokrater, men ingen opnåede valg. Søllerød gik til valg med 3 hovedpunkter: en human fattigforsorg, en bedre alderdomsforsorg og en bedre skole. Dette program gav først gevinst i 1898, hvor partiet fik valgt 5 mand til sognerådet.

Arbejderbevægelsen gennem 100 år

I Lyngby opstillede man kandidater første gang i 1894, men måtte vente til november 1900 for at få 4 personer valgt. Det var arbejdsmand Julius Petersen, tømrer Chr. Christiansen, fisker P. Larsen (Taarbæk) og smed P. Kibenich (Raadvad). I december 1906 valgtes 6 socialdemokrater og fra da af indledtes en hård kamp om flertallet i det 13 mand store sogneråd. I 1909 var det partiets klare mål at vinde flertallet. En ny kommunal valglov fra 1908 havde demokratiseret muligheden for at deltage i valghandlingen og den væsentligste del af reformen var, at kvinderne for første gang fik mulighed for at stemme. Valgloven havde dog stadig problemer som i første grad ramte arbejderne. Havde de ikke betalt skat til tiden eller opholdt sig i kommunen det nærmest foregående skatteår, mistedes valgretten. Det gik især ud over de fattige, landarbejderne og tyendet.

Opstillingen af en socialdemokratisk liste til valget i 1909 foregik i samarbejde mellem vælgerforeninger og fagforeninger. I januar samledes vælgerforeningernes bestyrelser med repræsentanter fra alle fagforeninger i Lyngby og omegn. Til mødet var mødt arbejdsmændene, tømrerne, murerne, malerne, smedene, papirarbejderne, sukkerhusarbejderne, jernbanefunktionærerne, kedel- og maskinpasserne, gardinarbejderne, tekstilarbejderne, fiskerne og bagerne.

Fra første færd var der grus i maskineriet. I Taarbæk havde socialdemokraterne sammen med Højre dannet en kommunal vælgerforening og de agtede at opstille på egen liste. I februar kom der yderligere problemer. På et stort møde fik man udformet en socialdemokratisk liste, hvor en kvinde – Dorthea Nielsen – var opført som nr. 6. Det gav ikke i første omgang anledning til diskussion. Denne blev imidlertid rejst af afholdsfolkene, der udgjorde en vigtig pressionsgruppe ved opstilling af kandidater. I det daglige partiarbejde hørte man sjældent noget til denne gruppe undtagen, når der skulle lægges festprogrammer. Men ved opstillingsmøderne var afholdsgruppen stærk nok til at kræve mindst én modstander af alkohol på listen. Det skete også denne gang, men med det resultat, at Dorthea Nielsen nu blev henvist til en plads som nr. 8 uden mulighed for valg. Et flertal indkaldte i utilfredshed med resultatet til et nyt møde den 28. februar. På dette foreslog man

Cyklende agitationspatrulje til fordel for Johan Wilmann i begyndelsen af 1900-tallet.

Byhistorisk Samling

at stille fru Nielsen som nr. 1 og Wilmann som nr. 7, men det vandt ikke tilstrækkelig tilslutning. Afholdsfolkene, der tidligere havde fået deres mand, M. Rasmussen, på listen som nr. 7, krævede nu, at han blev flyttet til nr. 6, men da det ikke kunne lade sig gøre, blev han helt strøget af listen i protest.

Ved valget den 9. marts havde socialdemokraterne ingen afholdsfolk på listen, men det var næppe det, der svækkede resultatet. Socialdemokratiet fik valgt 5 mænd, mens den antisocialistiske liste i Taarbæk fik valgt 2, en konservativ og en socialdemokrat (fisker P. Larsen).

Det i forhold til forventningerne dårlige resultat blev forklaret med »lunkenhed i stemmeafgivningen fra en del partifællers side« samt at mange potentielle arbejdervælgere mistede valgretten p.g.a. manglende skattebetaling. Selv om mange af fagforeningerne havde klaret skatten for medlemmerne – var det ikke tilstrækkeligt.

Arbejderbevægelsen gennem 100 år

I 1913 var socialdemokraterne optimistiske og overbeviste om at kunne vinde det 7. mandat og dermed flertallet i sognerådet. Selve valgkampen er indgående beskrevet af Svend Thorsen: »Den røde Bølge« over Lyngby og skal ikke gennemgås her. Derimod skal der redegøres for udformningen af den socialdemokratiske liste, der både overraskede samtiden og eftertidens Svend Thorsen.

Proceduren ved opstilling af en kandidatliste var den samme som i 1909. Vælgerforeningernes bestyrelser og den nystiftede fællesorganisation i Lyngby valgte et udvalg, der fik til opgave at foreslå en liste til godkendelse på et stormøde, hvor medlemmer af parti og fagbevægelse havde adgang. Den 16. februar vedtog man følgende liste, der kun havde 3 gengangere, nemlig Wilmann, Dorthea Nielsen og P. Larsen. Fr. Andersen, Kibenich og Chr. Christiansen ønskede ikke genvalg, mens Jens Jensen var flyttet fra kommunen.

Listen så således ud:

- 1) Johan Wilmann, Lyngby
- 2) Fisker P. Larsen, Taarbæk
- 3) Murer Vilhelm Petersen, Lyngby
- 4) Dorthea Nielsen, Brede
- 5) Postbud I. Nørgaard, Lyngby
- 6) Tømrer Hans Jeppesen, Hjortekær
- 7) I. C. Christensen, Lyngby
- 8) Bagermester Torben Olsen, Lyngby
- 9) Mathilde Petersen, Taarbæk
- 10) Gardinvæver P. Hansen, Lyngby
- 11) Smed Laurits Sørensen, Lyngby
- 12) Arbejdsmand Jens Petersen, Lyngby
- 13) Smed Th. Voigt, Raadvad

Denne liste blev énstemmigt godkendt, idet den både tilgodeså afholdsfolkene og de forskellige dele i kommunen. Det blev imidlertid ikke denne liste, der kom til at repræsentere Socialdemokratiet ved valget. Den fik en markant ændring på 3. pladsen, hvor Vilhelm Peter-

Lyngby-Taarbæk Kommune – valg til sogneråd/kommunalbestyrelse 1906-1985

År	Partierne (stemmetal og mandattal)						Mandater ialt	Afgivne stemmer	Antal vælgere	Stemme-procent		
	A	B	C	E, F	V	Andet						
1906	6			7 ¹⁾				13	669 ²⁾	1.357 ²⁾	under 50	
1909	706	5		881 ¹⁾	6 ¹⁾		384 ³⁾	2 ³⁾	13	1.971	2.546	77
1913	1.053	7	4)	1.010 ⁴⁾	6 ⁴⁾		14		13	2.077	2.668	77,8
1917	1.084	7	123	0	758	5	325 ⁵⁾	1 ⁵⁾	13	2.167	2.912	74,5
1921	2.011	8	145	0	1.488	5	25		13	3.669	4.793	76,5
1925	1.879	7	340	1	1.462	5	20		13	3.701	4.577	80,9
1929	2.233	7	140	0	1.515	5	617 ⁶⁾	1 ⁶⁾	13	4.505	5.392	83,5
1933	2.579	7	195	0	1.980	5	554 ⁷⁾	1 ⁷⁾	13	5.308	6.380	83,2
1937	4.722	8	431	0	2.767	5	451	0	13	8.371	10.790	77,6
1943	5.735	8	485	0	5.435	7	217	0	15	11.872	16.321	72,9
1946	7.146	8	534	0	6.204	7	E: 715	0	15	15.101	19.210	78,6
1950	7.763	6	547	0	9.496	8	1.561	1	15	20.985	24.412	86,0
1954	8.294	6	603	0	12.443	9	382	0	15	23.086	30.464	75,8
1958	9.006	5	1.281	0	16.193	10	F: 1.218	0	15	29.183	36.637	79,7
1962	8.578	4	1.095	0	17.842	11	1.427	0	15	31.315	40.619	77,1
1966	9.005	4	1.687	1	17.682	9	2.236	1	15	32.959	41.731	79,0
1970	9.622	6	3.379	2	14.762	10	1.443	1	19	30.914	41.603	74,3
1974	6.227	6	2.229	1	8.189	7	3.213	2	21	28.333	41.742	67,9
1978	7.926	6	1.459	1	13.075	10	1.386	1	21	31.331	40.449	77,5
1981	7.775	6	2.076	1	14.804	10	1.832	1	21	32.325	41.895	77,2
1985	7.417	6	1.518	1	13.637	10	3.228	2	21	30.527	41.463	73,6

A: Socialdemokratiet, B: Radikale Venstre, C: Konservative Folkeparti, E: Retsforbundet, F: Socialistisk Folkeparti, V: Venstre. Tabellen er udarbejdet af Jeppe Tønsberg på grundlag af de publicerede valgresultater i Statistiske Meddelelser m. m. (nærmere specificeret i Statistisk Årbog).

- Borgerlig liste (1909 betegnet »antisocialister».
- Tallene gælder de almindeligt beskattedes valg. Hertil kommer 168 afgivne stemmer af 268 højtbekattede vælgere.
- Heraf Lokalliste for Taarbæk 373 stemmer (1 borgerligt og 1 socialdemokratisk mandat).
- Borgerlig fællesliste, mandattallet omfatter 5 konservative og 1 radikal.
- Heraf Højre Taarbækliste 189 stemmer (1 mandat).
- Heraf Upolitisk Borgerliste 326 stemmer (1 mandat).
- Heraf Fri Borgerliste 438 stemmer (1 mandat).
- Heraf Kommunistisk Parti 974 stemmer.
- Heraf Kommunistisk Parti 727 stemmer.
- Heraf Kommunistisk Parti 934 stemmer (1 mandat) og Fremskridtspartiet 3.543 stemmer (3 mandater).
- Heraf Lyngby-Taarbæk Listen 1.443 stemmer (1 mandat), Venstresocialisterne 1.231 stemmer (1 mandat) og Fremskridtspartiet 2.385 stemmer (1 mandat).
- Venstresocialisterne.

sen erstattedes af den kendte, og af nogle berygtede, skolelærer Tscherning Sørensen, vælgerforeningens mangeårige sekretær. Højre, og deres pennefører Charles Herdahl, fik nu noget at skrive om, da det jo ikke var almindeligt at kassere en håndværker til fordel for en skolelærer. Svend Thorsen skriver også (i 1963), at der må være sket noget bag Socialdemokratiets døre – underforstået noget dramatisk. Graden af dramatik kan diskuteres, men ændringerne havde næppe politiske motiver.

Den 5. marts – dagen før valglisten skulle afleveres – samledes partiet for at planlægge det sidste opløb i valgagitationen. På mødet fik man meddelelse om, at Mathilde Petersen ikke var opført på valglisten og derfor måtte slettes af partilisten. Hertil kom, at murer Vilhelm Petersen ønskede sig fritaget og slettet af kandidatlisten. Årsagen angives ikke, det nævnes kun, at udvalget så sig nødsaget til at respektere Vilhelm Petersens beslutning. Årsagen var formentlig den, at Petersen ikke kunne få den nødvendige tilslutning af sin arbejdsgiver, og dermed den nødvendige kapital for at holde sit job i de perioder, hvor han var til møder i sognerådet. Det var ganske almindeligt og nødvendigt for arbejderne at få denne tilladelse, og den var tidligere ved opstilling af kandidatlistener til sognerådvalg blevet omtalt som en forudsætning for medlemmernes opstilling på listen.

Vilhelm Petersens beslutning forklarer dog ikke alene Tscherning Sørensens placering på 3. plads. Kandidatudvalget havde nemlig tidligere besluttet, at ændringer på listen ville medføre, at alle rykkede en plads frem og en eventuel ny kom på 13. plads. Men nu protesterede fyrbøder I. C. Christensen. Han ville kun stå som nr. 7 og kun på denne plads. Hermed opstod problemerne og splittelse i valgudvalget. Den ene halvdel ønskede, at alle skulle rykke op, men at I. C. Christensen kunne beholde sin 7. plads. Den anden halvdel fastholdt, at alle skulle rykke op, i modsat fald ville man foretrække at vælge en ny kandidat til 3. pladsen. Denne halvdel, hvortil Wilmann og murer Vilh. Petersen hørte, foreslog Tscherning Sørensen som nr. 3, og dette forslag blev vedtaget med kun én stemme imod.

Den socialdemokratiske liste til sognerådvalget fik således to nye

navne. På 3. plads Tscherning Sørensen og på 9. plads tømrer Ingvar Nielsen, Taarbæk. Ved valget den 10. marts, hvor Socialdemokratiet stod over for en borgerlig samling af Højre, Venstre og Radikale, vandtes flertallet, idet Socialdemokratiet fik 7 pladser. De 7 valgte var identiske med de første 7 på listen. De borgerlige avisers spekulation i Socialdemokratiets liste, og et rygte om, at Tscherning Sørensen skulle være sognerådsformand, blev gjort til skamme. Havde der længe været stærke kræfter i partiet, der ønskede at give Tscherning Sørensen en sikker placering, så valgte de en meget usikker og farlig vej til at få ønsket opfyldt. I den forbindelse er det værd at huske, at den kendte skolelærer overhovedet ikke var opstillet på den første kandidatliste, og det havde ikke været noget problem at bringe ham i forslag. Da partiet på falderebet den 6. marts kom i knibe p.gr.a. Vilhelm Petersens ønske om at trække sig, og da det viste sig, at man ikke kunne holde sig til vedtagne principper om almindelig oprykning af kandidaterne, var Tscherning Sørensen et udmærket kort på hånden, og han var at foretrække frem for en helt uerfaren.

Gennembruddets bagmænd

Det ville være forkert at tildele de socialdemokratiske sognerådsmedlemmer æren alene for valgresultatet i 1913. Der var nok ført oppositionspolitik i sognerådet, men socialdemokraterne havde også støttet flertallet i mange enkeltsager. Æren havde derimod den samlede arbejderbevægelse og særlig dens politiske del.

Ved den faglige fællesorganisations ophør i 1901 var initiativet gledet over til vælgerforeningen i Lyngby. Selv om der i de følgende år stiftedes nye fagforeninger, lå en samling af de faglige foreninger ikke lige for. I 1904 forsøgte Lyngbyforeningen at sætte liv i tanken om en ny fællesorganisation, men ideen blev straks afvist af de før så initiativrige bygningsarbejdere, først og fremmest murerne og tømrerne. Det hed ligeud i afvisningen, at man var bange for at fornærme Højre, underforstået at for stærk faglig aktivitet kunne blive til medlemmernes skade i form af fyresedler og boykot fra arbejdspladser. Arbejdsgiverne var tydeligvis i offensiven og fagbevægelsen i defensiven i disse

Arbejderbevægelsen gennem 100 år

år, og der var liden trøst at hente i det af de to hovedorganisationer underskrevne »Septemberforlig« af 1899, der bl.a. anerkendte arbejdernes organisationsret. Det var ikke legitimt at være faglig organiseret eller socialdemokrat – og slet ikke i Lyngbyområdet, hvor alle midler blev taget i brug for at stoppe arbejderbevægelsens fremgang.

Johan Wilmann måtte selv i årene efter århundredskiftet gemme Social-Demokraten i et stengærde uden for Modewegs Fabrik i Brede, så arbejderne kunne hente den i mørkningen uden at det blev opdaget. Samme Wilmann blev også – skønt maskinarbejder – formand for den lokale afdeling af Tekstilarbejdernes Forbund i Lyngby. Var posten for farlig at udfylde for en tekstilarbejder eller var det blot fordi Wilmann var en dygtig organisator? Men eksempler på tillidsmænd, der forsvandt fra byen fra den ene dag til den anden, mangler ikke. I 1908 forsvandt Lyngbys partiformand siden 1901, smed Fr. Hansen, uden varsel. Da det lykkedes at finde ham, nægtede han pure at give møde i byen for i det mindste at aflægge en forklaring. Det skete på trods af, at hans røgtelse af formandsposten i alle årene var pletfri.

Under sådanne forhold fortsatte en gruppe overbeviste socialdemokrater ufortrødent arbejdet. Lyngby-foreningen med Brede og Virum havde ved århundredskiftet ca. 100 medlemmer. Medlemstallet steg langsomt og rundede i 1909 de 300 for i 1913 at komme over 400.

Over 90% af medlemmerne var solidt forankret i Lyngbys og Brede fagforeninger. Af Lyngbyforeningens 303 medlemmer i 1908 var ca. 100 ufaglærte arbejdere (arbejdsmand, fabriksarbejdere, kuske), ca. 150 faglærte arbejdere (smede, murere, tømrere, skomagere, vævere, typografer m.m.), ca. 10 var portører og postbude, 15 medlemmer havde ikke opgivet erhverv og 15 var kvinder. Den øvrige lille rest var selvstændige (købmænd, værtshusholdere, grossererere) og offentligt ansatte (skolelærere). Denne tendens ændrede sig ikke i mange år frem bortset fra, at gruppen »handlende« og offentligt ansatte steg lidt. Antallet af kvinder steg også jævnt.

Foreningernes fornemmeste aktivitet var agitation ved folketings- og sognerådvalg, samt den vigtige medlemshvervning. Førstnævnte

1. maj-demonstration i 1905. Optøget er på vej ned ad Lundtoftevej, og billedet er taget fra Nærumbanens bro. Huset i baggrunden er Lundtoftevej 15. I optøget ses banneret for Smede og Maskinarbejderforbundets Lyngby Afdeling (i dag Metal Lyngby) med de manende ord: Gør din pligt – kræv din ret.

Byhistorisk Samling

skete ved afholdelse af offentlige møder med et kendt navn som taler – sidstnævnte ved populært sagt at »stemme dørklokker«.

Hvad der allermest falder i øjnene er det righoldige festliv. I Lyngbyforeningen var der næppe nogen generalforsamling eller noget bestyrelsesmøde, der ikke havde et festarrangement på dagsordenen. De officielle fester som 1. maj og Grundlovsfesten blev altid omhyggeligt planlagt i god tid og selv om der var oparbejdet en betydelig erfaring med disse arrangementer, så manglede der aldrig en langvarig diskussion inden programmets endelige vedtagelse. Her drejede det sig ikke om valg af paroler o. lign., men om man skulle gå i procession eller ej, eller om man skulle afholde fest alene eller i fællesskab med flere af kredsens foreninger.

Men det var ikke de officielle festdage, der periodevis fik foreningen til at ligne en selskabelig klub. Den årlige stiftelsesfest var absolut

Arbejderbevægelsen gennem 100 år

fast tradition uanset om den efterlod stribevis af underskud år efter år. Herudover kom maskerader, præmieskydning, sommerskovtur, andespil og juletræ for børnene. Var det farligt at være socialdemokrat, så var det i det mindste ikke kedeligt. Og fester var ikke blot en nødvendighed for at styrke sammenholdet, men også et led i foreningskonkurrencen mellem Højre og Socialdemokratiet. Uden et socialdemokratisk festliv kunne man risikere at arbejderne følte sig tiltrukket af det særdeles righoldige borgerlige festliv i Lyngbyområdet.

Festerne havde til gengæld den ulempe, at foreningens kasse sjældent rummede midler af betydning. Kassen skulle ikke kun dække udgifter til agitation. Posterne indeholdt bl.a. diæter til delegeredes møder og rejser, og en interessant udgiftspost på kr. 50 årligt til dækning af sognerådsmedlemmernes tabte arbejdsfortjeneste. I 1903 blev denne post dog fordelt mellem alle foreningerne i kredsen.

Naturligvis var foreningen også rammen om en mere alvorlig del af det politiske arbejde. Men langt den overvejende del af dette arbejde var synligt og udadrettet. Vælgerforeningen var ikke nogen diskussionsklub, hvor man debatterede socialismens teori og taktik. Politisk arbejde var agitationsarbejde med at bringe socialdemokratiske synspunkter ud, hvor de kunne høres og læses af andre. Bemærkelsesværdigt nok var der ingen vaklen i forståelsen af disse synspunkter. De for Socialdemokratiet så afgørende spørgsmål som f.eks. reform/revolution, alliancepolitik (samarbejde med andre partier) ses ikke at være berørt på foreningens møder. Man var åbenbart tilfreds med, at de store spørgsmål blev udlagt af kredsens folketingskandidat og de mange fra partitoppen som hyppigt gæstede byen. Men socialdemokraternes modstander i Lyngby var klar og tydelig og måske netop dette forhold var afgørende for enigheden. Det var målet og ikke midlerne, der var afgørende.

En mindre opposition mod denne massive enighed lader sig ane i perioder, men opposition er nok et for stærkt begreb. I 1903 forsøgte en gruppe medlemmer at få oprettet en diskussionsklub. Det blev forkastet og alle senere lignende forslag led samme skæbne. Et forsøg på i 1905 at starte en ungdomsforening blev også kvalt. Mere levende var

interessen for oplysning og uddannelse. I årene 1901-02 gennemførtes en aftenskole med stor opbakning, og det lykkedes at få tilskud på kr. 50 fra Undervisningsministeriet. Aftenundervisningen blev varetaget af lokale lærere og specialister i alt andet end politisk arbejde. Emnerne spændte fra astronomi til litteratur.

Ungdomsbevægelsen

De første forsøg på at danne en forening for unge socialister led skibbrud i 1905 som følge af mangel på opbakning fra vælgerforeningen. I de følgende år satsede partiet Højre på en kraftig udbygning af ungdomsarbejdet, og det kom til at skærpe interessen blandt Socialdemokratiets unge og ældre for selv at tage fat for ikke at miste indflydelse hos ungdommen. Den socialdemokratiske Ungdomsforening for Lyngby og Omegn blev stiftet i november 1909. Foreningens første formand blev lærer Tscherning Sørensen og postbud Ingvar Nørgaard blev kasserer. Bemærkelsesværdigt nok skete dannelsen af foreningen uden større hjælp fra vælgerforeningens side. Et andragende om økonomisk tilskud blev afslået og et spørgsmål om at yde et lån på kr. 25 kunne bestyrelsen ikke acceptere at kautionere for. En svag antydning om, at man nok på et andet tidspunkt ville yde støtte, kunne ikke skjule den manglende begejstring for, at Lyngby nu havde fået en socialdemokratisk ungdomsforening.

Men ungdomsbevægelsen var ikke lige populær i moderpartiet, selv om mange erkendte faren for, at Højre skulle løbe med ungdommen.

På landsplan havde den socialdemokratiske ungdomsbevægelse siden århundredskiftet været plaget af ideologisk strid og splittelse. Hertil kom at loyaliteten over for moderpartiet ikke altid var som partitoppen ønskede den skulle være. I 1906 spaltedes ungdomsbevægelsen i to forbund. Et socialdemokratisk ungdomsforbund der var loyalt over for partiet og et socialistisk ungdomsforbund, der ønskede at være uafhængigt. Sidstnævnte smuldrede i 1909 og medlemmerne blev hovedkraft i dannelsen af den syndikalistiske bevægelse. Det socialdemokratiske ungdomsforbund fik derimod stærk tilslutning bl.a. på en kraftig antimilitaristisk agitation.

Arbejderbevægelsen gennem 100 år

*Jernbaneassistent Alexander Th. Larsen.
Foto 1913. Byhistorisk Samling*

Lyngby-foreningen tilsluttede sig straks Socialdemokratisk Ungdomsforbund, og der kom ikke til at gå lang tid, før foreningen blev landskendt for sit høje medlemstal og bemærkelsesværdige aktiviteter.

Den centrale person i dette vokseværk var jernbaneassistent Alexander Th. Larsen. I november 1910 afløste han Tscherning Sørensen på formandsposten og kort efter kom foreningen til at sprudle af liv og virkelyst. Alex. Larsen var ikke teoriernes, men resultaternes mand og udviklede sig til intet mindre end en kulturel personlighed. Agitator, idémager og organisator til fingerspidserne – et fund for en bevægelse, der skulle rejses. Larsen gik i sit arbejde lige på og hårdt. Han skrev til alle notabiliteter inden for dansk politik og åndsliv og bad dem holde foredrag i ungdomsforeningen, og bemærkelsesværdigt nok, så mødte de op. Herudover lagde Alex. Larsen et flot program for dagen. Blandt året 1910's aktiviteter kan nævnes præmiemaskerade, fanefest til fordel for en foreningsfane, ungdomsstævne med deltagelse fra hele landet, foredragsrækker og diletantforestillinger.

Resultatet var intet mindre end strålende. I sommeren 1911 var Lyngby-foreningen blevet den største ungdomsforening i Socialdemokratisk Ungdomsforbund med over 300 medlemmer. Større end ungdomsforeningerne i såvel København, Århus og Odense. Det vakte naturligvis jubel hos nogle, men virkede skræmmende på andre. Lyngbys socialisthader nr. 1, redaktør Herdahl, fik et nyt offer at bekæmpe med sin køkkentræppejournalistik – en betegnelse som ungsocialisterne hyppigt benyttede, når Herdahls forsøg på at nedgøre bevægelsen skulle tilbagevises. Men også i ungdomsforbundets hovedsæde begyndte man at lægge mærke til fænomenet i Lyngby, men det var med bekymrede øjne.

Alex. Larsen havde nemlig ikke nok i Lyngby som agitationsområde. I løbet af kort tid blev der stiftet ungdomsforeninger i Gentofte, Ordrup og Skovshoved og i juni måned oprettede man Lyngbykredsens socialdemokratiske ungdomsorganisation. Denne kredsorganisation fik kort efter følgeskab af en ungdomsforening i Nærum oprettet af E. Kibenich jr., Søllerød og Vedbæk. Til at styrke forbindelsen mellem de lokale foreninger påbegyndtes udgivelsen af et medlemsblad »Giv Agt«, der udkom månedligt fra april 1911.

I slutningen af 1911 kunne Alex. Larsen stolt meddele landsforbundets ledelse, at Lyngbykredsen repræsenterede 700 unge socialdemokrater, hvor næsten halvdelen var unge kvinder. Man behøvede ikke at være regnskabskyndig for at konstatere, at det var over en tredjedel af det samlede ungdomsforbunds medlemstal. Det behøvede ganske vist ikke at være nogen fare for landsledelsen, men man begyndte alligevel at tage sine forholdsregler for at Lyngbykredsens eksempel ikke skulle brede sig for meget. Man var nemlig i hovedkvarteret utilfredse med, at man i Lyngby havde lavet kredsorganisation før en kongres havde taget beslutning om sådanne. Hertil kom, at man var modstander af lokale blade, da det kunne svække udbredelsen af forbundets eget blad »Fremad«. Endelig skinnede det igennem, at man anså aktiviteterne i Lyngby for at være lidt for poppede. Der var for meget dilettant i forhold til arbejdet med ungdommens personliggørelse.

Landsledelsens modoffensiv vakte ikke alene undren, men også

harme i Lyngbykredsens ungdomsforeninger, og da der i april 1912 skulle være kongres, var man fast besluttet på at anvende sin store indflydelse.

Kongressen blev dramatisk og præget af personlige opgør, og resultatet blev en splittelse af ungdomsforbundet. På kongressen valgtes Alex. Larsen til landsformand, men da han ikke kunne få sin personlige ven Reinhold Mac som redaktør af bladet Fremad, valgte han at træde tilbage og udvandrede sammen med Lyngbykredsens ungdomsformænd fra kongressen, for samme dag i Grundtvigs Hus i København at stifte »Nyt socialdemokratisk Ungdomsforbund«. Her vedtog man et nyt program og proklamerede udgivelsen af et nyt blad »Stormklokken« med Reinhold Mac som redaktør.

Der var nu to ungdomsforbund, hvoraf det nye havde hovedsæde i Lyngbykredsen med støtte fra bl.a. foreningen i Næstved. Splittelsen blev udlagt som en personstrid og en konflikt mellem højre og venstre i ungdomsforbundet. Denne udlægning, som især det gamle ungdomsforbund stod for, havde imidlertid ikke meget på sig. Det ny ungdomsforbund fik ganske vist støtte af folketingsmænd som Emil Marott og P. Sabroe, der tilhørte højrefløjen, men ungdomsforeningerne i Lyngby havde hverken tilhørt den teoretiserende venstrefløj eller ført sig frem med »højresocialdemokratiske« synspunkter. Konflikten var af organisatorisk karakter og afslørede dyb uenighed om organisationsformer og bladspørgsmål. Dyb ideologisk uenighed var der ikke tale om, hvad der også var årsag til, at partifører Th. Stauning i august kunne forlige de to stridende parter med det resultat, at det gamle ungdomsforbund igen blev det eneste for hele landets socialdemokratiske ungdom. Det ny Ungdomsforbund nåede at udgive 6 numre af Stormklokken, der var et helt Lyngby-domineret blad især på annonceområdet. En ikke uvæsentlig parentes var det, at Lyngby Socialdemokrati med Wilmann i spidsen støttede det ny forbund. Det var der også grund til, da Lyngbykredsens ungdomsforeninger gjorde et stort agitationsarbejde ved valgene.

Man kan naturligvis diskutere om ungdomsforeningerne bevidst stræbte efter en splittelse af ungdomsforbundet for dermed at opnå

hovedindflydelsen. Man havde jo et stort medlemsgrundlag at bygge videre på. Men heller ikke denne forklaring er særlig holdbar. Ganske vist lod Alex. Larsen sig vælge til formand, men han havde på det tidspunkt helt andre interesser, og han havde derfor ikke svært ved at nedlægge sit hverv kort efter, at han blev valgt. Når han ikke desto mindre lod sig vælge til formand for Det ny Ungdomsforbund, må det tages som udtryk for, at han ønskede at kæmpe for de synspunkter, som han og ungdomsforeningerne i kredsen stod for. Intet tyder på, at man på noget tidspunkt havde troen på, at Det ny Ungdomsforbund skulle udkonkurrere det gamle, men det var et udmærket middel til pression.

De Unges Hjem i Lyngby

At Alex. Larsens interesser gik i en ganske anden retning end at blive landsformand for ungdomsbevægelsen var der klare beviser for umiddelbart før kongressen. I begyndelsen af 1912 vedtog ungdomsforeningen i Lyngby oprettelsen af et ungdomshjem. Hjemmet skulle være et hjem og et fristed for unge med mulighed for fritidsaktiviteter, læsning og foredrag, kort sagt en minihøjskole. Hjemmet skulle videre være et værn mod åndelig fordummelse, arbejde for klare hjerner (imod alkohol), god adspredelse m.m. Til formålet lykkedes det at leje den store villa Rustenborgvej 3, der udover 16 møblerede værelser, bibliotek og køkkenfaciliteter, havde en smuk og rummelig have. Til bestyrelsen af hjemmet valgtes et tilsynsråd og Alex. Larsen blev daglig leder. Hjemmet var en succes fra starten, og bidrag fra egnens parti- og fagforeninger, kendte kunstnere, og flere af Lyngbys fabrikker, strømmede ind. Hjemmet blev indvidet den 24. februar 1912 og stod som et klart eksempel på det resultatsøgende arbejde, som lå ungdomsforeningen så stærkt på sinde.

De Unges Hjem blev snart for trangt til at opfylde de mål som Alex. Larsen og ungdomsforeningen havde sat sig, nemlig en egentlig højskole. Hjemmet var næppe trådt i funktion, før Alex. Larsen indledte en hyppig korrespondance med Roskilde Højskoles forstander Thomas Bredsdorff om indhold og opbygning af en højskole. Allerede i slutningen af 1912 lykkedes det at sikre lejermålet af Vilhelmines Lyst i

»De Unges Hjem og Skole«, Rustenborgvej 3, set fra haven i 1913. Byhistorisk Samling

Bondebyen, hvis ejer var praktiserende læge Johan Lemche. I løbet af foråret 1913 blev der samlet penge ind, og den 4. maj kunne man indvie »De Unges Hjem og Skole«. Ved indvielsen talte forfatteren Johan Skjoldborg, højskoleforstander Bredsdorff, Johan Wilmann m.fl. Institutionens formål var fortsat at være samlingssted for unge, men

derudover skulle den være aftenskole og på længere sigt højskole. Skolen skulle videre stå for foredragsrækker og udflugter og oprettelse af en rejsesparekasse var også omfattet af formålet. Forstanderpar på skolen blev Alex. Larsen og hustru, men nøjagtig et år efter trak de sig tilbage. Skolen blev vel ikke den succes, som det var forventet, og der var økonomiske problemer og samarbejdsvanskeligheder med tilsynsrådet. En redningsplan for skolen blev dog gennemført, og skolens eksistens var sikret endnu nogle år.

Lyngby for folket 1913-1950

»Vi har ikke flertallet og kan aldrig få det, dersom vi udelukkende skal regne med tilslutning fra den egentlige arbejderklasse. Indtil verdenskrigen – eller tiden lige efter – kunne vi regne med, at industriarbejdernes andel af befolkningen var stigende, nu er den stærke fremgang standset, mens funktionærernes, handelens og forskellige andre gruppers andel er i stærk vækst.

Vi må tilrettelægge vor agitation og vor politiske handlen på en sådan måde, at andre end de egentlige arbejdere i industri, håndværk etc. overbevises om vor politiks rigtighed. Vi må, så langt det er muligt løse disse andre lags problemer (funktionærer, mellemstand, husmænd og småbønder), lige så vel som arbejdernes. Vil vi have magt og indflydelse, kan vi ikke skyde sådanne opgaver til side.«

(Th. Stauning, 1938)

1920'erne og navnlig 1930'erne er ofte med rette blevet kaldt Socialdemokratiets årtier. Socialdemokratiet stormede frem og formåede med slogans som »Danmark for Folket« og »Stauning eller Kaos« at styre det danske samfund gennem såvel økonomiske kriser som politiske anslag mod demokratiet. Baggrunden var en vækst i udbygningen af industrien og dannelsen af en stabil S-R-regering fra 1929, samt en partimæssig vælger- og medlemstilslutning, som nåede højder, der ikke siden er set.

Arbejderbevægelsen gennem 100 år

Forud havde Socialdemokratiet haft vigtige læreår med start fra 1. Verdenskrigs udbrud i 1914 til den første ilddåb som regeringsparti i årene fra 1924 til 26. Den første regerings resultater var ingenlunde strålende, men angav præcist hvilke problemer der meldte sig når et arbejderparti også skulle være et parti, der tjente hele samfundets interesser.

Sammenlignet med 1920'erne, som var præget af voldsomme arbejdskampe, reaktionære regeringer og ustabil markedsøkonomi, forekommer 30'erne mere rolige og stabile selv om samfundsproblemerne på ingen måde var mindre, og den politiske udvikling – ikke mindst internationalt – så langt mørkere ud. Årsagen var, at det lykkedes regeringen gennem en stærk folkelig opbakning at gennemføre en lovgivning, som økonomisk, socialt og kulturelt fik stor betydning for arbejderklassen og store dele af den øvrige befolkning.

Arbejderne oplevede i disse år en revolution i deres kultur og levevis. Usle rønner blev erstattet med langt mere anstændige boliger. Arbejderklassens børn fik bedre uddannelsesmuligheder. Arbejderne fik bedre løn- og arbejdsvilkår og arbejderfamilierne behøvede ikke i samme grad som tidligere at frygte sult og nød, ja, sult blev nærmest noget, som for de fleste kom til at tilhøre fortiden. Der blev i det hele taget spændt et langt kraftigere sikkerhedsnet under arbejderfamiliernes hverdag. Men naturligvis var der bagsider, hvor arbejdsløsheden tegner sig som et af 30'ernes alvorligste problemer.

Når det lykkedes at indkapsle utilfredshed og større social uro på yderfløjene, var forklaringen den stærke folkelige opbakning om den førte politik. Den politiske og økonomiske fremgang for arbejderklassen kunne ikke undgå at få en betydelig effekt hos andre klasser først og fremmest de mange almindelige funktionærer. Funktionærerne var sjældent bedre stillet end arbejderne, men de havde ofte en helt anden kulturel baggrund. Socialdemokratiets åbning og appel til funktionærerne var aldeles nødvendig, såfremt partiet skulle gøre sig håb om et flertal for sin politik, og det var en forudsætning, hvis yderfløjene skulle neutraliseres. Løsenet var »folkestyre« og »folkeparti« i stedet for »arbejderparti«. Socialdemokratiet skulle have plads til alle – alle, der ville være med til at arbejde på et demokratisk grundlag.

Rammen i dette tilbud var foreningsarbejde koncentreret om vælgerforening og fagforening. Hertil kom et mangfoldigt udbud af aktiviteter til unge og gamle. Børne- og ungdomsorganisationer, oplysningsudvalg, foredragsudvalg, idrætsforeninger, radioklubber, sangforeninger, m.m. Socialdemokratiet skulle ikke være en snævert afgrænset politisk organisme, men en folkelig kulturbevægelse.

Socialdemokratiets udvikling på landsplan kom naturligvis til at sætte sit præg på arbejderbevægelsen i Lyngby-Taarbæk. Arbejderbevægelsen her blev en del af denne udvikling, men kom også til at yde sit selvstændige bidrag til det socialdemokratiske bygningsværk. Socialdemokratiet havde flertal i sognerådet i denne 37 års periode, og på baggrund af den slidsomme kamp for at komme så langt, må det være relevant at undersøge hvilke resultater, der blev opnået og hvad »systemskiftet« egentlig betød for kommunen. Beklageligvis er der ikke foretaget nogen større (endsige videnskabelig) undersøgelse af 37 års socialdemokratisk kommunestyre. Det forekommer mildt sagt overraskende, at ingen lokalhistorikere har sat sig for at vurdere et styre, som har skabt både rammer og indhold for kommunens udseende den dag i dag. At partiet og fagbevægelsen også er et uopdyrket område er måske mere forståeligt, men set i sin helhed må det følgende afsnit betragtes som et første forsøg på en analyse af den for Socialdemokratiet og for kommunen så afgørende periode.

Flertallets svendestykke

Udgangspunktet for Socialdemokratiet og den øvrige arbejderbevægelse i Lyngby-Taarbæk var gunstig, men knap nok havde begejstringen over valgsejren lagt sig før udbruddet af 1. Verdenskrig gav nye problemer, ikke mindst for det socialdemokratiske sognerådflertal.

Hvis nogen havde troet, at valgsejren i 1913 var ensbetydende med en hurtig revolution, der vendte op og ned på alt det gamle, blev de skuffede. Forventningerne var store, også hos Højre, som håbede på, at sognerådsformand Johan Wilmann straks ville begynde at bruge los af borgernes skattekrone. Det klamrede sig til håbet om, at socialdemokratisk ødselhed og fejldispositioner kunne bringe det tilbage til

Arbejderbevægelsen gennem 100 år

I 1918 stiftedes i Lyngby en afdeling af D.U.I. (De Unges Idræt), det socialdemokratiske side-stykke til spejderbevægelsen. Her ses øverst D.U.I. i Lyngby's første orkester. Til højre Fællesorganisationens daværende formand, Carl Lisberg Pedersen, til venstre dirigenten, Th. Jørgensen. – Nederst ses orkestret (trommen hænger under vognen) under en turné for Johan Wilmann omkr. 1920.

Byhistorisk Samling

magten. Men de socialdemokratiske sognerådsmedlemmer med Wilmann i spidsen var ikke nybegyndere, og muligheden for større kommunalt forbrug havde Højre selv forhindret. Socialdemokraterne overtog et mindre kasseoverskud og et budget baseret på en netop vedtaget skattenedsættelse. Systemskiftet kom derfor til at foregå stille og roligt. Forgæves må man lede efter diskussioner i partiet og i gruppen, der blot antydede noget som helst om hvad der nu skulle ske. Den socialdemokratiske gruppe startede sit arbejde traditionelt ved at besætte de udvalgsposter og vurdere de sager, der i forvejen lå på sognerådsformandens bord. En diskussion af en 4-års plan eller nogen anden form for mere langsigtet politik fandt ikke sted. Alligevel tegnede der sig snart et billede af, hvad man ønskede at gennemføre af sine mærkesager. En stille revolution var begyndt.

Allerede på gruppens første møde tog man hul på en af de tunge mærkesager – skolepolitikken. Det grundlæggende syn i hele arbejderbevægelsen var på dette område, at skole og undervisning skulle forbedres for at give børn fra arbejderklassen de bedst mulige vilkår for at klare sig i tilværelsen. Folkeskolen skulle gøres til en folkets skole, der gav lige muligheder for alle, og gjorde den til en afgørende kraft i den danske kultur og det folkelige demokrati. Hertil krævedes ordentlige og velfungerende skolebygninger, anstændigt lønnede lærerkræfter og en varieret skoleordning.

Den socialdemokratiske gruppe tog fat på det hele fra starten i 1913. Begrebet »fattigskole«, hvor skolen skulle drives med mindst mulige midler, skulle fjernes inden for kommunegrænserne. Man indledte skolesagen med at diskutere indførelsen af realklasser i kommunens skoler og snart opstod der nogen uenighed om, hvad man skulle gøre med tilskuddet til det private gymnasium. Det var afgjort ikke Socialdemokratiets kælebarn, og man så hellere pengene anvendt til at fremme realskolen, mens det privilegerede gymnasium måtte klare sig selv på længere sigt. Alligevel måtte gruppen erkende, at gymnasiet »var i besiddelse af livskraft«, og i 1916 besluttede man sig til at yde et årligt tilskud på kr. 3000. Men man stillede betingelser på i alt 5 punkter. Den ene af disse – og vel nok den væsentligste – var, som det hed

Arbejderbevægelsen gennem 100 år

»at undervisning gives uden politisk og religiøs propaganda«. Det var tydeligt, at det endnu ikke var arbejderklassens børn, der kom i gymnasiet.

De første realklasser påbegyndtes i Lyngby i 1916 og i 1919 indledtes de første drøftelser med Søllerød om et statsgymnasium i Lyngby. Nyt skolebyggeri var der ikke råd til straks. Derimod blev det til om- og tilbygning af bl. a. Lyngby Skole, og i 1916 vedtog man en ikke uvæsentlig reform, der gav eleverne gratis skolemateriale. En sag af stor betydning for de mindre velstillede børn, var indførelsen af skolebespisning. I en tid med voldsomme prisstigninger på det daglige forbrug blev et måltid mad i skolen for mange børn det eneste daglige måltid. Alene i 1918 blev der sat kr. 45.000 af til skolebespisning. En lønreform for skolens lærere blev det også til under Verdenskrigen, og ved krigens slutning nåede man også at få indført kommunal tandpleje. Heller ikke Teknisk Skole blev glemt økonomisk og endog ungdomsskole og dagskole nåede man at eksperimentere med. Det er således ikke overraskende, at Lyngby-Taarbæks skolevæsen fik et meget smukt ry, også uden for kommunen.

Men det var ikke kun de unges problemer, man tog fat på at løse. De gamles forhold var også højt prioriteret på Socialdemokratiets program. Den overordnede målsætning var, at der efter et langt arbejdsliv måtte følge en tryk alderdom. I februar 1914 tog gruppen spørgsmålet om alderdomsboliger på dagsordenen, og året efter vedtog man at opføre boliger i Bondebyen og erhverve en villa, der kunne omdannes til sygehjem. Princippet i alderdomsforsorgen var tostrenget. Man ønskede at opføre alderdomshjem med fuld forplejning til de svageste, mens man for de mere rørige ønskede at opføre boliger rundt om i kommunen, således at de ældre kunne tilbringe deres alderdom dér, hvor de i ungdoms- og manddomsårene havde levet deres liv. De første alderdomsboliger i Bondebyen havde 6 lejligheder, bestående af et stort værelse, en lille entré og et lille køkken samt et W.C. for hver to lejligheder. Her var både elektrisk lys, vand og gas. Prisen var kr. 3000 pr. lejlighed, og beboerne betalte kr. 12 i månedlig leje. Boligerne var overordentlig populære hos de gamle, og ideen blev også snart kopieret af andre kommuner.

Socialdemokratiet havde naturligvis også andet end sine mærkesager at beskæftige sig med. Den tyske krigsmagts beslutning i 1917 om uindskrænket U-bådskrig skabte store problemer for den danske vareudveksling, og det kunne hurtigt mærkes i det danske samfund. Den socialdemokratiske gruppe kom nu for alvor til at administrere regeringens dyrtidsforanstaltninger, og sørge for at den økonomiske krise ramte befolkningen mindst muligt. Arbejdsopgaverne kom til at spænde over fremskaffelse af kartofler og brændsel, lønforhandlinger med kommunens ansatte m.m.

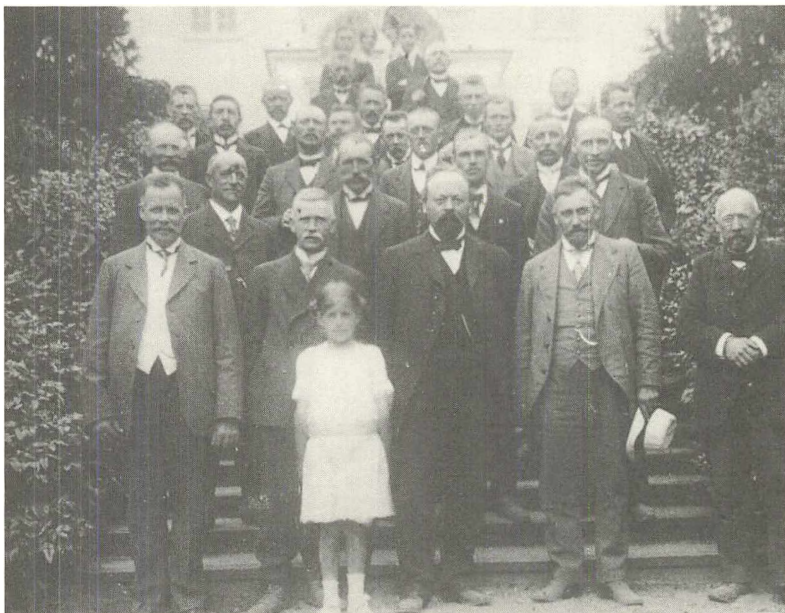
Ingvar Nørgaard har i sine erindringsglimt givet et udmærket indtryk af sognerådsflertallets opgaver:

»Der var mange, som ikke havde elektrisk lys, og petroleum var ikke til at købe. Kommunen måtte så indkøbe et helt lager af stearinlys, som vi solgte til forbrugerne. Det vanskeligste spørgsmål var tørv. Ingen var vant til at bruge tørv. Vi fik tilsendt tørvene langvejs fra i åbne vogne, så de kunne godt være lidt våde, når de kom. Der var megen kritik af det, og det var også vanskeligt at opbevare dem. Vi fik hurtigt vor lagerbygning på gasværket fyldt op, og så måtte vi bygge et vældigt bjerg af tørv udenfor i gården.

Kritikken blev selvfølgelig adresseret til mig, og det gik hårdt til. Til sidst blev det publiceret, at jeg havde formøblet 50.000 kr. af kommunens penge til ubrugelige tørv. Det var ikke så godt, men der skete så det, at Nærum Andelsbageri, som også manglede brændsel, fik taget en prøve af tørvene og tilbød at købe hele lageret. Jeg var godt tilfreds og gik til sognerådet og sagde, at nu havde jeg en købmand, som ville købe de dårlige tørv. Sognerådet sagde naturligvis nej, de ville ikke sælge tørvene. Kritikken døde så hen, og folk blev mere vant til at bruge brænde og tørv, så på den måde kom vi igennem.«

En af de mere kuriøse af gruppens foranstaltninger var oprettelsen af et folkekøkken på Gasværksvej i 1917. Den socialdemokratiske gruppe ansatte såvel bestyrerinde som den fastsatte udsalgspriserne. I 1918 kunne man spise sig mæt for 65 øre pr. portion.

I 1917 skulle der være sognerådvalg og den socialdemokratiske gruppe kunne gå til valg ved at påvise en række pæne resultater. Nogen stor sejr blev det ikke, kun nogle ganske få stemmer mere i forhold til

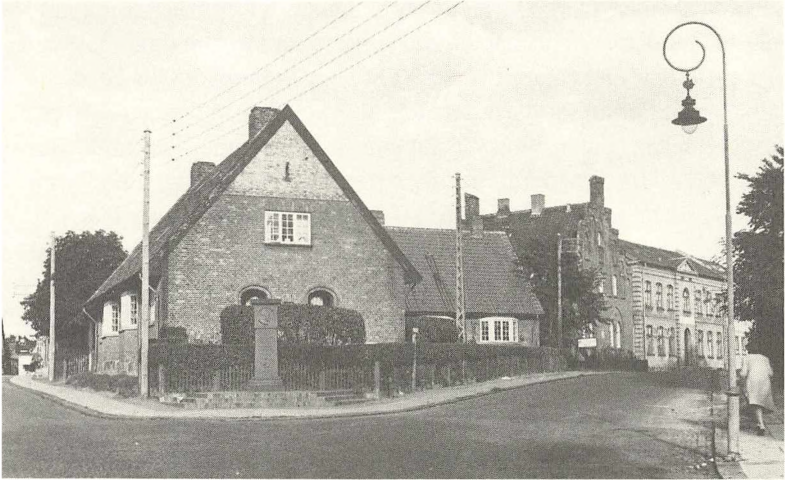
Konsul O. H. Bærentzen skænkede i 1915 den store villa »Lykkens Gave« til Lyngby-Taarbæk Kommune, der indrettede den som sit første alderdomshjem. Her ses en række kommunalbestyrelsesmedlemmer fra andre kommuner på studiebesøg ca. 1917 med sognerådsformand Johan Wilmann i midten forrest.

Byhistorisk Samling

valget i 1913 kunne det blive til. Til gengæld noterede man med tilfredshed en mindre tilbagegang for de konservative. Den socialdemokratiske gruppe havde lavet sit svendestykke, men heller ikke mere.

Uro i partibevægelsen under Verdenskrigen

I partibevægelsen gav Verdenskrigen anledning til en direkte medlemstilbagegang og ringe tilslutning til partiets aktiviteter, f.eks. havde Foredragsforeningen meget få tilhørere de første år. Denne tilbagegang skyldtes formentlig, at mange arbejdere så dybt i pengepungen for at klare dagligdagen. Lidt bedre gik det for Arbejdernes Fællesorganisation, som i 1915 fik tegnet 100 medlemmer til dannelsen af en brugsforening i Lyngby.

De kommunale aldersboliger i Bondebyen på hjørnet af Lundtoftevej og Høstvej, opført i 1916 efter tegninger af J. Magdahl Nielsen. Foran bygningen står en mindestøtte for Johan Wilmann. På det modsatte hjørne af Høstvej opførtes i 1927 en serie tilsvarende aldersboliger. Byhistorisk Samling

Medlemstilbagegangen hæmmede imidlertid ikke lysten til debat i foreningerne. På godt og ondt blev den mere levende end nogensinde set før. Forunderligt nok var det ikke sognerådsarbejdet, der kunne sætte gemytterne i kog. Tværtimod forundres man over de få spørgsmål, der blev stillet til dette arbejde, og man får sympati for det medlem, der på en generalforsamling i 1915 beklagede sig over, at sognerådsgruppens medlemmer aldrig gav møde og aflagde beretning. Men hverken hovedforeningen, den såkaldte fællesledelse af de socialdemokratiske foreninger i kommunen eller den store Lyngby afdeling stillede noget krav om beretninger fra sognerådet. Alle var formentlig tilfredse med, at både Wilmann og Nørgaard var til stede ved snart sagt alle møder i partibevægelsen. Blandt de spørgsmål, der diskuteredes i foreningerne, var Socialdemokratiets valgalliance med Det radikale Venstre. Over hele landet havde værdien af denne alliance nærmest delt medlemmerne i tilhængere og modstandere, og det samme var til-

Arbejderbevægelsen gennem 100 år

fældet i Lyngby-Taarbæk. Her kunne debatten i modsætning til andre steder i landet være principiel, da der ikke var tale om noget lokalpolitisk problem. Det var imidlertid ikke ligegyldigt om det var en alliance-tilhænger eller en modstander, der blev sendt som delegeret til partikongresserne. Siden 1908 var det ganske få stemmer, der afgjorde, at den skulle føres videre. Partikongressens beslutning i 1915 om at opstille socialdemokrater overalt i landet blev i Lyngby noteret med tilfredshed, mens beslutningen i 1918 om en fornyet valgalliance vakte både vrede og skuffelse. Blandt Lyngby-foreningens argeste alliance-modstandere var kurvemager Rasmussen, der gik så vidt, at omtale alliancen som partiets sikre vej til nådestødet. Hans direkte modsætning var kredsformand Hübenbecker fra Søllerød, som på ingen måde fandt det vanskeligt at udlægge partiledelsens kovending. Blandt tilhængerne var der også skeptikere, heriblandt Nørgaard og Tscherning Sørensen. De var tilhængere af beslutningen fra 1915, men måtte som situationen var i 1918, gå ind for en alliance »da Socialdemokratiet ikke alene kunne dæmme op for den reaktionære kapitalistiske strøm«. Nørgaard, der blev valgt som delegeret, imødekom dog oppositionen med at lade kongresdebatten få afgørende indflydelse på sin stemmeafgivning. Et blik i kongresprotokollen fra 1918-kongressen viser dog, at samtlige 5 repræsentanter fra Lyngby-kredsen stemte for alliancen.

Et landspolitisk problem kunne dog ikke i samme grad som et lokalt sætte sindene i bevægelse. Et godt eksempel herpå var menighedsrådsarbejdet. For Socialdemokratiet var politikken på kirkeområdet helt klar. Kirken skulle adskilles fra staten, og det måtte være op til den enkelte, hvilket trossamfund man ønskede at tilhøre. De enkelte trossamfund måtte klare sig selv med private midler. Folkekirken ønskede man ikke at nedlægge, så længe der var flertal for den i befolkningen, men man krævede en langt mere frisindet kirkelovgivning med adgang til borgerlig navngivning, borgerligt ægteskab, borgerlig konfirmation og borgerlig begravelse. Endelig ønskede man alt kirkegods anvendt til socialt og humanitært formål.

Socialdemokratiet havde mange medlemmer af folkekirken, og de, som ønskede at arbejde i menighedsrådet, blev stillet frit, da Socialde-

mokratiet af princip ikke stillede op til menighedsrådsvalg. Normalt gav det ikke anledning til problemer, og man havde derfor heller ikke taget højde for den situation, som socialdemokraten, maler Alfred Nielsen, i 1917 bragte partiet i. Nielsen var blevet valgt til formand for menighedsrådet, der i alt havde 3 socialdemokrater. Hans motiver for at arbejde i menighedsrådet var Indre Missions forsøg på at drive religiøs propaganda blandt unge arbejdere. Herudover mente han, at menighedsrådet gjorde et stort socialt arbejde, hvad der gjorde socialdemokratisk deltagelse yderligere påkrævet. Det sociale arbejde blev da også noteret med tilfredshed i partibevegelsen, og den kom tilmed med opfordringer til socialdemokraterne i menighedsrådet, om at overvåge præsterne, men ellers var der delte meninger om, hvor langt man skulle markere sig i menighedsrådet.

I 1917 overskred Alfred Nielsen grænsen for, hvad der kunne bæres. I sin egenskab af menighedsrådsformand havde han stillet sig i spidsen for opførelsen af Lundtofte Kirke. Det var en provokation for arbejderne, der i 1917 mærkede den økonomiske krise på deres krop, og selv om kirken skulle finansieres overvejende af private midler, så forekom det som et slag i ansigtet, at en socialdemokrat skulle stå i spidsen for noget, som var mod partiets program og uheldigt for partiet, krigssituationen taget i betragtning. Hertil kom, at socialdemokraterne såvel i Brede og Lundtofte var mod byggeriet også fordi det ville medføre ændringer i sognegrænserne ved en nystiftelse af Ørholm Sogn. I Lundtofte og Brede var man helt tilfredse med at tilhøre Lyngby.

Sagen endte med en alvorlig næse til Alfred Nielsen. Han havde ikke orienteret partiet, og han havde tilbageholdt information over for sine socialdemokratiske kolleger. Eksklusion kom slet ikke på tale. Det havde vel også været ganske urimeligt, eftersom partiet ikke kunne stille noget op ved sin fritstilling af medlemmerne. Man kunne naturligvis have anvendt paragraffen om eksklusion i tilfælde, hvor et medlem modarbejdede partiets interesser, men Alfred Nielsen var et anset medlem af partiet, hvad der formentlig var det eneste, der reddede ham i 1917.

Eksklusionsparagraffen blev derimod anvendt mod en anden af par-

Arbejderbevægelsen gennem 100 år

Sognerådsformand Ingvar Nørgaard (1882-1983). Ingvar Nørgaard var medlem af Lyngby-Taarbæk Sogneråd fra 1913 til 1921 og fra 1925 til 1952, heraf som formand fra 1928 til 1950.

Lyngby-Taarbæk Kommune

tiets ansete medlemmer, nemlig lærer Tscherning Sørensen i hvad der må betragtes som en besynderlig sag.

Sagens forhistorie begyndte i 1918. I februar meddelte Ingvar Nørgaard, at han ønskede at nedlægge posten som formand for Lyngby-afdelingen. Hans begrundelse var, at kredsbestyrelsen havde vedtaget en agitationsform op til folketingsvalgene, som han nægtede at følge i Lyngby. Den gik ud på, at man ud over det nærmere eftersyn af valglisten skulle udsende et kort med valgnummer til alle de af partiets vælgere, der ikke stod opført på valglisten. Det var et anslag mod Lyngby-afdelingens foretrukne hus til hus agitation, hvad mange foreningsmedlemmer nok kunne give Nørgaard ret i, men ikke mente burde få så drastiske konsekvenser. Hårdt presset måtte Nørgaard da også henvise til sit job som postbud og sit arbejde i sognerådet. Da det gik op for medlemmerne, at Nørgaards beslutning var uigenkaldelig, flokkedes de om at få ordet for at takke Nørgaard for det store arbejde, han havde udført. En af talerne var Tscherning Sørensen. Han sagde kort, at Nørgaard var den bedste formand, foreningen nogen-

Lærer Frederik Tscherning Sørensen (f.1882) var socialdemokratisk sognerådsmedlem i perioden 1913-18. Han var ansat ved Lyngby Skole (Engelsborgskolen) 1908-19 og var derefter førstelærer ved Taarbæk Skole til 1924.

Lyngby-Taarbæk Kommune

sinde havde haft, og han begrundede det med, at Nørgaard altid havde virket samlende, selv om der i foreningen var forskellige opfattelser. Han sagde videre, at ingen kunne erstatte Nørgaard. Der var ingen kronprins.

Som ny foreningsformand valgtes formanden for Arbejdernes Fællesorganisation, smed Laurits Sørensen. Han var formentlig en udmærket FO-formand, men tilsyneladende ganske uegnet som formand for vælgerforeningen.

Allerede få måneder efter sin tiltræden indledte Laurits Sørensen et personligt felttog mod lærer og sognerådsmedlem Tscherning Sørensen. Anledningen var, at det borgerlige »Københavns Amtstidende« den 20. september 1918 havde en meddelelse om, at Tscherning Sørensen hyppigt havde løbet redaktionen på døren med utallige opfordringer til bladet om at angribe Johan Wilmann. Artiklen var underskrevet og blev senere bekræftet af bladets redaktør og en redaktionssekretær. Det var naturligvis en alvorlig beskyldning mod Tscherning Sørensen, og sagens alvor taget i betragtning, var det forståeligt, at Laurits Søren-

sen straks indkaldte partibestyrelsen. Formanden anvendte imidlertid ikke mødet til på nogen måde at få klarhed over sagen. Efter formandens opfattelse var Tscherning Sørensen »dømt« på forhånd, og han opstillede derfor en lang procedure, der skulle forelægges en ekstraordinær generalforsamling. I proceduren hed det bl.a., at Tscherning Sørensen straks skulle ekskluderes af partiet og samtidig opfordres til at lægge sag an for at rense sig. *»Enhver anden fremgangsmåde som T.S. måtte vælge uden for den her fremsillede, betragtes som et forsøg på at komme uden om sagens kerne«* hed det i erklæringens afslutning.

Det var en mildt sagt besynderlig fremgangsmåde at vælge over for et trofast partimedlem. Erklæringen og Laurits Sørensens fremgangsmåde blev da også nedstemt på generalforsamlingen, hvad der ikke mindst skyldtes Ingvar Nørgaards forsvarstale. I parentes bemærket bør det understreges, at Nørgaard ikke blot var overgået til græsrodernes rækker. Han var fortsat formand for hovedforeningen i Lyngby-Taarbæk – en post han bibeholdt til 1947.

Nørgaards forslag var meget enkelt, idet det blot opfordrede Tscherning Sørensen til at rense sig ved sagsanlæg, hvorefter sagen var afgjort. Laurits Sørensen tog nederlaget med en sådan alvor, at han ønskede at fratræde som formand, men det fandt et flertal dog ingen grund til. I juni 1919 faldt der dom i sagen, og den rensede Tscherning Sørensen. Men det viste sig ikke at være nok for Laurits Sørensen, som nu begyndte at spekulere i sagens detaljer. Ganske vist havde man nu dommen, men det måtte være dens præmisser, vidneafhøringen, som partiet måtte beslutte ud fra. Problemet var blot, at en udskrift af vidneafhøringen ikke umiddelbart lod sig skaffe. Det tog et par måneder, hvorefter både dom og vidneudskrift kunne behandles på en generalforsamling. På denne kom diskussionerne til at gå højt. Formanden ville højst tage hele sagen til efterretning, mens Tscherning Sørensen krævede en undskyldning fra formand og bestyrelse. Dennes gang lykkedes det kun Nørgaard at opnå et kompromis i sagen. Med 6 stemmer imod vedtog man følgende resolution:

»Generalforsamlingen tager dommen til efterretning og erklærer Tscherning Sørensen

ning Sørensens forhold til Socialdemokratisk Vælgerforening for Lyngby og Omegn for løst på en tilfredsstillende måde«.

Endnu engang tog Laurits Sørensen konsekvensen og ønskede at fratræde som formand og denne gang var der ingen, der opfordrede ham til at blive.

Der kan næppe herske tvivl om, at der eksisterede et personligt modsætningsforhold mellem Laurits Sørensen og Tscherning Sørensen. Hvad det bestod af, kan man kun gisne om, men det er mest tænkeligt, at det var opstået i sognerådsarbejdet. Her tog Tscherning Sørensen ofte særstandpunkter i de interne diskussioner, men udadtil var han loyal. Ser man på Wilmanns udtalelser i eksklusionsdebatten, så var disse ikke særlige venlige eller til fordel for Tscherning Sørensen. Men uenigheden mellem disse to gik ikke på Wilmanns sognerådsarbejde, men på hans indflydelse i Den socialdemokratiske Presse, og på dette område havde denne i Tscherning Sørensen en af sine betydeligste kritikere. Gang på gang kritiserede Tscherning Sørensen avisen for manglende dækning af lokale begivenheder, dårligt sprogbrug og for få læseværdige artikler for arbejdere. I denne kritik stod han i øvrigt sjældent alene. Det var uden tvivl en lettelse for nogle, heriblandt den socialdemokratiske sognerådsgruppe, da Tscherning Sørensen i 1919 ansøgte om at blive 1. lærer i Taarbæk og samtidig udtræde af sognerådet. Det blev bevilget af den socialdemokratiske gruppe uden diskussion og fra da af havde partiet mistet en af sine mere farverige personligheder. Som ny formand efter Laurits Sørensen valgtes Torben Teglers efter afstemning. Han fik to stemmer mere end maler Alfred Nielsen. Forud havde forsamlingen rettet flere opfordringer til Wilmann, men han nægtede. Det var ganske åbenlyst, at man nu ville have ro i partiet, hvad der også blev den ny formands opgave.

1920'erne: Få lyspunkter i mørket

1920'erne blev ingen glansperiode for arbejderbevægelsen i Lyngby-Taarbæk. Mens en del af befolkningen var optaget af hurtige fortjenester og ligeså hurtige fallitter, af underholdningsindustri, der kunne få selv den dårligst stillede del af befolkningen til at glemme hverdagen i

Arbejderbevægelsen gennem 100 år

nogle timer, så lød der i 10-året mange beklagende suk for partiet i Lyngby-Taarbæk. Det var ikke, fordi det gik direkte dårligt. Der var heller ikke direkte tilbagegang i medlemstilslutning. Problemet var såvel i partiarbejde som i sognerådsarbejdet, at man ikke rigtig kom nogen vegne, at man ikke kunne gøre det, man gerne ville. Nok marcherede man, men det lignede en march på stedet.

I 1921, 1925 og 1929 var der sognerådvalg, og det lykkedes at bevare flertallet, uden større fremgang. Det dårligste valg var i 1925, hvor partiet mistede det ottende mandat, der var vundet i 1921, og kun manglende konservativ fremgang forhindrede en større selvransagelse. Efter partiets opfattelse var årsagen til dette, som ved tidligere og senere valg, at alt for mange arbejdere ikke kunne stemme, fordi de var i skatterestance. Fagforeningerne gjorde fortsat deres til at betale medlemmernes skat i den udstrækning, det var muligt, men det var ikke nok, og skatterestancerne steg fra valg til valg. Det vakte en tydelig irritation, og den blev formentlig ikke mindre af, at et flertal var klar over, at kun en bedring i den økonomiske situation kunne mindske problemet. Der var derfor ikke mange, der stillede forslag, der kunne ændre situationen. I 1927 foreslog et medlem i Lyngby-afdelingen, at man stiftede en hjælpefond, hvortil hvert partimedlem i kommunen indbetalte 1 kr. årligt. Det ville give 900 kr. årligt og 3600 kr. i en sognerådsperiode. Dette beløb kunne således anvendes til betaling af skatterestancer. Forslaget vandt ingen større tilslutning, vel fordi man fandt det vanskeligt at administrere, men det var et ærligt forsøg på at gøre noget ved den evige snak om årsagerne til manglende fremgang for partiet.

Derimod var der et andet forslag, der blev modtaget med kyshånd af den socialdemokratiske gruppe i sognerådet. Det kom fra ^{A/5} Dansk Staalindustri og tilbuddet gik ud på, at virksomheden ville tilbageholde 10% af arbejdernes løn til dækning af arbejdernes skattebetaling. Forslaget har næppe vakt glæde blandt de ansatte, men det kunne både gavne valghandlingen og kommunekassen. Hvorvidt der kom lignende tilbud fra andre industrier, eller om sognerådsgruppen opfordrede andre til at følge eksemplet må stå hen. Under alle

I 1924 opstillede Aksel Larsen i Lyngby-Kredsen som kommunisternes kandidat til Folketinget. Det øverste billede viser Nærumbanens bro over Lundtoftevej med Gardinifabrikken og Lyngby Hovedgade i baggrunden. Det kommunistiske partikontor var på kvisten i huset til højre (Lundtoftevej 11), og mellem dette og broen anes opslagstavlerne til »Arbejderbladet«. – Umiddelbart på den anden side af broen lå ejendommen »Brunborg« (Lundtoftevej 7-9), hvor sognerådsformand, redaktør Johan Wilmann boede i baghuset. Her fandtes til husets nedrivning i 1926 også »Social-Demokraten«s kontor, som det anes af påskriften på kvisten til højre.

Byhistorisk Samling

Arbejderbevægelsen gennem 100 år

omstændigheder blev problemet mildnet i 30'erne som følge af den ny kommunallovgivning.

Men de mange skatterestancer fik naturligvis også betydning for kommunekassen, og den må betegnes som slunken i dette ti-år. Det medførte på den ene side, at kommunen måtte ud på lånemarkedet for at finansiere dele af sine aktiviteter, og på den anden side, at aktivitetsniveauet måtte afpasses efter forholdene, dvs. stramt.

Skolebyggeri og bygning af alderdomsboliger havde dog fortsat 1. prioritet og kun nødtvungent måtte man dæmpe ambitionerne. I 1926 enedes man om at opføre 3 bygninger med i alt 20 lejligheder til alderdomsboliger. Mens Taarbæk havde fået ny skole i 1913, blev det til nye skoler i Raadvad, Virum og Brede. Derimod blev der ikke råd til at foretage ombygning af Lyngby Skole.

Spørgsmålet om igangsætning af kommunalt byggeri blev holdt på et beskedent plan. Man var bevidste om, at der både var rekreative arealer, der skulle sikres for offentligheden og arealer, der burde erhverves med henblik på især Lyngbys fremtid. Men økonomien tillod ikke stortænkning. Allerede under Verdenskrigen sikrede man sig »næspartiet« ved Lyngby Sø langs Prinsessestien som rekreativt areal for befolkningen og i 1918 købte man 75 td. land af Ulrikkenborgs jorde.

En voksende interesse for boligbyggeri synes mere at være kommet udefra, nærmere bestemt fra København. Ved slutningen af Verdenskrigen og i begyndelsen af 1920'erne oplevede hovedstaden en voldsom bolignød, og det medførte et stærkt pres på omegnskommunerne, der fik tilflyttere, der bosatte sig mere eller mindre som nybyggere. Disse såkaldte husvilde kom Lyngby-Taarbæk også til at mærke, dog i begrænset omfang, idet det socialdemokratiske flertal konsekvent i 1922 vedtog at sende alle husvilde tilbage til deres opholdskommune. Alligevel blev det påtrængende at sætte byggeri i gang og fra 1925 lykkedes det at opføre boliger på flere kommunale grunde. I 1929 fik man opført et større byggeri på Nørgaardsvej, men midt i glæden over dette, måtte det socialdemokratiske flertal konstatere, at der ikke fandtes en eneste disponibel lejlighed i hele kommunen. Det forklarer samti-

dig den vaklen som samme gruppe udviste i spørgsmålet om Københavns Kommunes krav om Lyngby-Taarbæks indlemmelse i København. Ingvar Nørgaard skriver i sine erindringsglimt, at omegnskommunerne ikke modtog forslaget fra København særlig godt. Det er vel nok korrekt, men på den anden side var man indstillet på at forhandle om spørgsmålet. Det fremgår af følgende udkast til fællesudtalelse vedtaget på et gruppemøde 5. januar 1928:

»Imellem undertegnede P. Hedebol, borgmester for Københavns Magistrats 2. afdeling, F.J. Nielsen-Kolding, formand for Gladsaxe sogneråd og Johan Wilmann, formand for Lyngby-Taarbæk sogneråd, har der været ført nogle samtaler om muligheden af et nærmere samarbejde imellem de tre kommuner og eventuelt en sammenslutning af disse. Ved disse samtaler, der er foranlediget af de stigende vanskeligheder som hovedstadens vækst udover dens hidtidige grænser bereder, har der vist sig at være en forhånds-sympati til stede for en nærmere forbindelse mellem de tre kommuner. Sagen kræver imidlertid en mere indgående behandling end den, som kan blive den til del fra enkeltpersoner uden officielt mandat.

Vi tillader os derfor at henstille til de to sogneråd og til Københavns kommunalbestyrelse, at disse hver for sig udpeger delegerede til at træde i indbyrdes forhandling om sagen.«

Som forhandlere valgtes Wilmann, Nørgaard og Torben Teglers. I løbet af 1928 førtes en række forhandlinger uden større fremskridt, hvad der førte til, at de konservative i Lyngby-Taarbæk, der var modstandere af indlemmelse, krævede udvalget ophævet. Det nægtedes under henvisning til, at forhandlingerne ikke var afsluttet. Men nogen vegne kom man ikke, og snart blev hele spørgsmålet skrinlagt. Peder Hedebol giver følgende forklaring i sine erindringer:

»Sognerådsformand Wilmann havde ønsket indlemmelse, fordi han frygtede, at Socialdemokratiet skulle tabe flertallet, men han døde, og eftermanden, Ingvar Nørgaard, havde ikke den bekymring.«

I stedet opkøbte Københavns Kommune henved 30 ejendomme med jord i Lyngby og Lundtofte. De fleste bønder ville sælge, fordi beskatningen havde umuliggjort landbrug i storbyens nærhed. Kun Georg

Arbejderbevægelsen gennem 100 år

Efter Johan Wilmanns død i 1928 blev LO-formanden Vilh. Nygaard (1872-1936) socialdemokratisk folketingskandidat i Lyngby-kredsen.

Arbejderbevægelsens Bibliotek og Arkiv

Lehwald, Ulrikkenborg, nægtede at sælge til København. Skulle han sælge, blev det til hans egen kommune, og dette salg blev ordnet i slutningen af 1930, hvorefter Lyngby kunne udvides mod vest.

Som antydnet i Hedebols udtalelse, blev der i 1928 tale om et generationsskifte i partiet ved Johan Wilmanns død den 15. november. Nørsgaard blev næsten énstemmigt valgt til sognerådsformand – kun Torben Teglers blev skuffet og udmeldte sig af partiet. Arbejdernes Fællesorganisation udtrykte stor tilfredshed med denne beslutning, og det var ganske åbenlyst, at samarbejdet med Teglers havde været utilfredsstillende. I 1929 var Teglers at finde i den konservative gruppe.

Nørsgaards politiske linje repræsenterede ikke noget brud på, hvad Wilmann stod for. Tværtimod. Forandringen var først og fremmest, at Nørsgaard var mindre forsigtig og lagde en mere optimistisk linje i hele bevægelsen. Men det var der også grund til. Sognerådvalget i 1929 gik bedre end forventet, og overalt i bevægelsen begyndte det igen at gå den rigtige vej medlemsmæssigt og med hensyn til aktiviteter.

En af Nørgaards første handlinger i 1929 var at aflægge besøg hos partiformand Th. Stauning. Ved dette møde enedes man om, at Vilh. Nygaard skulle være Lyngbykredsens folketingskandidat efter Wilmann. Det blev konfirmeret i alle Lyngby-Taarbæks partiorganisationer uden problemer. Nygaard havde en lang karriere bag sig og foran sig. Han havde været formand for de københavnske tobaksarbejdere, medarbejder ved Social-Demokraten, og han var netop i 1928 blevet formand for De samvirkende Fagforbund (LO). Han var samtidig medlem af Borgerrepræsentationen, så det var både en trænet og travl politiker, som kredsen skulle sætte i Folketinget de kommende år.

I partibevægelsen indtog Nørgaard en helt dominerende stilling. Han var formand for hovedforeningen i Lyngby-Taarbæk, og i 1924 var han igen blevet formand for Lyngbyafdeling, da Teglers havde ønsket at fratræde. Netop i 1924 var partiet nede på et absolut lavpunkt med knap 700 medlemmer i kommunens afdelinger. Ungdomsbevægelsen havde det skidt med dårlig tilslutning til møderne. En overgang var det alene bestyrelsen, der repræsenterede den socialdemokratiske ungdom i kommunen. Også de små partiforeninger i kommunen skrantede. I Taarbæk klagede man gang på gang over manglende tilslutning til møderne. *»Fiskerne er et folkelag for sig – de har svært ved at interessere sig for politik.«*

Nørgaard formåede ikke alene at vende stemningen straks, men de sidste år af 20'erne var partiet bragt i en position, der gav håb om en lang fremgangsperiode.

Kvinderne går med

Et af 1920'ernes lyspunkter var, at kvinderne i stadig større grad begyndte at gøre sig gældende i partiarbejdet. Ganske vist var der ikke tale om en imponerende tilslutning, men tendensen var klar. Problemet var, at Socialdemokratiet ikke havde noget særligt program at tilbyde kvinderne. Da kvinderne fik kommunal valgret i 1907 og valgret til Folketinget i 1915, havde alle parter lagt op til kamp om kvindernes stemmer. I Lyngby havde arbejderbevægelsen lagt vægt på, at mindst én kvinde skulle have en af de sikre pladser ved valgene til sognerådet.

Men meget mere blev det ikke til – kun gentagne generalforsamlings understregning af, at kvinderne udgjorde et stort medlems- og vælgerpotentiale, som det var nødvendigt at sikre sig, hvis partiet skulle have det store gennembrud. Det kneb imidlertid med at finde midler til at gøre noget ved sagen, og der var ikke meget, der tydede på, at kvinderne følte sig tiltrukket af partiforeningsarbejde.

I forbindelse med grundlovsændringen i 1915 afholdt partiet i kommunen en række møder, hvor man stærkt opfordrede kvinderne til at melde sig ind i organisationerne og gøre deres indflydelse gældende. Det blev ikke nogen større succes. I Lyngbys protokol støder man gang på gang på udtalelser, der beklager det ringe fremmøde, og da det endelig går bedre, kan man næsten høre sekretærens beklagende suk, når mødeprotokollen har fået følgende tilføjelse:

»Generalforsamlingen havde været godt besøgt og forholdsvis mange kvinder deltog. Ingen af dem havde dog ordet.«

For arbejderklassens kvinder var deltagelse i politik ingen naturlig ting. Kvinderne gik på arbejde og passede hjem og børn, og ude- og hjemmearbejde i forening gav ikke overskud til politisk arbejde. Det var endvidere tradition i fagligt-politisk aktive arbejderhjem, at kun manden deltog i foreningsarbejde. Derfor var det heller ikke overraskende, at det var mellem- og overklassens kvinder, der begyndte at gøre sig kvindepolitisk gældende. En del socialdemokratiske kvinder deltog i de borgerlige kvindeorganisationers arbejde, men i 1908 oprettedes i København en Socialdemokratisk Kvindeforening, der skulle arbejde for oplysning af arbejderkvinder og virke for opnåelsen af valgret. Foreningen vakte ingen begejstring i partiledelsen, og kun få andre provinsbyer fik særlige socialdemokratiske kvindeforeninger. I 1915 oprettedes der en kvindeforening i Holte, men dens virksomhed har næppe rakt længere end selve valgretskampen samme år.

I Lyngby-Taarbæk valgte de socialdemokratiske kvinder at tilslutte sig den lokale afdeling af Dansk Kvindesamfund. Socialdemokratiet var derfor mere eller mindre tvunget til at indlede et samarbejde med denne, og i løbet af 1920'erne afholdtes en lang række fællesmøder, hvorpå der blev diskuteret skolepolitik og socialpolitik. Partiet var

derfor ikke ganske uforberedt, da der i 1931 kom en opfordring fra Dansk Kvindesamfunds socialdemokratiske medlemmer til at oprette et særligt kvindeudvalg inden for partiets organisatoriske rammer.

Ideen til at oprette kvindeudvalg i Socialdemokratiet kom fra Louis Pios datter, Sylvia Pio, i 1928. Tanken var, at partiet skulle gøres mere attraktivt for kvinder, men det skulle ikke kun ske ved at opfordre dem til at deltage i den mandsdominerede vælgerforeningsverden. Der måtte også skabes en platform, hvor kvinderne kunne være sig selv og lave de aktiviteter, de havde lyst til.

»Kvinderne skal ikke alene stå i partiet, men de skal også vide, hvorfor de står der. Det skal ikke blot være 'fordi min mand står der'. Kvinder skal have personlig tilknytning til partiet og føle, at det også er deres parti.«

Af taktiske grunde var Sylvia Pios forslag ikke nogen som helst opfordring til at kvinderne skulle lave separate eller uafhængige foreninger. Det var den lokale vælgerforening, der skulle nedsætte kvindeudvalget, og dettes fornemmeste opgave skulle være at skaffe kvindelige medlemmer til partiet. Først herefter fulgte formuleringer om, at kvinderne skulle dygtiggøre sig og arrangere aktiviteter, der kunne stimulere kvinders interesse for politik.

Trods en betydelig modstand og skepsis i partiledelsen skød der fra 1929 kvindeudvalg op overalt i landet. I Lyngby er der ingen spor af modstand mod oprettelsen af et kvindeudvalg. I april 1931 valgtes et udvalg på 5 medlemmer, nemlig Anna Suhr, Emilie Christensen, A. Hansen, Alma Degenkolv og Clara Sørensen. I udvalgets første år var arbejdet alene koncentreret om agitationsarbejde med uddeling af pjecer og tryksager. Herefter påbegyndtes et studiekredsarbejde og man igangsatte mødearrangementer på arbejdspladser og kommunens institutioner. Det blev også til maddemonstrationer i samarbejde med Brugsen, og en lang række praktiske kurser i syning og stofklipning.

Der er ingen tvivl om, at kvindeudvalget løste en del af sin opgave. I 1935 var der dobbelt så mange kvinder i Lyngby afdeling i forhold til 1931. Af de 340 kvinder i 1935 deltog dog kun et fåtal i kvindeudvalgets møder.

Lyngby blomstrer

Kvindernes mere aktive deltagelse i foreningslivet vakte næppe større opmærksomhed udadtil. Når det drejede sig om politik var det store samtaleemne den socialdemokratiske ungdomsbevægelse, som i årene fra 1929 til 1933 satte Lyngby på den anden ende, og ruskede byen op af sin dvaletilstand. Det blev en tid med blå bluser, røde faner, sang og feststemning. Vi vil fremad ad nye baner, vi blæser på gammel tale, vi er symbolet på den ny tids ungdom, lød det fra de selvbevidste unge socialdemokrater, og der er ingen tvivl om, at det smittede af på hele partiet.

I D.s.U.s ledelse var på denne tid Helmuth Olsen (Smut), Harry Christiansen (H.C.) og Kjeld Degenkolv. Helmuth Olsen og Harry Christiansen var de første der viste sig i blå bluser; og på få måneder var afdelingen vokset fra 15 til 125 blåblusede medlemmer. Man begyndte med lejrture og man tog til København for at deltage i ungdomsstævner. Om vinteren blev der igangsat foredragsrækker med prominente talere, men det var især studiekredsarbejdet, der blev den helt store succes. Studiekredsene var henlagt til Lyngby Bibliotek, hver kreds havde 20 deltagere og alle hverdagsaftener var besat. Det gik så stærkt fremad, at spørgsmålet om et ungdommens hus blev aktuelt. Til formålet blev der opført dilettantkomedier og revyer med titler som »Kampklar« og »Blåt og rødt«.

Samarbejdet med vælgerforeningen blev rost til skyerne, hvad der var fortjent. D.s.U. skaffede ikke alene medlemmer til partiet, de var også Ingvar Nørgaards bedste støtter, når han var offer for smædekampagner i den borgerlige presse. Blåbluserne satte også kulør på partiets stiftelsesfest, og selv det årlige juletræ kom ikke til at undvære de røde faner. Ved partiets og Fællesorganisationens hjælp lykkedes det at leje et lille hus på Mosevej, som ejedes af den konservative vinhandler Paustian, men netop som alle troede at dette sted skulle blive udgangspunkt for en massebevægelse, kølede det hele af endnu engang. Der blev godt nok stadig sunget på Mosevej, men chikanerier og slagsmål med Konservativ Ungdom blev mere dagligkost. Indbrud måtte man også vænne sig til. I 1935 gik det ud over D.s.U.s. røde ban-

ner, som en aften var forsvundet fra væggen. Det lykkedes dog at finde synderen, hvorefter man til evig påmindelse malede »stjålet af K.U. i 1935« på fanen.

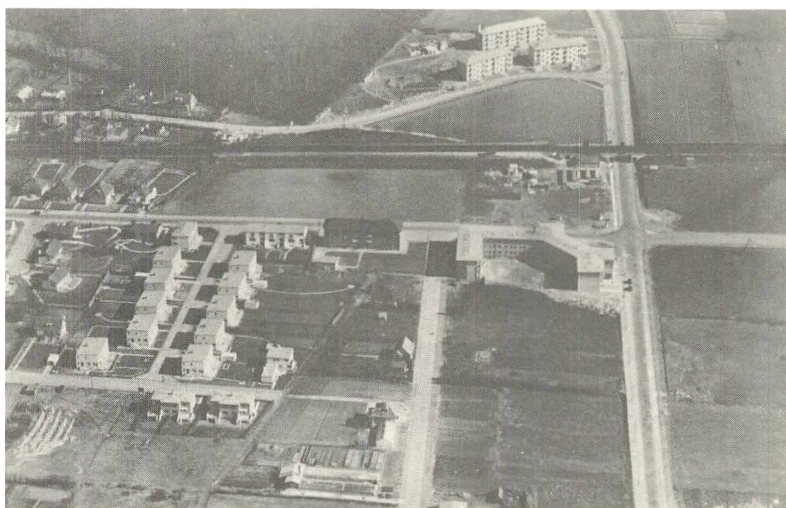
Den optimisme, som D.s.U. tilførte partiet, var der hårdt brug for. Endnu var de helt store resultater af snart 20 års socialdemokratisk styre udeblevet, men de ventede lige om hjørnet, forsinket af den store økonomiske verdenskrise. Da den socialdemokratisk-radikale regering lagde op til en storstilet reformpolitik i 1932/33, stod den socialdemokratiske sognerådsgroupe og partiet på spring til for alvor at sætte sit præg på kommunens udvikling.

I 1920'erne havde det socialdemokratiske flertal holdt sig til, hvad man kan kalde den socialdemokratiske boligfilosofi. Denne gik først og fremmest ud på, at det skulle være en kommunes opgave at bygge skoler, alderdomshjem, idrætsanlæg, badeanstalter m.m. Derimod var der delte meninger om, i hvor høj grad en kommune skulle være boligproducent og bygherre. 1920'ernes bolignød tvang kommunestyret i de større byer til at bygge boliger, og princippet blev almindelig anerkendt, da det samtidigt havde den fordel, at boligen var et samfundsanliggende, der ikke burde gøres til genstand for private profitinteresser. Problemet var blot, at der var grænser for hvad især de mindre kommuner kunne magte økonomisk.

I Staunings og regeringens Danmarksbillede var det i hvert fald ikke nok til at gøre landet til et velfærdssamfund, hvor boligbyggeriet skulle tildeles en plads som primus motor i økonomi og beskæftigelse. I den ny tids boligpolitik skulle kommunerne gennem boligstøttelove overlade boligbyggeriet til sociale boligselskaber under forudsætning af at kommunerne ydede garanti for statslånene, og ydede aktiv støtte til at fremskaffe grunde. Derimod skulle kommunerne fortsat holde sig til det specielle byggeri, som skoler og alderdomsboliger og alment kulturelle institutioner.

Næppe var den første lov om statslån til boligbyggeri og skattelempe gennemført i 1933 før den socialdemokratiske gruppe i sognerådet »vedtog at udnytte loven« som det tørt hedder i mødereferatet. Det blev startskuddet til opførelsen af Lyngby Vestby. På Lehwalds jorde,

Arbejderbevægelsen gennem 100 år

Den stærkeste udbygning af Lyngby-Taarbæk Kommune i 1930'erne skete i Ulrikkenborg-kvarteret og i Virum. Øverst ses »Den engelske Haveby« på Christian X's Allé og etagebebyggelserne på Emil Pipers Vej og Johan Wilmanns Vej (1936) og nederst begyndelsen til Virum Torv (1937).
Byhistorisk Samling

der omfattede 50 tdr. land, ønskede man at opføre etageejendomme til stor fortrydelse for de konservative, der ønskede sig parcelhuse. Byen havde imidlertid kolossalt behov for boliger, og gruppen var under stærkt pres i partiet der stillede krav om flere og billige boliger. Gruppen stod derfor fast på et lavt etagebyggeri som randbebyggelse til to store parker (Pipers Park og Wilmanns Park), men forlængede bebyggelsen udefter med rækkehuse og én-familiehuse.

Boligloven, der blev yderligere forbedret i 1938 og 1946, gav såvel private firmaer som sociale boligselskaber mulighed for at bygge med op til 80% statslån med kommunegaranti. Det gav den fordel, at lejerforhøjelser skulle godkendes af kommunen, og denne havde også påtaleret med hensyn til vedligeholdelse. Loven gjaldt for både etage- og rækkehusbyggeri, og den socialdemokratiske gruppe godkendte adskillige rækkehusplaner i hele vestbyområdet. Det blev også tilfældet i Virum, der udviklede sig kraftigt omkring den ny S-banestation. I det hele taget kom sognerådet ikke til at mangle tilbud om byggeri. Det var på mange måder attraktivt at bygge i kommunen, hvad der skyldtes, at sognerådet havde sørget for grundkøb, kloakering, grønne områder osv.

Det var dog ikke altid, at sagerne var i skønneste orden. Da udlejningen startede i en del af vestbyen på Lyacvej var der en række betydelige mangler. Det lagde grunden til en lejerbevægelse, som i årene efter 1935 voksede sig stor. En af de aktive fra den gang, Marinus Petersen (f. 1910) beretter: *»Indflytningen finder sted i efteråret 1936. Men der var visse mangler. Opgangene manglede f.eks. gelændere, der var ingen vaskemuligheder i kælderens, og vi var enige om at indkalde samtlige beboere til et møde. Der var så stort et fremmøde på en lille cafe nede på Lyngby Hovedgade, at folk måtte stå ude i haven. Vi diskuterede problemerne, og blev enige om at danne en lejerforening og sende en skrivelse til ejeren. Og vi krævede altså hurtigst muligt at få tingene bragt i orden og en dekort i huslejen. Vi fik svar fra den administrerende advokat, at det kunne der slet ikke være tale om. Så meddelte vi, at vi ville foretage en leje-strejke. Vi ville undlade at betale husleje, indtil tingene var bragt i orden. Der var vi jo godt klar over, at vi ville få en retssag på halsen og det fik vi også. Men*

Arbejderbevægelsen gennem 100 år

vi vandt sagen, og det bevirkede at vi fik et nedslag på 1 1/2 måneds husleje.

Når vi på det tidspunkt kunne bruge strejkevåbnet overfor husejeren, så skal man også huske, at vi ikke havde nogen lejelov dengang. I dag ser det jo anderledes ud. Selv om man har krav på ejeren, kan man ikke tilbageholde huslejen. Men vi vandt sagen, og det bevirkede, at der kom mægtig gang i lejerbevægelsen i kommunen. Det rygtedes jo vidt og bredt. Når man stod ude på Chr. d. X's allé kom folk gående og spurgte, hvor de lejligheder var, hvor man ikke betalte husleje. Jo svarede jeg så, det er her. Der var også tale om 100%'s organisation. Så åbnede vi for alle lejere i kommunen. Vi indrettede os, købte et skrivebord, og fik en telefon og skrivemaskine. Det var så Lyngby Lejerforenings kontor, hvor enhver kunne komme, når vi havde åbent om aftenen. Men det udviklede sig hurtigt derefter, og vi rykkede så over og fik indrettet et dejligt kontor i boligselskabet Lejerbo. Lejerbo var der ikke i forvejen. På grunden lå en stor villa, der var ejet af landsdommer Hoff, og der var så stor en have til, at der kunne bygges 90 lejligheder. Lejerbo overtog så den, og der rykkede vi ind med vores lejerforening og indrettede kontor der.

Men det udviklede sig hurtigt, og vi var nødt til enten at have en fast mand på kontoret eller også skulle vi decentralisere. Vi valgte heldigvis det sidste, og det blev efterhånden til 23 lokalforeninger i Lyngby-Taarbæk Kommune, med 100 tillidsmænd og 3500 medlemmer.«

Et andet eksempel på, at Lyngby-Taarbæk Kommune var inde i en rivende udvikling var planerne om bygning af et nyt rådhus. De første planer blev behandlet af den socialdemokratiske gruppe allerede i 1921, men de blev skrinlagt af økonomiske årsager. I 30'erne voksede kommunens administration og man besluttede at sætte gang i planerne på den afsatte grund mellem Lyngby Hovedgade og jernbanestationen. Arbejdet blev påbegyndt i 1939 og det nye rådhus stod færdigt i 1941 under den tyske besættelse.

Den tyske besættelse stoppede iøvrigt ingenlunde boligbyggeriet, men det blev sat tilbage som følge af mangel på materialer. Befolkningsstilvæksten var så kraftig, at et byggestop nærmest var illusorisk. Både under og efter besættelsen blev der bygget mange boliger af cement, da det var vanskeligt at skaffe mursten. Det vakte betydelig

Udbygningen af boligkvartererne nødvendiggjorde bl.a. opførelse af nye skolebygninger. I 1933 åbnedes Lindegårdsskolens første halvdel, hvorfra dette billede af skolekøkkenet stammer. Lindegårdsskolen

uro i partiet, men formanden Ingvar Nørgaard forsvarede sig gang på gang med, at der kunne bygges smukke huse af cement. Det var ganske tydeligt, at Nørgaard ikke lod sig stoppe. Den socialdemokratiske gruppe opererede med byplaner, der i første omgang omfattede boligbyggeri på markerne mellem Lyngby og Lundtofte. Indflytningen i den såkaldte Fortunby med Sorgenfrigaardsvej og Melagervej påbegyndtes i 1948/49. Der var tale om et mønsterbyggeri på 2 å 3 etager, der tillige havde pensionistboliger. Andre etaper i byplanen omfattede udbygning af Brede og hele den store Lundtofteslette. Her var tale om en storstilet plan, der både skulle omfatte industri og boliger, ialt 7000 arbejdspladser og ca. 14.000 indbyggere. Socialdemokratiets tab af flertallet i 1950 medførte i første omgang, at Lundtofteplanen blev taget tilbage af det ny konservative flertal.

Arbejderbevægelsen gennem 100 år

Selv om udbygningen af Lundtoftesletten ikke skete som socialdemokraterne forestillede sig, så var der meget andet byggeri, der blev videreført efter socialdemokratiske planer. Under alle omstændigheder nåede Socialdemokratiet at sætte et både smukt og markant præg på kommunens udseende i de sidste 20 år af flertalsperioden. Etagebyggeriet affødtes af den betydelige boligmangel i begyndelsen af perioden, men det tiltrak også nye tilflyttere, der konstant lagde et pres for mere byggeri. Det er imidlertid en myte, at Socialdemokratiet var modstander af rækkehuse og parcelhuse. Tydeligvis valgte man andelsboligformen frem for ejerformen, rækkehuse fremfor parcelhuse og sociale boligselskaber fremfor private firmaer, og denne prioritering betød reelt, at boligmassen blev meget varieret i kommunen. Når parcelhusbyggeriet alligevel fik ganske vide rammer, så skyldtes det ikke kun kompromisser med de konservative, men også den statslige boligstøtteordning i 40'erne, der med en statslånsordning op til 98% og en rente på 2% nærmest fik parcelhusbyggeriet til at eksplodere. Især Virum fik mange af disse såkaldte statslåns-huse, og selv om begejstringen ikke var lige stor overalt i partiet, så måtte den socialdemokratiske gruppe give efter, også for sine egne.

Den socialdemokratiske boligpolitik syntes sjældent at blive offer for tilfældighedens præg. Nok blev der tænkt meget i boliger, men man var altid bevidst om, at kommunen lå i et naturskønt område som ikke burde spoles. Til gengæld skulle disse områder ikke kun være for et lille mindretal. Derfor købte man jord ved søerne og man skaffede offentligheden adgang ved anlæggelsen af stisystemer. Disse viste sig velegnede som beskæftigelsesarbejder for den arbejdsløse ungdom og bl.a. stierne ved Åmosen og ved Mølleåen er eksempler på sådanne. Efter beretningerne at dømme var disse beskæftigelsesarbejder populære blandt ungdommen. Man arbejdede den ene halvdel af dagen og fik undervisning på ungdomsskolen den anden halvdel. Hertil kom kost og løn.

De mange beskæftigelsesarbejder i 30'erne og 40-erne var dog ikke altid populære i fagbevægelsen, og den socialdemokratiske gruppe måtte indkassere adskillige hug fra Arbejdernes Fællesorganisation og

Fra ungdomsbeskæftigelsesarbejdet under 2. Verdenskrig. Øverst ses ungdomsarbejdere i færd med at anlægge grønne stier i Lyngby Åmose. – Nederst et billede fra den supplerende undervisning om aftenen.

Byhistorisk Samling

Arbejderbevægelsen gennem 100 år

Arbejdsmændenes Fagforening, når den så stort på organisationsforholdene og manglede en tilstrækkelig kontrol af, hvor de arbejdsløse kom fra. Der var således flere eksempler på, at folk fra andre kommuner kom i beskæftigelse, mens nogle af kommunens egne arbejdere gik arbejdsløse. Generelt var der dog et udmærket forhold mellem kommune og fagbevægelse, og sidstnævnte havde ikke de helt store arbejdsløshedsproblemer. Selv under krigen hvor flere af Lyngbys og omegnens mere traditionelle industrier fik problemer, lykkedes det at holde arbejdsløsheden på et meget lavt plan. F.eks. var der ingen arbejdsløse i Lyngby-Taarbæk i 1942.

Nazistisk infiltration – Jens Strøm-sagen

Folketingsvalget i 1935 gav Socialdemokratiet den hidtil største valgsejr i dets historie. Partiet fik 46,6% af de afgivne stemmer og i Lyngbykredsen gik man 4000 stemmer frem i forhold til valget i 1932 og heraf var de 1000 fra Lyngby-Taarbæk.

I foreningerne var der medlemsmæssig fremgang. I begyndelsen af 30'erne havde man i Lyngby-afdelingen opdelt husagitationen i distrikter med hver sit ansvarlige bestyrelsesmedlem. Resultaterne udeblev ikke. I 1932 havde foreningen 900 medlemmer og i 1933 1008. Herefter lå medlemstallet støt på mellem 1000 og 1150 indtil det i 1939 kom helt op på 1605 medlemmer.

Det var imidlertid ikke alle, der mente at medlemstilvæksten var tilstrækkelig når der skulle ydes en effektiv modvægt mod kommunisternes voksende indflydelse, og mod de nationalsocialistiske og chauvinistiske tendenser i det danske samfund. I det socialdemokratiske partihovedkvarter i København arbejdede man energisk med at finde mere effektive agitations- og propagandaformer, og et resultat heraf blev oprettelsen af HIPA, hovedorganisationernes informations- og propagandaafdeling. Det var i efteråret 1935, og snart fulgte en strøm af cirkulærer ud til lokalafdelingerne. I Lyngby besluttede man at styrke distrikterne med bistand fra D.s.U., og man indkaldte fagforeningerne og bad om deres hjælp til agitationen på arbejdspladserne. I sommeren 1936 modtog man i Lyngby

HIPAs nyeste opfindelse – et forslag om oprettelse af aktivgrupper – med et køligt »nej tak«.

En aktivgruppe skulle være en særlig udvalgt kerne, en elite, som altid skulle være parat til at rykke ud og gå gennem ild og vand for partiet. Aktivgruppen skulle ikke overtage vælgerforeningens opgaver, men supplere den, og navnlig være spydspids, hvor vælgerforeningsapparatet virkede for tungt og langsommeligt. Aktivgruppens opgaver var altså både en styrkelse af det »normale« agitationsarbejde ved folketings- og sognerådvalg, og et korps, der kunne rykke ud ved særlige lejligheder, hvor noget var på færde.

I Lyngby ønskede man ikke endnu en knopskydning i foreningsvirksomheden og det var tydeligt, at man mente, at man netop havde fundet sin egen form for det praktiske agitationsarbejde. Det fik man også en bekræftelse på ved sognerådvalget i 1937, hvor man erobrede det ottende mandat, som var tabt i 1925. Det ottende mandat var tilmed et meget sikkert mandat, idet partiet fik næsten en fordobling af stemmerne i forhold til valget i 1933. I taknemmelighed afholdt man d. 21. marts en fest for alle agitatorerne – og de havde naturligvis gratis adgang.

Men trods valgsejren var spørgsmålet om aktivgrupper ikke gået i glemmebogen hos alle medlemmer. Forårsgeneralforsamlingen i april 1937 formede sig som en lang debat for og imod oprettelsen af en aktivgruppe i Lyngby. Foreningsformanden, Hjalmar Andersen, der havde afløst Nørgaard i 1933, da denne ønskede at hellige sig sognerådsarbejdet og posten som fællesformand, forsvarede stærkt foreningens agitationsform. Den havde skaffet partiet resultater, og den hvilede på et samarbejde og et sammenhold imellem arbejderbevægelsens organisationer. Heri blev han støttet af Nørgaard, der ikke ønskede at ødelægge, hvad der var bygget op og nødtigt så agitatorerne delt op i de superaktive og de mindre aktive.

For en aktivgruppe talte Jens Strøm, der ønskede bedre information af vælgerne om partiets program og politik, nøjere kontrol af valglisten og mere hyppig agitation. Generalforsamlingen traf ingen beslutning, men et efterfølgende bestyrelsesmøde nedsatte et udvalg, der

Arbejderbevægelsen gennem 100 år

Den socialdemokratiske sognerådsgruppe 1937-41. Fra venstre: snedker Georg Petersen, overlærer Georg Jakobsen, kasserer Jens Jensen, sognerådsformand Ingvar Nørgaard, kedelpasser Chr. Pedersen, fru Mary Atlung, værkmeister Harald Hansen og væver Peter Petersen.
Byhistorisk Samling

skulle se nærmere på sagen. I august forelå der et forslag fra udvalget, men da ingen af udvalgsmedlemmerne mødte frem, valgte bestyrelsen at tage forslaget til efterretning. Alligevel var der i september oprettet en aktivgruppe i Lyngby, og det var sket uden sanktion af bestyrelsen. Aktivgruppens formand var Jens Strøm.

Jens Strøm var en lille komet i arbejderbevægelsens foreningsliv. Marinus Petersen, der var D.s.U.-formand fra 1934 til 1936 har fortalt om sit første møde med Jens Strøm. En aften var Strøm kommet ned i huset på Mosevej for at melde sig ind. Strøm var skribent på Social-Demokratens søndagstillæg »Hjemmets Søndag«, og da han både kunne skrive og tale, var man hurtigt blevet glad for ham i ungdomsbe-

vægelsen. Forholdet mellem Marinus Petersen og Strøm var imidlertid snart kølnet. Strøm begyndte at tale nedladende om partiets topledere og flere gange talte han åbenlyst om, at de burde fjernes. Da Marinus Petersen i 1936 måtte forlade formandsposten på grund af omlægning af sit arbejde på gasværket, havde han advaret sin bestyrelse mod Strøms fremfærd og bedt den holde et vågent øje med ham. Alligevel gik der ikke mange dage før Strøm var blevet D.s.U.-formand.

I det hele taget gik tingene hurtigt omkring Strøm og det impone-rede mange medlemmer. Han skaffede jo medlemmer til partiet, og han havde alle de rigtige meninger. Nørgaard, der som sædvanlig havde check på, hvad der foregik og havde et særligt øje til Strøm, var dog snart parat med et første træk, der skulle bryde grunden under fødderne på Strøm. På generalforsamlingen d. 19. oktober 1937 blev Strøm valgt til formand for Lyngby-afdeling uden modkandidat. Det skete til trods for, at Nørgaard på generalforsamlingen meddelte, at Strøm havde oppebåret socialhjælp, skønt hans indtægter havde været betydelige. Når Strøm alligevel blev valgt skyldtes det, at Hjalmar Andersen nedlagde formandsposten. Det forekommer uforklarligt og især uforståeligt, at Nørgaard tillod det. Ganske vist er det blevet hæv-det, at Strøm mødte op med mange af sine nye medlemmer og dermed kunne dominere generalforsamlingen. Men der blev ikke brug for disse proselytter, da der ikke blev tale om nogen afstemning. Kun Strøm stillede op, og det lignede bestemt ikke de garvede folk i Lyngby-foreningen at give op på forhånd, men sådan så det ud.

Strøm havde nu fået magten og i hvert fald én hovedfjende – Ingvar Nørgaard. Socialkontoret forberedte en politianmeldelse, og Strøm forberedte det samme mod Nørgaard for embedsmisbrug ved videre-givelse af fortrolige oplysninger.

På foreningens årlige stiftelsesfest d. 23. oktober skete der noget der for alvor satte tvivl i såvel foreningens bestyrelse, som i medlemskred-sen. Midt under ballet blev der pludselig omdelt i massevis af det kom-munistiske dagblad »Arbejderbladet«. Det lignede en kommunistisk happening, men sandheden var, at Marinus Petersen var blevet kon-taktet af en af bladets sælgere, der havde spurgt, om han ikke var inter-

Arbejderbevægelsen gennem 100 år

Ingvar Nørgaard i en karakteristisk situation som »Lyngby-Taarbæk Kommunes bygherre« – her dog som gæstetaler ved grundstensnedlæggelsen til Lyngby Roklubs bådhus den 9. oktober 1943.

Byhistorisk Samling

esseret i artiklen om Jens Strøms fortid i L.S.-bevægelsen og den nationalsocialistiske bevægelse. Petersen havde straks købt hundrede stykker og dermed bragt feststemningen ned på lavpunktet. På et efterfølgende bestyrelsesmøde havde medlemmerne krævet klar besked af Strøm, men han stemplede alt for at være løgn fra ende til anden. På samme møde meddelte Strøm, at han havde hørt, at Marinus Petersen havde indmeldt sig i kommunistpartiet i København, hvad næstformanden Werner Hansen nægtede at tro på. Det viste sig imidlertid at være ganske rigtigt, men dén der nok var mest overrasket var Marinus Petersen selv, der aldrig havde været andet end socialdemokrat og heller ikke nærede ønske om partiskift. Indmeldelsen var sket telefonisk, og hvem der stod bag, var Marinus Petersen ikke i tvivl om.

Da bølgerne efter »Arbejderbladets« artikel havde lagt sig, begyndte

Strøm at styrke sin position i foreningen. Sagen mellem Nørgaard og ham endte uafgjort, da Rigsadvokaten fandt beviserne for tynde til at begære sag og herefter bortfaldt begge anmeldelser. Men Strøm hylkede filosofien om, at det bedste forsvar er angreb. I januar 1938 begyndte han at sende breve til partikontoret i København med klager over Ingvar Nørgaards position i partiet. Han fik sagkyndige til at gennemgå de lokale foreningslove og på baggrund heraf hævdede han, at Nørgaard ikke kunne være formand for fællesledelsen i kommunen (Hovedforeningen) når han ikke var formand for en lokalforening. Strøm mente videre, at Lyngby, som den største forening, var underrepræsenteret i hovedforeningen i forhold til de øvrige langt mindre afdelinger i kommunen. På møder talte Strøm om *»udemokratiske tilstande«*, omtalte Nørgaard som *»en tilfældig formand, der gjorde krampagtige forsøg på at bevare magten«*. Selv om Strøm ikke fik væltet Nørgaard ved partilovenes hjælp, så bidrog sagen til at styrke Strøms image, som manden der satte sig op mod de store, samtidig med at han knoklede løs for at gøre alt til medlemmernes bedste. I januar 1938 fik han Stauning til at tale i Lyngby (Badmintonhallen) for 900 mennesker. Strøm havde sørget for at talerstol og sal var udsmykket som aldrig før. Og i januar 1938 korresponderede Strøm med Edward Hansen i Brede, der på vegne af en kreds af socialdemokrater ønskede at gøre Brede til en selvstændig afdeling. I Brede var der ved at blive opført et idrætshus med plads til 200 og derfor mente man at betingelserne var tilstede for en selvstændig forening. Strøm var straks med på ideen, omtalte i rosende vendinger initiativet i Brede og stillede sig til rådighed med alt det praktiske. Han sørgede også for, at Brede fik meget lempelige vilkår, da den endelige beslutning om foreningens dannelse blev konfirmeret i marts. Af andre af Strøms aktiviteter kan nævnes, at han arrangerede den første større jazz-koncert i Lyngby.

Selv om Strøm gjorde alt for at føre sig frem som en værdig og initiativrig formand, så var der beviseligt ved at etablere sig en alternativ socialdemokratisk forening i Lyngby. I Nørgaards hjem blev der holdt utallige stuemøder med diskussioner om, hvad man skulle gøre til forårsgeneralforsamlingen. Møderne havde kun ét formål, og det var

Fra et møde i Lyngby DsU i 1930'erne. På talerstolen Ingvar Nørgaard, nærmest til venstre Jens Strøm. – I sit fotoalbum, hvorfra billedet stammer, har Ingvar Nørgaard sarkastisk noteret: »Jens Strøm morer sig«.

Byhistorisk Samling

hvordan Strøm kunne væltes. På generalforsamlingen d. 28. april var mødt 300 medlemmer, og allerede afstemningen om hvem der skulle være dirigent, angav tonen og tendensen i forløbet af generalforsamlingen. Strøm aflagde en detaljeret beretning med de mange aktiviteter og Nørgaard kæmpede bravt for at få beretningen nedstemt, men uden held. Tilsyneladende havde oppositionen ikke fundet de rette argumenter, og samlet tilstrækkelig mange tilhængere. Men mere end beretningen nåede man ikke. Derfor måtte der holdes en fortsættelse af generalforsamlingen d. 11. maj. På denne var der mødt 400 medlemmer og denne gang var det tilstrækkeligt til at vælte Strøm. Det skete imidlertid indirekte, da Strøm ikke selv var på valg. Ved valgene af næstformand og bestyrelse lykkedes det at skifte ud i en sådan grad, at Strøm måtte gå på talerstolen og træde tilbage med den motivering, at man havde taget hans bedste folk.

For at illustrere styrkeforholdet faldt stemmetallene således. Næstformand Werner Hansen (172) nyvalgt Johs. Werther (227), kasserer Peter Graves (169) nyvalgt Valdemar Andersen (229). Bestyrelsen liste A (Strøm-listen) 125, liste B (oppositionen) 213. Som ny formand for Lyngby valgtes den frelsende engel Ingvar Nørgaard.

Hermed var sagen ikke slut. Strøm var fortsat formand for aktivgruppen, og ikke særlig indstillet på at samarbejde med vælgerforeningen. Da det snart viste sig, at vælgerforeningen hverken kunne få udleveret regnskaber eller få optaget medlemmer i aktivgruppen måtte den søge assistance hos HIPAs sekretær Otto Jensen. På et møde d. 3. august forlangte Otto Jensen at Strøms aktivgruppe en bloc skulle optage bestyrelsesmedlemmer fra vælgerforeningen. Det blev nægtet, hvorefter aktivgruppen blev erklæret for opløst. I konsekvens heraf udmeldte Strøm sig d. 9. august af Socialdemokratiet.

Mødet den 3. august var første direkte indblanding i sagen Jens Strøm fra partikontorets side. Hans Hedtoft havde haft en samtale med Strøm i 1937 for at afklare spørgsmålet om politianmeldelsen, men partiledelsen havde ikke reageret på de gentagne beskyldninger mod Strøm, som fremkom i Arbejderbladet. Partiledelsen havde den faste overbevisning, at hvad der fremkom af skrivelser i den kommunistiske presse om socialdemokratiske ledere og formænd havde kun til formål at skade partiet. Selv ikke Ingvar Nørgaard eller Marinus Petersen kunne overbevise partiledelsen. De havde jo ingen beviser, kun et personligt kendskab og en formodning om, at der var noget galt. Partiledelsen fandt kun Strøms kritik af partilovene besynderlig og støttede Nørgaard, men andet kunne man ikke foretage sig, så længe Strøm handlede efter forskrifterne.

Men man kom snart på ganske andre tanker. I juli måned blev Hans Hedtoft ringet op af en person, der gav meddelelse om, at Strøm havde været til møde på Fyn hos hofjægermester Sehested. Snart efter begyndte man at modtage kopier af breve skrevet af Jens Strøm, der afslørede tæt bekendtskab med nazistiske og højkonservative kredse. Brevene afslørede planer om dannelsen af et nyt parti med Strøm som leder og med Vilfred Petersens nazister som grundstamme. Navnet

Arbejderbevægelsen gennem 100 år

H. C. Hansen (1906-60) repræsenterede Socialdemokratiet i Lyngby-kredsen i Folketinget fra 1936 til 1948.

Arbejderbevægelsens Bibliotek og Arkiv

skulle være Nationalt Arbejder Parti. Sehested skulle være økonomisk bagmand. Disse oplysninger blev bekræftet af den tidligere næstformand Werner Hansen, som en dag mødte op på partikontoret, og talte ud om sit samarbejde med Strøm.

Afsløringerne var nok til, at partiledelsen besluttede at ekskludere Strøm d. 11. august. Da det var sket, gik Strøm til det konservative Nationaltidende og optrådte som martyr. Det medførte, at Hedtoft og Lyngby-kredsens ny folketingskandidat H. C. Hansen måtte give møde i Lyngby d. 31. august, og forklare motiverne for eksklusionen for 500 fremmødte. Hedtofts grundige redegørelse formåede nok at overbevise langt de fleste, men at Strøm skulle være betalt nazistisk agent, der havde til formål at infiltrere og ødelægge Socialdemokratiet indefra, forekom stadig at være en fantastisk historie for mange.

Ser man på partiledelsens dokumenter i sagen, så leverede de opsnappede Strøm-breve og Werner Hansens beretning afgørende beviser for, at Strøm havde forbindelser til Sehesteds kreds. Derimod

er det vanskeligt at skaffe et afgørende bevis på, at Strøm skulle være betalt agent. Partiledelsen brugte hertil en afgørende sætning i et af Strøms breve: »Jeg nedlagde formandsposten i Soc. dem. vælgerforening herude til aprilgeneralforsamlingen, idet jeg har haft lidt svært ved at få mine forbindelser – dem med penge – til at forstå, at man kunne forhandle om finansiering af en ødelæggelse af Socialdemokratiet samtidig med, at man var formand i en afdeling.«

Agent eller ikke agent. Under alle omstændigheder var Strøm en politisk charlatan. Han var dybt optaget af de mange propaganda-teorier og masseteorier som fremkom i kølvandet af den nazistiske magtovertagelse i Tyskland i 1933. Han var også stærkt optaget af sig selv som politisk fører, og i alle hans breve er han aldrig sen til at sætte sig selv i centrum som den, der skulle agitere, organisere og samle trådene. Det kan ikke afvises, at Strøm var betalt agent, men næppe heller bevises. Det kan heller ikke afvises, at Strøm i begyndelsen har villet prøve sine fanatiske ideer i Socialdemokratiet, samtidig med, at han har holdt vejen åben til nazistiske kredse, såfremt han ikke nåede sine mål. Under alle omstændigheder lå beviserne mod Strøm i perioden 1938, hvor jorden begyndte at brænde under fødderne på ham.

Men havde Strøm fortsat nogen sympati i august, så satte han den hurtigt over styr med sine primitive og usaglige udtalelser til Nationaltidende. Han formåede ikke at gøre sig selv til martyr og allerede d. 25. oktober kunne Nørgaard igen fratræde som formand i Lyngby-afdeling og overlade posten til M. Thomsen. Det betød helt klart, at der nu var blevet ro om sagen.

Besættelsestiden og efterkrigstiden

Strøm-sagen kom på ingen måde til at forstyrre medlemstilgangen til den socialdemokratiske bevægelse i Lyngby-Taarbæk. I 1940 havde medlemstallet sneget sig op på næsten 2400, en fordobling over en 10 års periode. En forklaring på denne tilslutning var kommunens stærke befolkningstilvækst og Socialdemokratiets kraftige medvind i 30'erne.

Den tyske besættelse 9. april 1940 satte i begyndelsen partiet tilbage i medlemstilslutning. Det var man også ganske forberedt på, da det

Arbejderbevægelsen gennem 100 år

var slut med at holde offentlige møder. Kun medlemsmøder var tilladte og på disse blev der manet til forsigtighed. »Vær varsom med at tegne nye medlemmer. Måske kan der være nogle, der har lyst til at se vort arbejde indefra« lød det advarende til agitatorerne. Alligevel var man fortrøstningsfuld, når det gjaldt spørgsmålet om at holde førerstillingen i kommunen. »Socialdemokratiet er stærkt og behøver ikke at frygte småpartier og småbevægelser« hed det på en generalforsamling. Derfor kom det som lidt af et chock, at partiet fik et dårligt kommunevalg i 1943.

Dette valg, der oprindeligt skulle være afholdt i 1941, gav ikke socialdemokratisk tilbagegang og man beholdt det ottende mandat. Problemet var, at de konservative fik to mandater mere (ialt 7) i den udvidede kommunalbestyrelse, og nu stod og åndede socialdemokraterne i nakken.

Stemmeprocenten var den laveste i mands minde, hvad socialdemokraterne følte først og fremmest gik ud over dem. Alligevel var der tendenser til en nøjere analyse af resultatet. Var det boligpolitikken og boligbyggeriet de sidste 6 år, der havde givet de konservative nye vælgere, eller var det den generelle kommunalpolitik vælgerne var utilfredse med? Sådanne spørgsmål blev rejst internt i partiet, men nogen større resultater synes man ikke at være kommet frem til. Det skyldtes måske, at man i slutningen af besættelsestidsårene opnåede sit hidtil højeste medlemstal, nemlig 2700 medlemmer i kommunens partiafdelinger. Dette medlemstal steg i årene frem til 1950 til næsten 4000.

Kommunevalget i 1946 gav igen grundlag for en spinkel optimisme selv om mandatforholdet ikke forandredes. Men den socialdemokratiske fremgang var langt større end de konservatives, hvad der lovede godt for fremtiden.

Organisatorisk skete der en række ændringer i partiet. I slutningen af 1941 fremsatte socialdemokraterne i Virum ønsker om at danne en selvstændig afdeling, og denne gang lykkedes det at danne en funktionsdygtig afdeling, men befolkningsgrundlaget var også ganske anderledes i 1941 i forhold til tidligere, hvor Virum ikke var andet end bøndergårde. En af byens tilflyttere, Kaj Kramer Mikkelsen, kom

snart til at præge det interne partiarbejde. Kramer Mikkelsen var kommet til Lyngby fra Århus i 1941 og allerede i 1942 blev han formand for D.s.U afdelingen. Senere kom han i Lyngby-afdelingens bestyrelse for i 1948 at blive valgt til formand i afdelingen og formand for Fællesledelsen (Hovedforeningen). I 1947 havde Nørgaard ønsket at gå af som fællesformand, da han mente, at en fællesformand tillige måtte være formand for en afdeling. Det var lige hvad Strøm i sin tid havde kritiseret Nørgaard for, men det var der ingen grund til at tage så tungt i den nuværende situation. Nørgaard blev afløst af den populære Johs. Hansen, der til stor sorg for alle døde i 1948. Med i ledelsen i disse år kom også ingeniør Ketill Tønnesen, som i dag er formand for hovedforeningen i Lyngby-Taarbæk Kommune.

I 1948 blev Lyngby-kredsen igen delt og den kom til at omfatte Lyngby-Taarbæk og Søllerød. Det førte til, at H. C. Hansen ønskede at skifte kreds, og som ny folketingskandidat valgtes Per Hækkerup. Som ny kredsformand valgtes Kramer Mikkelsen.

I partiet var der således mange nye folk der skulle klare efterkrigstidens opgaver. Rent medlemsmæssigt så resultaterne af de første 5 år efter besættelsen ganske strålende ud. På alle niveauer i foreningslivet var der fremgang og optimisme, f.eks. fik alle de øvrige foreninger i kommunen også oprettet kvindeudvalg. Kun i D.s.U. gik det op og ned, men det var jo ikke noget nyt.

I det hele taget var alle enige om, at udviklingen lovede godt for det næste sognerådvalg, der skulle finde sted i 1950. Den eneste bekymring man havde var det dyre boligbyggeri. I bevægelsen ønskede man flere billige boliger og mere socialt boligbyggeri. Nørgaard måtte gang på gang møde op og fortælle, at sognerådet gjorde alt hvad man kunne og henviste iøvrigt til den storstilede plan for Lundtoftesletten – en plan der skulle give Lyngby-Taarbæk det helt store spring fremad.

I opposition og i forandring 1950-1988

»Vi byggede os ud af bolig manglen, men vi byggede for godt«.

(Ingvar Nørgaard)

I løbet af 1960'erne realiseredes Socialdemokratiets store drøm om et velfærdssamfund med fuld beskæftigelse, med lige uddannelses tilbud, med god levestandard og tryk alderdom. Det blev ikke til socialisme, som mange havde håbet på i de første efterkrigsår, men muligheden for en samfundsmodel med en udjævning af de gamle klasse modsætninger begyndte at blive synlig selv om de grundlæggende ejendomsforhold forblev uberørt. Modellen var et balancesamfund med folkelig og statslig kontrol af den fri udfoldelse, og med statslig regulering af kapitalismens tilbagevendende og alvorligste krisemekanismer.

Baggrunden for det hele var voldsomme ændringer i produktions- og samfundsforholdene. Landbruget blev mekaniseret og produktiviteten stærkt forøget samtidig med, at der foregik en betydelig vandrings af arbejdskraft fra landbrug til byerhverv.

Industrien fik et kraftigt opsving og i løbet af 1960'erne kunne Danmark ikke mere kaldes landbrugssamfund, men industrisamfund. Industrien kunne dog langt fra opsluge landbrugets ledige arbejdskraft, idet der samtidig skete en mekanisering og en produktivitetstigning i erhvervet. Det viste sig heller ikke at være nødvendigt. Effektiviseringen af landbrug og industri til moderne og konkurrencedygtige erhverv krævede store ressourcer til kommunikation og samfærdsel, offentlig service m.m. Den største fremgang og stigning i beskæftigelse kom derfor til at ligge på administration, liberale erhverv og servicevirksomhed.

Forandringerne fik mange forskelligartede konsekvenser for samfundet. Antallet af funktionærer og tjenestemænd blev større end antallet af arbejdere. Befolkningens skattebyrde voksede i takt med de stigende offentlige udgifter til sundhedsvæsen, undervisning og samfærdsel. Størst blev forandringerne i det gamle livsmønster. Folk kom til at bo bedre og anderledes. Man begyndte at gå anderledes

klædt, og man fik nye ferie- og fritidsinteresser. Arbejdstiden for industriarbejdere blev i 1959 nedsat til 45 timer pr. uge og i 1971 til 42¾ time. Lørdagsfri blev stadig mere almindeligt.

Den økonomiske vækst havde også bagsider, men i lang tid var der kun få der talte om konsekvenserne. Troen på at gode tider kunne gøres stadig bedre fik først sit alvorlige knæk i begyndelsen af 1970'erne, hvor højvækstsamfundet blev afløst af et lavvækstsamfund. Bevidstheden om at den højere levestandard var erhvervet på bekostning af merarbejde i familierne og på baggrund af store veksler på miljøet blev stadig mere fremtrædende, samtidig med at det »gamle« industrisamfund måtte omstille sig til teknologisamfund. Selv om det fortsat lykkedes at udbygge velfærdssamfundet med en række store reformer i denne periode, så blev én af dets grundpiller – den fulde beskæftigelse – fjernet.

Det partipolitiske system havde det ikke lige nemt i denne omstillingsproces. 4-partisystemet med Socialdemokratiet, Det radikale Venstre, Venstre og Det konservative Folkeparti dominerede til begyndelsen af 1960'erne. Herefter begyndte de gamle partiers tilhørsforhold til bestemte klasser at gå mere eller mindre i opløsning eller blive udvisket. Nye partier kom til f.eks. Socialistisk Folkeparti (1959) og Fremskridtspartiet (1973) og stadig flere vælgere begyndte at skifte parti eller fandt det mere ligegyldigt hvilket parti de stemte på. Stadig færre meldte sig ind i de politiske vælgerforeninger, da de mange tilbud herfra kunne opnås andetsteds eller organiseres af folk selv. De politiske partier begyndte nu i højere grad at slå om de samme vælgere, nemlig byernes midtrevælgere. Det gav endnu flere partier og ustabilitet med hyppige folketingsvalg.

Tidens forandringer og mange nye strømninger har naturligt berørt udviklingen i Lyngby-Taarbæk. I den første del af perioden forsvandt de sidste rester af landbrugsjord, og industrien fik et kort opsving med nye arbejdspladser. Den største og mest vedvarende vækst faldt inden for handel- og servicevirksomhed. Kommunens befolkningstilvækst var særdeles kraftig fra 1940'erne til midten af 1960'erne hvorefter den stagnerede og holdt sig nogenlunde konstant på ca. 60.000. Fra

Arbejderbevægelsen gennem 100 år

1970erne faldt antallet til ca. 50.000. Det holdt sig konstant i 1980-erne.

For arbejderbevægelsen har udviklingen såvel på landsplan som på lokalt plan været en udfordring. Målsætningen med de følgende sider er at fremhæve nogle træk i arbejderbevægelsens udvikling frem til begyndelsen af 1980erne. En fuldstændig fremstilling kan ikke komme på tale, da der er tale om en tid hvor forandringerne kom oftere, hurtigere og måske mere dybtgående end nogen tidligere bevægelse hidtil havde været vant med.

Den sorte tirsdag

Kommunevalget den 14. marts 1950 var en sort dag for arbejderbevægelsen i Lyngby-Taarbæk. Efter 37 års socialdemokratisk styre tabtes flertallet og de konservative kunne igen sætte sig ved magten. Dagen gjorde også en ende på det traditionelle 2-partisystem i kommunen, idet Retsforbundet fik et medlem i den 15 personer store kommunalbestyrelse. Det gjorde dog ikke den store forskel, da de konservative fik 8 mandater og socialdemokraterne 6.

Nederlaget var en kendsgerning, og selv om det var hvad nogle få socialdemokrater havde frygtet, så kom det trods alt som en stor – og uretfærdig – overraskelse for arbejderbevægelsen. I 1949 havde partiet ført en kampagne med overskriften »*det 9. mandat må være målet*« hvad der ikke var uforståeligt i betragtning af at medlemstallene i foreningerne viste god fremgang. Når nederlaget følte særlig uretfærdigt skyldtes det først og fremmest, at alle socialdemokrater følte, at der var skabt en kommune man kunne være stolte af. Godt nok var ikke alle forventninger blevet indfriet, men der lå planer om at gøre kommunen endnu bedre. Der var tilmed overskud i kommunekassen og skatteprocenten var rimelig uden at være hverken høj eller lav. Alt i alt var der tale om en kommuneadministration, der fortjente at blive siddende frem for at blive henvist til oppositionsbanken.

Legenden om skattefidusen og socialdemokratisk selvransagelse

En større undersøgelse af »systemskiftet« i 1950 havde næppe været

Giv Lyngby-Taarbæk borgerligt Styre

Hvad et konservativt Flertal betyder:

HUSK
paa Valgdagen,
at Socialdemokraterne
nedstemte
det konservative
Forslag om at eftergive
Januars Kommune-
skat, skønt Kommunen
har 3 Mill. Kr.
i Overskud

✕
**Som man
stemmer
bli'r man
beskattet**

Lavest mulige Skatter
Forenkling af den offentlige Administration
Øget Samarbejde mellem Kommunen og dens Foreninger
og Erhvervsdrivende
Forbedrede Vej- og Belysningsforhold
Kommunalt Initiativ for en Nedsættelse af 8-Togs Taksterne
Kommunalt Initiativ for at Lyngby-Taarbæk kan lase Købstaderrettigheder
med de heraf følgende Fordele for Borgerne
Kommunalt Initiativ for en Ændring i Erhvervsbeskæftningen
Fortsat Udvikling af Kommunens sociale Foranstaltninger

DERES STEMME
kan give Udslaget -
Sidst vilde 228
flere konservative
Stemmer have
givet Lyngby-Taarbæk
et borgerligt Flertal -
Sofavælgerne er
Socialdemokraternes
bedste Støtter

✕
**De skylder
Dem selv at
afgive Deres
Stemme**

14 Marts ✕ **ved C**

Halvsides annonce i Lyngby-Taarbæk Bladet den 9.3.1950.

særlig interessant, hvis det ikke var for den kendsgerning, at de konservative har siddet ved magten i Lyngby-Taarbæk lige siden. Set i historiens bakspejl var der ikke tale om, at et flertal af kommunens indbyggere blot prøvede noget nyt for senere at vende tilbage til det gamle. Der var tale om et »systemskifte« i ordets reelle betydning, og det fik betydelige konsekvenser for hele udviklingen i kommunen. Årsagen til den konservative succes må betegnes som bestemt af lokale forhold, idet det konservative parti på landsplan først fik et større gennembrud i 1982. Med andre ord må »systemskiftet« i 1950 betragtes som noget af det mest centrale i Lyngby-Taarbæks politiske historie.

Såvel daværende som nulevende socialdemokrater tager den konservative skattefidus som den væsentligste forklaring på valgnederlaget. Selv om denne skattefidus ikke var uden betydning, kan den dog næppe betegnes som tilstrækkelig årsag.

Under valgkampen lancerede de konservatives førstemand Paul

Fenneberg et tilbud til kommunens borgere om én skatterates tilbagebetaling, såfremt man stemte på hans parti. Det var ikke noget nyt at fremstille socialdemokraterne som skatteplyndrere, det havde altid været et af de konservatives mest yndede valgtemaer. Det var imidlertid noget helt nyt at love at tilbagebetale skat til borgernes lommer, og det var et smart fif, da ingen kunne være i tvivl om, at beløbet netop var, hvad socialdemokraterne havde opkrævet for meget. I kroner og øre drejede det sig om en million kr., som Fenneberg lovede at give tilbage. I Socialdemokratiets øjne var der tale om ren overbudspolitik og internt i partiet med Ingvar Nørgaard i spidsen var man dybt rystet over en sådan form for propaganda. »*Den vækker minder om noget jeg troede vi blev fri for for nogle år tilbage*«, udtalte Kramer Mikkelsen.

Da valget var overstået var der flere socialdemokrater der ærgrede sig over, at Socialdemokratiet ikke var gået med på spøgen og lovet det samme som Fenneberg, men det var Nørgaard under ingen omstændigheder gået med til. Redelighed, objektive kendsgerninger og konkrete resultater hørte efter Nørgaards mening til en valgkamp, og overbudspolitik kunne ikke være nødvendig, når der forelå så mange positive resultater.

Nu blev skattefidusen ingen spøg. Der blev tilbagebetalt én skatterate, men ikke kun til Lyngby-Taarbæks borgere. Omegnskommuner fik også et gratis tilskud, da et pænt antal af kommunens borgere arbejdede i andre kommuner og derfor skulle svare erhvervsskat. For det store flertal gav tilbagebetalingen ingen mulighed for luksus. En gennemsnitsarbejder fik mellem 15 og 20 kroner.

Valgnederlaget lagde op til en større selvransagelse på en række partimøder i hovedforeningen og vælgerforeningen i Lyngby. Her endevendte man sin egen valgindsats og forsøgte at finde nogle dybere årsager til det dårlige resultat.

Der var almindelig enighed om, at valgindsats og valgkampagne havde været velfungerende. Aldrig før havde man ofret så mange penge, aldrig før havde så mange været aktive og aldrig før havde der været en sådan begejstring. Nederlaget kunne altså ikke tilskrives dårlige valgmøder eller kedeligt valgmateriale. Man følte sig ikke taget på

sengen og på intet tidspunkt havde man betragtet det socialdemokratiske flertal som noget komfortabelt, men derimod noget der konstant måtte kæmpes for. Alligevel var man én erfaring rigere. Socialdemokratiet havde været for »pæn« i sin valgkamp og haft en for naiv tro på, at redelighed og resultater kunne vinde gehør. De konservative havde været dygtigere, men det var ikke ensbetydende med, at man for fremtiden ville satse på overbudspolitik.

Hvad selve valgresultatet angik var man tilbøjelig til at give kommunisterne en del af æren for det socialdemokratiske nederlag.

Splitnelsen i arbejderbevægelsen var et fænomen fra 1930'erne som først kom til at spille en rolle i Lyngby-Taarbæk i efterkrigstiden. Danmarks kommunistiske Parti (DKP) var oprettet i 1920 og havde opnået repræsentation i Folketinget i 1932. Under og efter Besættelsen begyndte kommunister at gøre sig gældende i Lyngby, og da partiet fik 16 mandater i Folketinget i 1945 gav det ganske naturligt også lokal medvind. Ved kommunevalget i 1946 var der nogen uro i Socialdemokratiet. Man frygtede ganske simpelt, at for mange stemmer på kommunisterne kunne vælte det socialdemokratiske flertal. Men heldigvis kunne man tørre sveden af panden i 1946. Kommunisterne kom for sent med opstillingslisten og blev derfor slet ikke repræsenteret på stemmesedlen. I 1950 kom man ikke for sent, og trods dalende sympati i vælgerbefolkningen i forhold til 1946, fik partiet næsten 1000 stemmer. Det var et ganske flot resultat, men det var næppe udslagsgivende for det socialdemokratiske nederlag. Hvad der derimod blev anset for skadeligt for den samlede arbejderbevægelse var, at kommunisterne i højere grad betragtede Socialdemokratiet som hovedfjenden og tilmed støttede store dele af de konservatives kritik. Hermed var bolden givet op til de næste mange års skyttegravskrig mellem de to arbejderpartier.

Også skattefidusen blev endevendt på partimøderne. Som nævnt blev den betragtet som værende af stor betydning for valgresultatet. Det tjener imidlertid partiet til gunst, at man også forsøgte at se nøjere på de symptomer, som dens folkelige opbakning var udtryk for. Man var nemlig ikke i tvivl om, at også folk fra egne rækker var faldet for den konservative fristelse.

Arbejderbevægelsen gennem 100 år

Al konservativ snak om for høj skat måtte man trække på skulderen af. Den grammofonplade havde spillet siden 1913. Derimod måtte man konstatere, at det stod sløjt til med solidariteten i den socialdemokratiske vælgerskare. Stadig flere arbejdere var blevet skatteborgere og mange arbejderfamilier havde fået mellemindtægter p.g.a. hustruens udearbejde. Heller ikke alle havde forståelse for, at en kommune i udvikling skulle have vuggestuer, børnehaver og skoler, hvad der var ensbetydende med højere skat. Derfor var der bred enighed om, at man i højere grad måtte vinde forståelse og opdrage sine egne, når det drejede sig om at føre en politik til gavn for de svagest stillede. Den bedre stillede del af arbejderbefolkningen måtte yde ofre til den dårligere stillede. Den tid var forbi, hvor social forsorg alene betød højere skat for de bedst stillede.

Har vi bygget os fra flertallet?

Det ligger næsten i sagens natur, at den socialdemokratiske gruppe gik mest ram forbi når det drejede sig om at finde årsager til valgnederlaget. Overalt i partiet var der en ikke ufortjent ros til sognerådsformand Ingvar Nørgaard og til gruppen. Kun i spørgsmålet om boligpolitikken var der tale om en omend ikke direkte, så indirekte kritik af gruppens arbejde. Diskussionen om boligudviklingen i Lyngby-Taarbæk var langtfra ny og det var heller ingen hemmelighed, at der var forskellige opfattelser i partiet. Men på partiets ransagelsesmøder blev spørgsmålet nu klart formuleret: »*Har vi bygget os fra flertallet?*«

Der er ingen tvivl om, at besvarelsen af dette spørgsmål i sammenhæng med undersøgelser af det store antal tilflyttere, som bosatte sig i kommunen fra især 1945 til 1949 (10.000) kan give mere fyldestgørende svar på dette centrale tema i den politiske kamp om magten i kommunen. Her kan kun gives en vurdering af den socialdemokratiske selvforståelse af problemet.

Under det store parcelhusbyggeri fra slutningen af 30'erne havde det ikke manglet på advarende røster til sognerådsformand Ingvar Nørgaard. Disse kom ikke kun fra lokale partifæller, men også fra andre kommuner. Parcel- og rækkehusbyggeri tiltrak folk med pæne ind-

komster og det kunne i længden blive farligt for socialdemokraterne. Nørgaard svarede igen med omfattende etagebyggeri, men også dette byggeri blev for dyrt for folk med jævne indtægter. Problemet var høje grundpriser, dyre materialer p.g.a. knaphed, og store anlægsomkostninger p.g.a. høje krav til grønne områder m.v. Alle var enige om, at der blev opført smukt byggeri i kommunen, men huslejerne blev alt for høje i sammenligning med den ældre boligmasse. Enkelt sagt byggede man boliger til jævne indtægter, men måtte konstatere, at det kun var folk med højere indtægter, der kunne flytte ind. Selv om lejerbevægelsen gjorde en kraftanstrengelse for at fordele boligerne efter social status og behov, så kan der ikke herske tvivl om, at priserne i nybyggeriet krævede en del mere end en arbejdsmandsløn.

Det er imidlertid særdeles vanskeligt at placere ansvaret entydigt hos den socialdemokratiske gruppe. Ingvar Nørgaard forsvarede sig altid med, at den statslige boligpolitik gjorde det vanskeligt for kommunen at styre egenhændigt. Derimod savnes forklaringer på, hvorfor den socialdemokratiske gruppe i den grad gav plads for så kraftige byggeaktiviteter, at man f.eks. under Besættelsen nærmest gav sig til at løse Københavns og omegnskommunernes boligmangel.

At man mere byggede for andre end for sig selv kom dog til at stå stadig mere klart. Som modtræk arbejdedes der ihærdigt på en byplan for hele kommunen. De første tanker blev fostret i 1937, men der kom først rigtig fart i arbejdet fra 1946. I 1949 var man klar med en fuldt færdig dispositionsplan for hele kommunen. På den store Lundtofteslette skulle der opføres en by med ca. 14.000 indbyggere og industri til ca. 7000 arbejdspladser. Ved yderligere udstykning og sanering beregnede man, at Lyngby-Taarbæk ville være en kommune med ca. 120.000 indbyggere, når byplanen var gennemført. I realiteten var byplanen et forsøg på at gøre Lyngby-Taarbæk til andet end et velhaverkvarter, hvor store dele af befolkningen tjente til deres brød uden for kommunen. Ideen var en balance mellem industri og forretningskvarterer, boliger og grønne rekreative områder. Planen kom imidlertid for sent og dens skæbne blev overladt til det ny konservative flertal.

Arbejderbevægelsen gennem 100 år

Vi tabte et slag, men vi har tid at vinde et nyt

Konklusionen på de socialdemokratiske møder efter valget i 1950 var en stærk tro på, at man kunne vinde et nyt flertal. Selv om man havde erkendt, at der måske lå dybere årsager til den konservative fremgang, så var man overbevist om, at det store flertal ville besinde sig, når effekten af den konservative reklamefidus med skatten havde lagt sig. Sådan kom det ikke til at gå. Tværtimod led Socialdemokratiet en række alvorlige nederlag ved kommunevalgene helt frem til 1970. Værst så det ud i 1962, hvor den socialdemokratiske opposition kun kunne mønstre 4 mandater mod et massivt konservativt flertal på 11. I absolutte tal havde de konservative på disse 12 år næsten fordoblet deres stemmetal, mens socialdemokraterne måtte nøjes med en stigning på ca. 700.

Fra 1970 gik Socialdemokratiet ind i en mere stabil periode og opnåede 6 mandater – et antal, der har holdt sig lige siden. Fra 1970 var kommunalbestyrelsen ganske vist blevet udvidet fra 15 til 19 og kort efter fra 19 til 21, men Socialdemokratiet kunne glæde sig over et meget stabilt stemmetal. Tilslutningen til de konservative var relativt stabil og partiet havde i de fleste valgperioder 10 mandater. Partiets dårligste valg var i 1974, hvor Fremskridtspartiet kom ind med 3 mandater i kommunalbestyrelsen.

Socialdemokratiet mistede terræn i perioden fra 1950 til 1970. Fra en hårdnakket oppositionspolitik gik Socialdemokratiet til en politik, der gav indflydelse. Noget snævert samarbejde med de konservative blev der ikke tale om, men Lyngby-Taarbæk var en konservativt styret kommune, hvor man ind imellem kunne konstatere eller skimte socialdemokratiske fingeraftryk.

Den første periode i opposition blev noget af en prøve for socialdemokraterne. I april 1952 afløste Kaj Kramer Mikkelsen Ingvar Nørgaard som ordfører, da denne forlængst havde meddelt, at han ønskede at trække sig tilbage på sin 70 års dag. Kramer Mikkelsen havde forinden fået godkendt hovedlinjerne i den socialdemokratiske oppositionspolitik. Man ville presse på for at fastholde en sund økonomi i kommunen, forsøge at afværge forringelser på socialpolitik-

Bestyrelsen for Socialdemokratisk Forening i Lyngby ved 70 års jubilæet i 1958. I forreste række ses fra venstre Elmi Thygesen, Ketill Tønnesen, Kaj Kramer Mikkelsen, Kaj Sørensen, Carlo Hansen og Gunna Christensen. – Bagest fra venstre Karl Erik Jeppesen, Carl Rasmussen, Torben Cortzen, Esther Laisbo, Skat Madsen, Ida Nielsen og Carl John Nielsen.
Byhistorisk Samling

kens område og endelig bevare den kulturelle linje som kommunen var kendt for. I boligpolitikken ville man tale for billige etageboliger frem for parcelhuse, argumentere for nye skoler, bibliotek og ungdomshus. Endvidere ville man presse på for at få dispositionsplanen sat i værk gennem forhandlinger med Københavns Kommune. Dette program så fornuftigt nok ud på papiret, men i praksis blev der sjældent tale om saglige kommunalbestyrelsesmøder. Socialdemokraterne fik snart en forsmag på konservativ politik og især Paul Fennebergs stil. At parcelhusbyggeri og etagebyggeri med store lejligheder blev prioriteret kom næppe som nogen overraskelse for socialdemokraterne. Derimod vakte Fenneberg alvorlig irritation i den socialde-

Arbejderbevægelsen gennem 100 år

mokratiske gruppe, da han klart demonstrerede, at dispositionsplanen efter hans opfattelse bedst lå i en skuffe. Helst ville han ikke diskutere den offentligt og når han alligevel gjorde det, var det med få rosende ord om planen. Hertil kom, at Fenneberg både forøgede kommunens låntagning og kommunens overskud, hvad der satte den tidligere omtalte skattefidus i relief i betragtning af, at Fenneberg ikke ønskede at gentage kunststykket. Endelig havde socialdemokraterne svært ved at acceptere, at der i flere tilfælde blev ført kommunalpolitik i pressen frem for i kommunalbestyrelsen. Resultatet var, at der blev ført en regulær stillingskrig mellem de to partier og det hele mundede ud i, at socialdemokraterne lagde sig fast på en meget personlig valgkamp mod Fenneberg. Da kommunevalget i 1954 var overstået havde man fået en lille fremgang, mens de konservative kunne notere en sejr med 3000 nye stemmer.

Under samarbejdets åg

»Vi må vist indrette os på, at der lang tid fremover vil være konservativt flertal i kommunen«. Ordene kom fra en bitter Kramer Mikkelsen, da han kort efter valget gjorde status i hovedforeningen. Han erkendte, at partiet havde gjort alt for at rasle med sablen, når det havde været nødvendigt og henviste til, at partiet sjældent var blevet mødt med forståelse eller samarbejdsvilje fra flertallet. Debatten viste, at der ikke denne gang var grund til den store selvransagelse. Det lå meget hurtigt i luften, at partiets kommunalpolitiske programmerklæring var i orden, men at den var udført forkert. Socialdemokraterne ville have indflydelse og hvis flertallet ikke ville samarbejde, måtte man presse det til samarbejde. Stilen skulle fremover lægges om, uden at der på nogen måde blev tale om at føre en selvudslettende politik. Fremover skulle der føres politik på sager og ikke på personer, og frem for alt måtte der ikke føres overbudspolitik på især det sociale område. *»Mange af vores vælgere skal betale disse goder, og det kniber for dem at følge med«*, hed det på mødet.

Socialdemokratiet havde hermed skiftet taktik – ikke politik, men denne omstilling lod sig ikke gennemføre fra den ene dag til den

anden. Hertil var der for stor afstand mellem parterne, men når det alligevel begyndte at gå en smule bedre skyldtes det ikke mindst holdningsskift hos de konservative. Efter de første års konservative magtdemonstrationer med grundkøb, pengetransaktioner og dyrt byggeri blev det også mere hverdag for de konservative. Trafikken var i rivende udvikling, de mange tilflyttere skulle have deres børn i skoler og behovet for alderdomsboliger var stigende. Der blev kort sagt mere at tale sammen om for begge parter og selv om de konservative kunne gøre hvad der passede dem, kom der stadig flere sager på dagsordenen hvor det mere var kroner og øre der adskilte parterne end sagens betydning og indhold.

Et af de store problemer som man ikke kunne enes om var boligpolitikken og byplanen. Hvad sidstnævnte angik, så var de konservative fortsat vrangvillige til at tage en offentlig debat, men snart foretog man en række ændringer i planen, og endelig i 1957 enedes man med København om køb af den store Lundtofteslette. Købet var så favorabelt, at kommunen allerede efter nogle år havde tjent 8 mill. kr. De socialdemokratiske kommunalbestyrelsesmedlemmer var i fast rute-fart mellem København og Lyngby for at overbevise de københavnske partifæller om, at de tjente konservative parcelhusinteresser. Københavns Kommune havde forud for salget accepteret, at dispositionsplanens etagebyggeri blev reduceret til fordel for parcelhuse. Socialdemokraterne havde herefter kun én paragraf tilbage i aftalen at holde sig til. Den sagde, at parterne skulle følge dispositionsplanen *med mindre anden aftale blev truffet*. Det viste sig imidlertid at være en gummparagraf til fri fortolkning. Lundtoftesletten kom derfor til at se ganske anderledes ud. Polyteknisk Læreanstalt blev placeret her, socialdemokraterne fik ikke de kolonihaver de havde ønsket, og industriarealet blev stort set anvendt til opførelse af boliger. Lundtoftebanen blev heller ikke hvad socialdemokraterne og DSB havde ønsket sig. Hvad angik planerne om den tekniske højskole, så var socialdemokraterne ikke imod, men forbeholdne. Man ønskede en belysning af højskolens indflydelse på kommunens økonomi og konsekvenserne for det planlagte byggeri. Det blev ikke første gang socialdemokraterne blev

beskyldt for at være modstandere af læreanstalten. Da denne i slutningen af 1960'erne ønskede at bygge flere kollegieværelser var partiet forbeholdent, da det drejede sig om udlagte industriarealer, der kunne blive arbejdspladser. I debatterne om Lundtoftesletten anvendte Kramer Mikkelsen hyppigt et citat, som bemærkelsesværdigt nok stammede fra en konservativ, nemlig Borgerrepræsentationens konservative ordfører Wassard Jørgensen. Da det vel næppe kan betegnes som uaktuelt i relation til Københavns Kommunes problemer fortjener det gentagelse:

»Man må erindre, at det ikke blot er et spørgsmål om at bo – det er også et spørgsmål om trafik, om overbelastning af tilkørselsvejene til Københavns Kommune, – det er med andre ord et spørgsmål om ikke at sprede bebyggelsen, så vi får meget lange transportafstande. Det er et spørgsmål, om vi fra Københavns Kommunes side på dette tidspunkt ikke har givet efter for Lyngbys ønske om i højere grad, end vi kunne ønske det, at placere parcelhusbyggeri på disse arealer i stedet for højhusbyggeri eller i hvert fald etagebyggeri.«

På en række andre områder kom det til at gå bedre. Socialdemokratiet fik stor indflydelse på skolebyggeriet, skoleudvidelser, plejehjem og alderdomsboliger. Efter næsten 20 års tovtrækkeri lykkedes det også at få bygget et stort moderne stadsbibliotek, som indviedes i 1968. Også på det sociale område, der spændte fra skolebespisning til hjemmehjælp m.m., var partiet i sin gamle ekspertrolle, og selv om man aldrig fik hvad man ønskede, så var resultaterne ingeniørlunde utilfredsstillende. På idrætsområdet opnåede man også resultater. Begge partier var tilhængere af kanosport. Tennis og svømmehaller kunne man også enes om, men socialdemokraterne måtte af og til minde de konservative om, at der også fandtes andre sportsgrene.

Ved kommunevalget i 1970 genvandt socialdemokraterne en del af den styrke, det havde savnet i 60'erne. Partiet fik 6 mandater og de blev særdeles nødvendige i løsningen af de næste mange års problemer og opgaver. Det blev en tid, hvor der i langt højere grad stod nedskæringer på den kommunale dagsorden – noget man ikke havde været så vant med i 60'erne. Det blev også en tid, hvor samarbejdsmønstret i

Kaj Kramer Mikkelsen lykønskes af to konservative borgmestre ved sit 25 års jubilæum som medlem af kommunalbestyrelsen 1. april 1975. Til højre Paul Fenneberg, borgmester 1950-73 (1950-52 endnu med titel af sognerådsformand). Til venstre Ole Harkjær, borgmester 1973-87. A. Gitlesen fot. Privateje

kommunalbestyrelsen blev anderledes som følge af mange flere partiers repræsentation. Det blev endelig en tid med statslig indblanding i det kommunale selvstyre, en tid med krav om lavere skatter og sociale forringelser. Socialdemokratiets styrkede position kom derfor i den 11. time.

Socialdemokratiet mødte den ny situation med den samme politiske linje som hidtil. Man ønskede indflydelse og samarbejde, så langt det var politisk og socialt forsvarligt, og man ønskede at tage et ansvar også hvor det kunne gøre ondt.

Som følge af et statsligt dikteret låneloft måtte socialdemokraterne allerede i 1971 slutte forlig med de konservative om nedskæringer i det

kommende budget. Nedskæringerne skete især på det kulturelle område på posten kulturelle arrangementer, og selvom nedskæringerne var forholdsvis små, vakte det nogen uro i partiet. Der var bred enighed om, at der ikke måtte ske nedskæringer på det sociale område, men de kulturelle nedskæringer vakte minder om »Sophienholmsagen«, der blev udnyttet af de konservative til at stemple Socialdemokratiet som værende akulturelt. Flertallets køb af Sophienholm i 1964 havde ikke været socialdemokraternes kop te. Man var dog ikke principelt modstander, men fandt at bygningerne var for dyre og at pengene på daværende tidspunkt burde være gået til mere påtrængende ting. Når Sophienholm igen stod for skud i 1971, så handlede det ikke om gammelt nag, da socialdemokraterne forlængst havde taget Sophienholm til sig. Det drejede sig alene om, at også her måtte der spares.

Nogen storm blev der ikke af den sag. Derimod begyndte der at komme mørke skyer, da de konservative fik ny borgmester. Ole Harkjær syntes stærkt påvirket af Fremskridtspartiets landspolitiske gennembrud, og da der skulle være valg i 1974 begyndte de konservative at tale kraftigt for skattelettelser og nedskæringer på skoleområdet, forringelser i vedligeholdelsen af kommunale bygninger og salg af kommunal ejendom til privat parcelhusbyggeri. Det var imidlertid ikke nok til at forhindre Fremskridtspartiet i at erobre 3 mandater og reducere de konservative til 7. Den kommunale valgperiode fra 1974-78 blev imidlertid langt fra så sort som frygtet. Fremskridtspartiet blev isoleret og stort set alle sager og budgetter blev vedtaget med stort flertal. Hvor Socialdemokratiet i perioden fra 1970-74 havde presset på og fået gennemført oprettelse af børnehaveklasse, nye daginstitutioner og flere kolonihaver til pensionister, så lykkedes det i perioden 1974-78 i forlig med konservative, radikale og SF at få gennemført store beskæftigelsesarbejder til nedbringelse af arbejdsløsheden. Det blev også til miljøforbedringer (stianlæg, flere træer m.m.) skoleforbedringer, boligbyggeri og ikke mindst en skattelettelser. Iøvrigt måtte partiet opleve en ny dimension i debatten om boligpolitikken. Den boligpolitiske holdning i Socialdemokratiet og hos de konservative var uforand-

ret, men hvor socialdemokraterne altid havde måttet kæmpe mod dyrt byggeri til velhavere, måtte der nu kæmpes for at få byggeri i det hele taget. Det fandt man naturligvis asocialt og egoistisk men fortalere for, at der var bygget tilstrækkeligt, vandt tilhængere i disse år.

Ved kommunevalget i 1978 havde socialdemokraterne set frem til en mandatfremgang, men på trods af en forøgelse af stemmetallet på ca. 800 lykkedes det ikke at komme over de 6 mandater. De konservative derimod genvandt deres tidligere styrke på bekostning af Venstre og Fremskridtspartiet. Nye i kommunalbestyrelsen blev Lyngby-Taarbæk Listen og Venstresocialisterne. SF tabte derimod det ene af sine to mandater. Ingen partier havde flertal og det var dermed på forhånd givet, at der skulle samarbejdes i kommunalbestyrelsen. Socialdemokratiet indgik et teknisk valgforbund med de radikale og Lyngby-Taarbæk Listen om fordeling af udvalgsposter uden at der dermed var tale om noget fast oppositionelt samarbejde. På den anden side blev samarbejdsmulighederne mellem socialdemokrater og konservative stadig mere anstrengt. Hvor boligpolitikken altid havde været det, der for alvor skilte de to store partier, blev det nu i højere grad kommunens budget og de konservatives økonomiske politik, der skabte problemer. Kommunens økonomi blev stadig dårligere og den blev ikke bedre af den alvorlige økonomiske krise i samfundet i disse år. Det irriterede socialdemokraterne, at der blev en stadig dårligere balance mellem kommunens indtægter og udgifter eller med andre ord mellem kommunens serviceniveau og det, det kostede. Poul Falk Hansen formulerede det således:

»De konservative har altid villet fremstå som dem, der var i stand til at skabe et højt serviceniveau og samtidig holde en lav skatteprocent – men det lader sig ikke gøre i det lange løb – dette med både at blæse og have mel i munden.«

Denne problematik har været det afgørende diskussions- og strids-emne lige siden 1980 og er det fortsat. Socialdemokraterne har ikke ukritisk været fortalere for merudskrivning af skat, og partiet har heller ikke været uvillig til at drøfte seriøse nedskæringer. Man har været imod at give befolkningen illusioner om mere service for de samme

penge, og man har været imod hovsa-løsninger, der hurtigt skaffede penge i kassen, men på længere sigt gjorde uoprettelig skade. Så sent som i 1988 må man stadig konstatere, at der er et misforhold mellem den udskrevne skat og det serviceniveau, man fra de konservatives side ønsker at opretholde. Socialdemokraterne ønsker også dette serviceniveau opretholdt, men kræver klar tale, formuleret således af budgetordføreren Poul Falk Hansen:

Alle uanset indtægt mener at være berettiget til at nyde godt af tilskud på den ene eller den anden måde af de offentlige kasser – og det koster naturligvis. Det gamle princip med at yde efter evne og nyde efter behov er ikke længere gældende – solidariteten er forsvundet, for alle er med fremme, og det er nok den afgørende årsag til, at økonomien ikke kan bære. Men det må siges lige ud, at det rent faktisk koster nogle flere kroner, at vi har ønsket at indrette os på denne måde«.

Socialdemokratiet har således ikke ændret sin politik i 1980'erne, men på ét punkt har partiet ændret taktik. Efter Kramer Mikkelsens død i 1982 præsenterede partiet ved kommunevalget i 1985 en ny stil. Man lancerede den tidligere FO-formand Hegert Vad som borgmesterkandidat i et forsøg på at give partiet mere profil og skabe et klarere alternativ til den konservative gruppe. Hermed imødekom man også en kritik og diskussion i partiet, der gik ud på, at den socialdemokratiske gruppe i for ringe grad havde mulighed for at markere sine holdninger over for befolkningen i tidens mange forlig. Denne skarpere profilering af partiet har intet at gøre med, at der skal føres overbudspolitik eller snæver oppositionspolitik – hvad der heller ikke er gjort – men hovedformålet er ganske klart et ønske om et nyt systemskifte. Den kamp er på ingen måde afgjort endnu. Hegert Vad fik et flot valg i 1985, men Socialdemokratiet fik ikke som helhed en fremgang. Ingen kan spå om udfaldet i 1989, men valget bliver spændende.

Politik og politisk indflydelse har også noget at gøre med personligheder, og nogle karakteristiske træk af nogle enkelte personer hører også med til perioden fra 1950 til 1988. Paul Fenneberg var langt fra en person, der i begyndelsen passede socialdemokraterne. Man mis-

Fra valgkampen i november 1985. Det konservative flertalsstyre kom under pres fra flere sider og måtte efter valget støtte sig til Venstre, men truslen fra Fremskridtspartiet blev ikke aktuel.

Byhistorisk Samling

tænkte ham for at ville lave Lyngby-Taarbæk om til en kommune, der i al for høj grad havde sit forbillede i Gentofte, Søllerød og Hørsholm. Men som årene gik opstod der et betydeligt tillidsforhold mellem Kramer Mikkelsen og den konservative borgmester, hvad der afgjort førte til en væsentligt større socialdemokratisk indflydelse end mandaterne var udtryk for. Æren herfor var naturligvis også Kramer Mikkelsens, der nød stor respekt i alle kredse i kraft af sin saglighed og dygtighed. Ole Harkjærs overtagelse af borgmesterposten gav i begyndelsen anledning til uro i Socialdemokratiet, men meget hurtigt opnåede han anerkendelse og respekt i Socialdemokratiet, p.g.a. dygtig ledelse og et stærkt socialt engagement. Sådanne personlige relationer var med til at gøre Lyngby-Taarbæk til andet end en kommune,

Arbejderbevægelsen gennem 100 år

der blot kunne fremvise en lav skatteprocent som det bedste at være stolt af.

Alle interesser skal have lige muligheder

»Heldigvis er der en verden uden for kommunalbestyrelsen«. Denne lille sætning har Kaj Kramer Mikkelsen skrevet med blyant på et mødereferat fra 1950. Hans tanke hermed er ikke gået til et fristed, hvor han kunne slappe af efter tabet af flertallet. Den er derimod gået til partiorganisationerne og det rige politiske liv, som arbejderbevægelsen i Lyngby-Taarbæk var en eksponent for. Det var nu op til partiorganisationerne at løfte arven efter den første lange socialdemokratiske flertalsperiode, og hurtigst muligt skabe grundlaget for en ny. Få kunne som Kramer Mikkelsen udtrykke nødvendigheden af samhörighed mellem alle arbejderbevægelsens led, hvis det politiske arbejde skulle have fremdrift.

»Den store tilflytning som er til vor kommune betyder at vore foreninger også må stige stærkt – gør de ikke det vil det sige at vi stagnerer. Vi har klaret os hidtil og har haft en passende tilgang, men for at sikre et flertal i kommunalbestyrelsen må alle kræfter arbejde sammen for at vinde frem«.

Arbejderbevægelsen i Lyngby-Taarbæk var i 1950 et godt papir og en forsikring på, at der var mulighed for en bedre fremtid. De politiske foreningers medlemstal var steget støt fra 1945 og det nåede sit højeste i 1951/52 med 3400 medlemmer, heraf over 2200 i Lyngby-foreningen. Men ikke kun i partibevegelsen gik det godt. Arbejdet i studiekredse og kvindeudvalg var i fremgang, og arbejderbevægelsens børneorganisation De Unges Idræt (DUI) begyndte at markere sig stærkt. Også fagbevægelsen oplevede en god periode, da der kom en række nye industrier til Lyngby i denne tid. Dårligst gik det i D.s.U. som i tiden fremover kom til at opleve en kurs, der vekslede mellem top og dal.

Medlemsfremgangen i Lyngby-Taarbæk var ikke noget enestående tilfælde. Overalt i landet oplevede Socialdemokratiet en massiv medlemsfremgang, men også i andre partier, især Venstre og Det konservative Folkeparti, kunne man spore de samme tendenser. Selv om partierne red på en efterkrigsbølge med en tilbøjelighed til at melde sig i

Kaj Kramer Mikkelsen in memoriam

»Hans stillingtagen var afgjort den opdragelse han havde modtaget i sit hjem og fået bekræftet gennem sit arbejde i ungdomsbevægelsen. Dertil kom det plus, at han på samme tid repræsenterede en varm menneskelighed og en stærk og målbevidst vilje til magt.

Han havde en hel klar fornemmelse af, at i politik drejer det sig ikke om at have ret, men om at få ret. For her er det resultaterne der tæller og ikke kun luftige sving med fanen, uanset hvor rød farven så kan være.

Han var mere pragmatiker end ideolog – udpræget pragmatiker.

Han interesserede sig i ringe grad for socialistiske teorier – diskussionsklubber havde ikke hans interesse. Han byggede sin opfattelse på det erfaringsmæssige udgangspunkt – arbejderhjemmet og arbejdsplads – og ikke på teoretiske målsætninger.

Han var stærk på de indre linjer, og ved drøftelser i gruppen satte han konklusionen over diskussionen, idet han næppe altid gjorde sig klart, at den førstes styrke kan bero på den sidstes dybde.

Men i diskussionen om jordnære politiske problemer kunne han svinge øksen over sine modstandere og kløve deres argumenter. Der var en harme og kraft i ordene, som for tilhørerne næsten kunne lyde dramatisk. Han havde stort talent for under en debat efterhånden at finde gode og bæredygtige argumenter for sine synspunkter.

Nye tendenser og opfattelser vandt ikke altid forståelse hos ham, og det medvirkede nok til, at nogle opfattede ham som gammeldags. Det vidsyn, der regerede i ham i hans ungdom, skrumpede ind efterhånden som det daglige arbejdes krav til ham voksede.

Den politiske proces mestrede han, og ved forhandlingsbordet kom hans evner for alvor til sin ret. Han havde en veludviklet sans for, hvad der skulle gives og tages og hvornår, for at få et forlig i hus. Kaj snød aldrig i en forhandling. Man skal holde sig til sandheden, sagde han tit – den er også nemmest at huske, føjede han til.

Disse gode politiske og parlamentariske egenskaber blev styrket af Kramers lange erfaring. Han kom til at repræsentere kontinuiteten i partiet, i gruppen og i kommunalbestyrelsen. Hans erfaring og hans grundfæstede overbevisning om folkestyrets værdi gjorde ham mere end nogen anden politiker til en hjørnesten i det parlamentariske liv i Lyngby-Taarbæk Kommune. «

Arbejderbevægelsen gennem 100 år

de politiske organisationer betød det ikke, at der var tale om gratis gevinst.

I den lokale socialdemokratiske bevægelse var der et rigt katalog af tilbud til medlemmerne og der blev stemt dørklokker som aldrig før.

Blandt tilbuddene var der gamle såvel som nye. Politiske møder, 1. maj, sommerudflugt, juletræ og foredragsaftener var stadig blandt de traditionelle arrangementer, men da medlemstallene faldt en smule i 1950erne og 1960erne, hvor det stabiliseredes på godt 1700 i Lyngby-foreningen, kom der stadig nye tilbud for at fastholde medlemskredsen.

I 1943 arrangerede arbejderbevægelsen for første gang Fagenes Fest i Lyngby. Efter nogle prøveår kunne man i 1955 konstatere en betydelig succes for dette arrangement. Ikke alene kom der mange mennesker til de muntre turneringer mellem de forskellige fag, men det gav også et betydeligt overskud, som tilfaldt børneorganisationen DUI. Det var ikke småpenge. I 1957 kr. 8000, i 1961 kr. 11.000, beløb der skabte et solidt grundlag for børneorganisationen. Der blev råd til at betale ledere og lærere og foretage en lang række aktiviteter med børnene.

Fagenes Fest var imidlertid et undtagelsestilfælde, når det gjaldt om at skabe store overskud. Partiarbejdet kostede mange penge bl.a. fordi de mange valgkampe blev en stadig større belastning på budgetterne. Medlemskontingentet rakte ikke langt, selv om det blev justeret på næsten hver eneste partikongres. Der måtte altså flere arrangementer til at stabilisere økonomien. Andespillene blev hyppigere og den årlige bazar blev en fast institution med bortlodning af gaver fra Handelsforeningen og indsamlede ting og sager. Bazaren, som med medlemrum blev praktiseret allerede ved århundredskiftet, gav pæne overskud til børnenes årlige juletræ og foreningens kulturelle arrangementer. Disse var traditionelt sjældent overskudsgivende, men løb kun lige rundt eller gav underskud. Men de var populære og spændte fra Taarbæk-foreningens årlige torskefisketur for hele kommunens partimedlemmer til filmforevisning, udflugter, week-end-rejser til »Kullen« i Sverige, fabriks- og museumsbesøg og meget mere.

Arbejderbevægelsen gennem 100 år

Fra »Fagenes Fest« på Lyngby Stadion. Øverst tilskuere i 1956 eller 1957 med Arveprins Knud og hans familie på forreste række. Yderst til højre ekspeditionssekretær Carlo Hansen (dengang fuldmægtig), der siden 1958 har siddet som socialdemokratisk medlem af kommunalbestyrelsen i Lyngby-Taarbæk. – Det nederste billede er fra 1960'erne. Overskuddene fra Fagenes Fest gik primært til DUI, men også Børnenes Kontor i Lyngby og Kommunalærenes Feriekoloni fik andel af pengene. Irving fot.

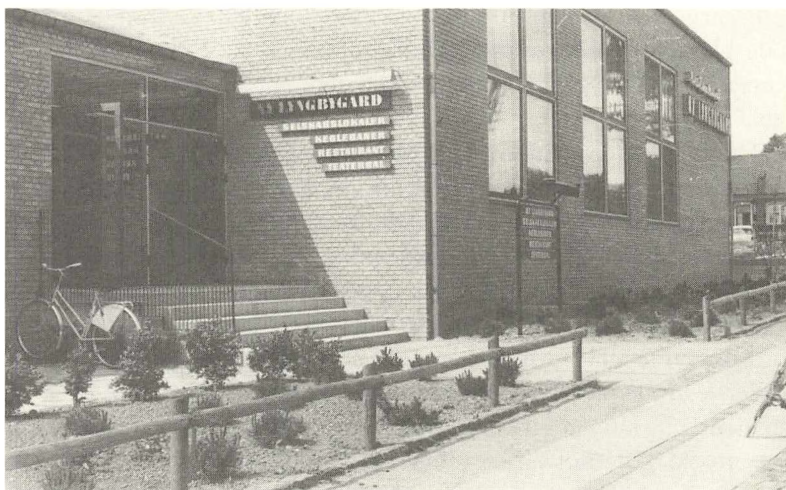
Byhistorisk Samling

Arbejderbevægelsen gennem 100 år

Partibevægelsen i Lyngby-Taarbæk havde en ganske klar ledetråd i sit arbejde udtrykt med Kramer Mikkelsens ord: *»Medlemmerne skal føle, at de får noget for deres kontingent. Vi skal skabe et foreningsliv der giver alle interesser lige muligheder.«*

De mange arrangementer satte yderligere fart i planerne for at arbejderbevægelsen kunne få sin egen forsamlingsbygning i kommunen. De første planer herom stammer som tidligere nævnt fra 1895 hvor der både blev udfærdiget love og indsamlet penge. Planerne blev ikke til noget og hvad de indsamlede penge fra dengang gik til, er stadig lidt af et mysterium. Tanken om et forsamlingshus vedblev imidlertid med at leve. På initiativ af Arbejdernes Fællesorganisation kom der i 1945/46 endelig gang i sagen og efter 14 års forløb havde den samlede arbejderbevægelse indsamlet 300.000 kr. til en bygning. Det var en bedrift, men vejen til den færdige bygning »Ny Lyngbygaard« havde været opslidende lang, spækket med problemer af alskens karakter. Indsamlingen af penge var gået noget trægt i de første mange år, og da kommunen endelig godkendte placeringen i 1955, kneb det gevaldigt at skaffe de ønskede materialer. Da bygningen endelig stod færdig og blev indviet 1. august 1959, var forventningerne blevet så store, at de kun ved et mirakel kunne indfries. Bygningen kom for sent, og ambitionsniveauet viste sig at være sat for højt. »Ny Lyngbygaard« blev nok rammen om utallige fester og arrangementer, men økonomien kom aldrig til at hænge sammen. Bygningen blev derfor en tung belastning for arbejderbevægelsen og i 1974 måtte man lukke den og undersøge spørgsmålet om salg. I 1980 indledtes forhandlinger med kommunen om overtagelse, hvad der blev en realitet året efter.

»Ny Lyngbygaard«s skæbne hang vel på mange måder sammen med befolkningens ændrede livsmønster i 1960erne. Forholdene kunne mærkes i alle partier, og Socialdemokratiet og den lokale arbejderbevægelse fik også de nye tider at mærke. Nedgangen i medlemstallet begyndte i 1956, men tog på ingen måde nogen foruroligende udvikling. Det blev vanskeligt at hverve nye medlemmer og ikke mindst Kramer Mikkelsen var meget opmærksom på, at partiet måtte gøre alt for rekruttering blandt de unge. En undersøgelse i 1949 viste, at Social-

Indgangen til Ny Lyngbygård i 1960, hvor stedets oprindelige intentioner endnu fremgik af skiltingen.
Byhistorisk Samling

demokratiet i Lyngby-Taarbæk var et ungt parti. Over 50% af parti-medlemmerne var i alderen fra 21 til 39 år. Andre 18% var imellem 40 og 49 år og 19% var mellem 50 og 60 år. Kun 13% var over 60 år. Dette billede begyndte at vende i 1960erne og viste en foruroligende tendens i løbet af 1970erne og 80erne. Forklaringen på denne udvikling var imidlertid ikke mangel på fantasi og virkelyst i parti og ungdomsbevægelse, men også den kendsgerning, at kommunen havde svært ved at holde på ungdommen som følge af den førte boligpolitik.

Var der tale om en langsomt fremadskridende tendens i forkert retning m.h.t. aldersfordelingen, så var der andre forhold som viste sig hurtigere. Fra 1961 måtte partibevægelsen konstatere, at den havde fået en hård konkurrent i fjernsynet. Selv om Kramer Mikkelsen gang på gang fremhævede, at vanskeligheder var til for at overvindes med nye aktiviteter, kunne de ikke udfylde det tab man havde på flere områder. I slutningen af 50erne måtte man i stadig højere grad aflyse planlagte udflugter. De var blevet for dyre og folk ville hellere spare pengene til deres egen ferie, eller foretage ture selv i egen bil. Studie-

Arbejderbevægelsen gennem 100 år

kredsarbejdet om samfundsforhold fik også sværere kår og efterhånden blev dette arbejde integreret i det lokale AOF-arbejde, som til gengæld begyndte at indrette sig på befolkningens ændrede fritidsvaner.

Udviklingen førte også til, at arbejderbevægelsen i Lyngby-Taarbæk måtte sige farvel til markante organisationer. I 1955 lukkede Københavns Amts Social-Demokrat sit lokalkontor i Lyngby. Hermed var en lang æra slut, og selv om den sjældent havde været fri for kævl og økonomiske problemer, så blev lukningen betragtet som et stort tab. Avisen havde haft kontor i Lyngby siden Wilmanns dage og det havde betydet en meget tæt dækning af de politiske forhold i byen og dens omegn. Problemet havde dog altid været for få læsere og for få abonnenter og kun pres fra den lokale arbejderbevægelse havde forhindret, at lokalkontoret var blevet lukket langt tidligere. Avisen fortsatte dog med at udkomme til 1970, men lukningen af lokalkontoret styrkede ikke dens position i Lyngbyområdet.

I 1969 måtte arbejderbevægelsen på landsplan og lokalt sige farvel til kvindeudvalgene. De havde ikke alle steder været populære og officielt blev de af partikongressen nedlagt i ligestillingens navn. I Lyngby-Taarbæk havde man al mulig grund til at beklage nedlæggelsen. Så sent som ved forårsgeneralforsamlingen i Lyngby-foreningen havde Kramer Mikkelsen rost kvindeudvalgene for deres store arbejde, og der var ikke blot tale om pæne og velmenende ord. Kvindeudvalgene havde igennem årene gjort en stor indsats ved valgene, i AOF-arbejdet, i arbejdet med Bazaren, ja endog i 1. maj-arrangementerne. Kvinderne havde ganske vist som alle andre organisationer oplevet mindre tilslutning til møder, arrangementer og kurser, men generelt var der ikke tale om, at foreningernes kvindeudvalg savnede hverken virke eller livskraft. Nedlæggelsen blev dog en realitet og den skete uden protester. Kvinderne havde tilsyneladende ingen problemer med at fortsætte aktiviteterne i partiforeningernes regi, hvor der i forvejen var en lang tradition for et tæt samarbejde.

I hele perioden var der et tæt samarbejde mellem partibebevægelsen og fagbevægelsen. Partiet gjorde sig store anstrengelser for at holde en

GRATIS!!!

NU er der **Husmoderdemonstration**
i **LYNGBY-TAARBÆK KOMMUNE**

De indbydes til
gratis demonstration
på **HOTEL LYNGBY**

Onsdag 11. april kl. 19
Fredag 13. april kl. 14
samme dag 13. april kl. 19

Begge dage samme maddemonstrationer
Husholdningskonsulenten demonstrerer: Stæg-, fiskeretter og bagværk på nyeste elektriske apparater og ovne

Alt er gratis, tilgangen må dog begrænses, hvorfor man må sikre sig en billet, der fås hos arrangørerne:
Soc.-demokratisk kvindeudvalg v. Gunna Christensen, Ulrikkenborg Allé 1, Ly. 288
Ly-Taarbæk kommunes Husm.forening v. Ketty Larsen, Durosvej 9, st., Ly. 6920
og tillige udleveres der et meget begrænset antal billetter på de lokale bladkontorer: Lyngby-Taarbæk Bladet, Hovedg. 44 og Socialdemokraten, Torvet 6.

Der bliver anledning til at smage på de tillavede retter og der serveres kaffe med bagværk

LYNGBY 4007/11/1978

Eksempel på det socialdemokratiske kvindeudvalgs aktiviteter i Lyngby.

Byhistorisk Samling

tæt kontakt til såvel gamle som nye medlemmer i fagforeningerne og man holdt et vågent øje med den kommunistiske indflydelse i fagforeningerne. Denne blev dog stort set begrænset til den lokale metalafdeling og i enkelte perioder til Arbejdsmændenes Fagforening, afdeling A. Den lokale fællesorganisation (FO) havde som tidligere stor indflydelse på opstillingen af den socialdemokratiske liste til kommunalvalgene. FO ydede også betydelige bidrag til folketingsvalg og kommunevalg og enkelte fagforeninger betalte selvstændigt bidrag ud over de penge, der blev givet via FO.

I løbet af 1970erne og ind i 1980erne blev det imidlertid stadig vanskeligere at holde den tætte kontakt som man i partiet anså for nødvendigt. Mange af FOs aktive tillidsfolk og flere af dens bestyrelsesmedlemmer havde ikke bopæl i kommunen og kontaktmøder mellem den socialdemokratiske gruppe i kommunalbestyrelsen og fagbevægelsen fik kun sjældent et tilfredsstillende fremmøde. I et forsøg på at

Per Hækkerup (1915-79) var Lyngby-kredsens socialdemokratiske folketingskandidat fra 1948 (valgt til Folketinget i 1950) til 1967.

Arbejderbevægelsens Bibliotek og Arkiv

udbygge kontakten fik FO repræsentation i Socialdemokratisk Forening for Lyngby-Taarbæk Kommune (hovedforeningen), men det betød ikke at man herefter kunne finde sig tilrette om alt. F.eks. afholdt FO egne tværpoltiske 1. maj arrangementer i 1983 og 84, mens socialdemokraterne afholdt deres eget 1. maj-møde. Det fandt man dybt beklageligt i partiet og man har siden bestræbt sig på at rette op på dette forhold samtidig med at man konstant arbejder for at samhørigheden i arbejderbevægelsen ikke svækkes.

Fra H.C. Hansen til Hans Jørgen Jensen

Hovedopgaverne i de socialdemokratiske foreninger i kommunen var og er stadig at diskutere og medvirke til at forme det politiske arbejde, først og fremmest lokalt, men også landspolitisk.

Indtil 1948 havde arbejderbevægelsen i Lyngby-Taarbæk haft en tæt kontakt til Folketinget. Den store Lyngbykreds var en sikker kreds, men da den deltes i 1948 i en stor Gladsaxe-kreds og en Lyngby-Sølle-

Pastor, senere provst Poul Falk Hansen (f.1930) repræsenterede Lyngby-kredsen i Folketinget i perioden 1971-73.

Lyngby-Taarbæk Kommune

rød kreds var der mange der frygtede, at det kunne blive svært at videreføre traditionen. Det skete ikke mindst fordi H.C. Hansen valgte at opstille i den større Gladsaxe-kreds. Som ny kandidat i Lyngbykredsen valgtes Per Hækkerup og ved valget i 1950 lykkedes det med nød og næppe at sikre hans valg på et tillægsmandat. Per Hækkerup blev trods ministerposter en hyppig gæst i foreningerne, hvor han orienterede og talte om udenrigspolitik. I 1967 ønskede Hækkerup opstilling i den sikre Esbjerg-kreds og partiet i Lyngby-kredsen måtte se sig om efter en ny kandidat. I 1966 var Hækkerup kun blevet valgt fordi han opnåede tilstrækkelig mange stemmer i amtets øvrige kredse, så Lyngby-kredsen var ingen sikker kreds, med mindre der kunne opstilles en kandidat, der var kendt i en større offentlighed. Mange kandidater blev bragt i forslag. Lyngby ville forsøge at overtale Hans Tabor og hvis det glippede ville man foretrække præst Poul Falk Hansen fra Lundtofte. Virum indstillede gruppeformanden i kommunalbestyrelsen Gunnar Mortensen og fra D.s.U m.fl. kom der andre forslag. Det

Arbejderbevægelsen gennem 100 år

Forbundsformand Hans Jørgen Jensen (f.1929) har siden 1973 været Lyngby-kredsens socialdemokratiske folketingskandidat.

Arbejderbevægelsens Bibliotek og Arkiv

endelige valg faldt på Poul Falk Hansen, der ikke kom i Folketinget ved valget i 1968. Han kom dog snart i Folketinget som 1. suppleant for den sygdomsramte Lis Groes. Da den socialdemokratiske mindretalsregering kom til igen ved valget i 1971 valgtes Poul Falk Hansen, denne gang med et stort personligt stemmetal. Poul Falk Hansen foretrak dog arbejdet i kommunalbestyrelsen og sit embede i Taarbæk og ønskede ikke genopstilling i 1973. Hans afløser blev forbundsformand Hans Jørgen Jensen som i 1988 stadig er Lyngbykredsens socialdemokratiske kandidat. Hans Jørgen Jensen kom i Folketinget i 1977 og valgtes igen i 1979 og 1981, men måtte forlade Folketinget i 1984. Valget i 1984 var ingen rar oplevelse for Hans Jørgen Jensen, der den ene dag troede sig valgt, men den næste dag måtte se sig slået af en opsigtsvækkende fintælling. Siden 1984 har kredsen ikke været mange stemmer fra at give valg. Markante forskelle i stemmefordelingen mellem hovedstad og provins og mellem Sjælland og Jylland/Fyn har dog betydet, at der skal en markant fremgang til for Socialdemokratiet for at

sikre en genoprettelse af traditionen for en socialdemokratisk kandidat, valgt i Lyngbykredsen.

Nogen større uenighed om den politiske linje har der ikke været i den lokale partibevegelse. Bortset fra en række mindre episoder har man altid loyalt støttet Socialdemokratiets landspolitiske linje. Da H.C. Hansen i 1957 lavede »trekantsregeringen« bestående af Socialdemokratiet, Det radikale Venstre og Retsforbundet var der betydelig skepsis i hovedforeningen. Det samme var tilfældet med SV-regeringen i 1979, men nogen større uro blev der ikke tale om. Det blev der til gengæld i spørgsmålet om Danmarks indtræden i EF i 1972. Overalt i landet splittedes de socialdemokratiske medlemmer i et for eller imod EF og forholdene var ingenlunde anderledes i Lyngby-Taarbæk, men det mest ubehagelige var, at debatten i partiet fortsatte mange år efter at indmeldelsen var en realitet. Både i 1973 og 1974 opfordrede partiledelsen i hovedforeningen alle lokalforeningerne til at stoppe debatten, da EF-spørgsmålet efterhånden kvalte alle andre politiske diskussioner. EF-spørgsmålet virkede heller ikke befordrende på medlemstallet, som fra 1971 kom under de 1000 i Lyngbyforeningen. Medlemstallet er siden blevet halveret uden at det dog har haft stor betydning for antallet af aktiviteter. Partiet har fortsat mange aktive og selv om det kan være vanskeligt at acceptere, at der kommer alt for få mennesker til gode arrangementer med kendte talere, og til aktiviteter beregnet for hele familien, så er begrebet »for dårligt fremmøde« blevet en beklagelig hverdagskost for ikke blot Socialdemokratiet, men for alle andre politiske partier. Så længe der er aktive folk med initiativ og ideer, der tror på nødvendigheden af en levende arbejderbevægelse i Lyngby-Taarbæk Kommune er der håb om en kommune, der kan udvikles i rigtig retning. At der er en lang tradition at forsvare og en tung arv at løfte skulle være demonstreret med disse linjer. Man behøver ikke at tage ved lære af historien, men kendskabet til den fremmer forståelsen af vores nuværende forhold. Mon ikke det har været slid-det værd, og også vil være det fremover.

Fortegnelse over anvendt materiale

Forkortelser: ABA: Arbejderbevægelsens Bibliotek og Arkiv.
ByS: Byhistorisk Samling for Lyngby-Taarbæk Kommune.

Som hovedkilder til hele fremstillingen er anvendt protokoller fra den socialdemokratiske arbejderbevægelse i Lyngby-Taarbæk Kommune. Disse er:

Forhandlingsprotokoller for Den socialdemokratiske Vælgerforening i Lyngby: 1901-1982 (9 bd.) (ByS).

Forhandlingsprotokoller for Socialdemokratisk Forening i Lyngby-Taarbæk Kommune (Hovedforeningen): 1914-1984 (5 bd.) (ByS).

Forhandlingsprotokoller for Den socialdemokratiske Kredsorganisation, Lyngby-kredsen: 1911-1973 (4 bd.) (ByS).

Forhandlingsprotokoller for Socialdemokratiets Kvindeudvalg i Lyngby: 1938-1968 (4 bd.) (Privateje).

Den første arbejderbevægelse i Lyngby-Taarbæk

Som hovedkilder er benyttet Socialisten, Social-Demokraten og Københavns Amts Avis (1872-1888).

Herudover jubilæumsskriftet: En Minderune over Socialdemokratiets Vækst i Lyngby-Taarbæk Kommune. 1948 (15 s.)

Fra gennembrud til sejr, 1888-1913

Som hovedkilder er benyttet Social-Demokraten (relevante datoer og opslag omkring folketingsvalg og sognerådvalg, 1. maj og grundlovs-møder).

Lyngby Valg-Avis nr. 1 og 2, 1892. Udgivet af Socialdemokratiet. Redigeret af Emil Wiinblad (ABA).

Diverse valgmateriale fra perioden 1892-1909 (ABA).

Forhandlingsprotokol for De samvirkende Fagforeninger i Gjentofte, Lyngby med omkringliggende Sogne, 1890-1901 (ABA).

Forhandlingsprotokol for Socialdemokratisk Forening, Gjentofte Sogn, 1890-1901 (ABA).

Jens Jensens privatarkiv (ABA).

Faglitteratur til perioden:

Jeppe Tønsberg: Industrialiseringen af Lyngby. Træk af byens udvikling 1840-1916. Lyngby-Bogen 1984.

Svend Thorsen: »Den røde Bølge« over Lyngby. Erindringer fra og studier omkring sognerådsvalget i 1913. I Lyngby-Bogen 1963, s. 1-18.

Murerforbundets Afdeling for Søllerød og Omegn 1892-1917. Kbh. 1917.

Murernes Fagforening, Ordrup 1893-1918. Hellerup 1918.

Arbejdsmandenes Forbund for Gentofte, Lyngby og Gladsaxe Sogne 1888-1938. Kbh. 1938.

Tømmerne i Nordre Birk 1890-1965. Udarbejdet af Preben Bengtsson. Kbh. 1965.

DAF, Lyngby A 1919-1944. Særnummer af »Gryet« 1. januar 1944.

Af kilder til ungdomsbevægelsen er benyttet:

Arkiv fra De unges Hjem i Lyngby (Breve, regnskaber, opråb m.m.) (ABA).

Alex. Frank Larsens privatarkiv (ABA).

»Giv Agt«. Organ for De unge Socialdemokrater i Lyngbykredsen, 1910-1916 (ABA).

»Stormklokken«. Organ for »Nyt socialdemokratisk Ungdomsforbund«, 1912.

Scrapbog for SUF – Lyngbykredsen. 1909-1912 (ABA).

Lyngby for Folket, 1913-1950

Socialdemokratisk Forbunds arkiv, eksklusionssagen Jens Strøm (ABA).

Forhandlingsprotokol for Socialdemokratisk Forening Brede, 1938-49 (ByS).

Arbejderbladet 1937. Specielt 24.10.1937.

Forhandlingsprotokoller for den socialdemokratiske sognerådsgruppe i Lyngby-Taarbæk: 1907-1933 (3 bd.) (privateje).

Ingvar Nørgaard: Erindringer om Lyngby. I Lyngby-Bogen 1978 s. 5-18.

Arbejderbevægelsen gennem 100 år

Peder Hedebol: Spurv i Tranedans. Fremad 1956.

Båndinterview med Marinus Petersen foretaget af forbundsformand Hans Jørgen Jensen 1987/88.

I opposition og i forandring 1950-1988

Ud over de i indledningen nævnte protokoller er benyttet arkiv for Socialdemokratiet i Lyngby-Taarbæk (ByS). Det indeholder valgmateriale fra de kommunale valg indtil 1981. Herudover spredt korrespondance, regnskaber, udklip, notater m.m. fra såvel Hovedforeningen som foreningen i Lyngby. Hertil en række notater og taler af Kaj Kramer Mikkelsen.

Lyngby Nyt/Lyngby-Taarbæk Nyt/Nyt fra Socialdemokratiet i Brede, Lundtofte, Lyngby, Taarbæk, Virum Sorgenfri 1959-1988.

Båndinterview foretaget af Erling Vørslev med følgende personer: Dyrlæge og kommunalbestyrelsesmedlem Gunnar Mortensen (8.8.1988).

Tømrer Jørgen Ørgaard Jensen (27.7.1988).

Kommunalbestyrelsesmedlem Carlo Hansen (1.8.1988).

Poul Falk Hansens tale ved Kaj Kramer Mikkelsens bisættelse 1982 er venligst stillet til rådighed af Poul Falk Hansen.

Under udarbejdelsen af denne fremstilling har mange mennesker været behjælpelige med råd og forslag. Socialdemokratiet i Lyngby-Taarbæk og Byhistorisk Samling for Lyngby-Taarbæk Kommune takkes for den store interesse og den store hjælp, der er ydet under hele arbejdet.

P. Gamrath

FRA TAARBÆK SOGN

Når jeg nu 30 år efter min første artikel om Taarbæk Sogn (i Lyngby-Bogen 1956 udgivet af Historisk-topografisk Selskab for Lyngby-Taarbæk Kommune) tager fat på en fortsættelse af dette efterforskningsarbejde, hvortil jeg i sin tid fik samlet så mange oplysninger, så må man jo indrømme, at der er løbet ikke så lidt vand i stranden siden da, dels fra Taarbækken (men forlængst ført under Strandvejen og skjult for vore øjne), dels fra Mølleåen (og her både synligt og hørligt), som jo udgør vort sogns nordgrænse, og hvorfra vi begyndte at drage mod syd langs Strandvejens østside.

Vi omtalte »Havslunde«, der næsten lignede et slot, og nævnte stedets første ejer (og byherre) C. A. Broberg; vi kan her tilføje hans årstal, nl. 1811-86, og at han var gift med Ida Frederikke Gotschalk, der døde 1877. Efter at staten imidlertid havde benyttet »Havslunde« til skadedyrlaboratorium i nogle år, har man til virkeliggørelsen af skovstyrelsens af staten støttede plan om at forbedre udsigten ud over Sundet og at skabe en nærmere forbindelse mellem skoven og stranden nedrevet bygningen for at få en sammenhængende naturpark med »Beaulieu« som midlertidigt centrum, idet denne bygning fra 30'erne ligeledes agtes fjernet med det første; den har ellers været benyttet som et yndet sommerferiested for mange pensionister fra hovedstadsområdet (se Berlingske Tidende for 9. august 1983).

De første ejendomme på hele det dels skovagtige, dels engagtige areal langs Sundet fra Strandmøllekroen til og med den stærke indsnævring mod syd (omtrent ud for Eremitagesletten) var Stokkerup-

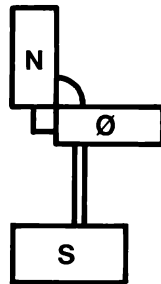
Havslunde set fra øst.

Det Kongelige Bibliotek

gaarden og (nord for denne) Stokkerup Kro; den førstes beliggenhed var syd for det sted, hvor det nævnte senere »Havslunde« blev opført (over for parkeringspladsen på Strandvejens vestside). De to ejendomme var udflyttede fra den 1670 ved oprettelsen af den Kongelige Dyrehave nedrevne landsby Stokkerup, hvis 9 gårde lå omkring den dam eller det gadekær, som endnu findes sydvest for Eremitageslottet. Om de kom til at ligge på egen jord eller landsbyens fællesjord, vides ikke; det var i hvert fald ikke god jord til agerbrug. Kroen lå nordligere og blev snart kaldt Springforbi Kro og efter krobevillingens ophør »Villa Springforbi«, hvorom nærmere i Lyngby-Bogen 1956 samt efterskriften til denne artikel. I øvrigt kunne man her pege på mølleejernes forudseenhed, idet det fra 1697 lykkedes familien Drewsen at opkøbe og dermed lægge til Strandmøllevirksomheden store dele af strækningen mellem Strandvejen og stranden samt efterhånden et næsten lige så langstrakt stykke jord med skovbevoksning på vejens landside; thi i forrige århundrede, da interessen for at ligge på landet ved Øresunds bred stærkt tog til, begyndte man så fra Strandmøllen at sælge grunde til dette formål, hvortil de i høj grad egnede sig, lidet udbyttegivende

som de i sig selv jo var, samtidig med at man sikrede jord til boliger for de ved møllen ansatte.

Den nye ejer af Stokkerupgaard var minister P. G. Bang, der var kendt for sin politiske virksomhed midt i forrige århundrede og dertil skal have været en anset ornitolog; men i 1849 solgte han gården til det kendte medlem af Stænderforsamlingen Alfred Hage, storkøbmanden fra Stege. Imidlertid nedbrændte gården ikke længe efter, men Hage lod den genopføre i 1860 som en regulær lystejeendom i tre længer. Den eneste af disse, der stod til for få år siden, omend stærkt ombygget, er sydfløjen (nr. 710); den stod ved en lukket, smukt udstyret gang eller passage i forbindelse med den nord for liggende østfløj, fra hvis vestlige side der gennem en vinterhave var gennemgang til den ved østfløjens nordvestre hjørne i nord-syd opførte nordfløj; i hjørnet eller krogen mellem disse to bygninger lå en anselig overbygget glas-terrasse:

Fru Alfred Hage havde først været gift med en provst Michelsen og havde i dette ægteskab døtrene Johanne (Hanne) og Frederikke (gift med digteren Carl Ploug); i hendes ægteskab med Hage fødtes døtrene Vilhelmine (gift med komponisten Heise, der døde i 1879 i den ovennævnte sydfløj) og Louise samt sønnerne Johannes (Nivaagaard), Alfred (Oremandsgaard) og en søn, der faldt i 1864. Fru Hage (»Bedste«) beholdt den store sommerbeboelse efter sin mands død (1872); den var i øvrigt efter en brandskade smukt genopført i 1865 ved arkitekten Sibbern og med indvendige dekorationer af Georg Chr. Hilker,

Fra Taarbæk Sogn

Stokkerup set fra øst.

Det Kongelige Bibliotek

Interiør fra Stokkerup.

Byhistorisk Samling

men kom i 1891 gennem datteren Johanne, der var blevet gift med den yngre Bissen (Vilhelm Bissen), til disses datter Johanne (ligeledes kaldet Hanne), der havde mistet sin moder ved fødslen; den sidstnævnte Johanne f. Bissen var i 1888 blevet gift med apoteker Alfred Benzon, og da disse to 1891 lå på landet på Damgaarden i Ordrup, fødtes sønnen Bøje der; det var den senere dr. scient. (1923) fra Sorbonneuniversitetet (biologisk kemi), den kendte zoolog og kemiker Bøje Benzon.

Da moderen døde 1930 og faderen 1932, overtog sønnen 1933 ejendommen (nr. 724), hvorfra dog allerede i 1891 den sydlige bygning var blevet udskilt som nr. 710; denne sidste kaldtes nu »Lille Stokkerup« (eller »Solheim«) og adskiltes ved en gulstensmur fra de to nordlige huse; dens nye ejer blev etatsråd Norstrand (Kulfirmaet), der ind i dette århundrede videresolgte den til oliedirektør Waage. I 1927 kom den til frk. Ragna Aller (Carl Allers datter), der senere solgte den til muremester O. F. Aagaard, som lod husets gule sten sandblæse og udvidede og forbedrede det betydeligt; han døde imidlertid ved en forgiftningsulykke 1948, og hans enke havde det en del år. I de seneste år har datteren – fru Raff i Vedbæk – lejet bygningen ud til først den rumænske, siden den venezuelanske ambassade. Dette var Strandvejens nr. 710; den er nu nedrevet, som nævnt.

Allerede i 90'erne havde Alfred Benzon også afhændet det nordlige stykke af den oprindelige grund (altså op mod »Havslunde«), idet han solgte det til sin broder, forfatteren Otto Benzon, der i 1895 byggede »Brinken« og boede der sammen med fru Emma, til hun efter skilsmis- sen overtog det senere »Kleis' Hus« ved Strandmøllen (på landsiden), og derefter med sin anden hustru Ellen f. Bramsen. Denne giftede sig efter Otto Benzons død (1927) med den ungarske maler Kunewald, men solgte villaen til direktør Kai Nielsen (Sten- og grusfirmaet Carl Nielsen & Co.), der gennemførte en ændring af det skovagtigt bevok- sede areal og omdannede det i mere haveagtig retning; dennes datter Ruth blev gift med Prins Flemming, Greve Rosenborg. »Brinken« blev i 1971 af enkefru Nielsen og boet solgt til fru Lillian Kaufmann f. Salomonsen for 1,7 mill. kr. kontant; det var nr. 730, men nu nedrevet efter statens køb.

Dr. Bøje Benzon, som har meddelt det meste af disse optegnelser, overtog altså i 1933 det midterste stykke af den store grund med de to nordlige fløje af den gamle Stokkerupgaard; han lod dem nedrive, ofrede et større beløb (35.000 kr.) på en smukkere planering af sin grund og opførte en ny bygning i »baskisk« stil (arkitekt Henning Hansen) længere nord og tættere ved Sundet, idet de ældre bygninger lå ret nær ved Strandvejen og var temmelig indeklemte af hække og træer. Her havde han så i mange år til sin død sidst i 70'erne helårsbeboelse sammen med sin hustru Else f. Tidemand Nielsen fra Binnitse på Lolland. I denne ejendom (nr. 724) havde sidenhen Thomas Bergsøe en tid tegnestuer. Nu bor der andre, idet Bergsøes reklamevirksomhed er samlet i nr. 781 på den anden side af Strandvejen.

Hermed er vi langs Strandvejens østside nået til foden af Stokkerup Bakke, der ligesom Strandmøllebakken – og til en vis grad også Taarbækbakken – har en vejkrumning, men dog ikke nær så skarp og for trafikken farlig som bakken ved Strandmøllen.

Vi vender så atter tilbage til Taarbæk Sogns nordgrænse for nu at følge beboelserne på Strandvejens landside, der på det første stykke næsten er lige så smal som vandsiden. Selvom Strandmøllen for hovedsædets vedkommende dengang lå i Vedbæk Sogn, vil vi dog beskæftige os lidt med dens ejere, da disse jo ejede meget store arealer i Taarbæk Sogn på begge sider af vejen, idet der dog for den ældre tids vedkommende (Papirmøllen nævnes allerede 1599 og er i hvert fald i fuld gang 1634) henvises til Eiler Nystrøms, W. Hastes og Steffen Linvalds forskellige skrifter samt Johan Chr. Drewsens optegnelser (i Jul. Clausens og P. Fr. Rists Samling af Memoirer og Breve). Siden 1693 har Drewsen-navnet været knyttet til Strandmøllen. I året 1810 ved faderens død overtog *Joh. Chr. Drewsen* (1777-1851) virksomheden. Denne mand, der var gift med skuespilleren Michael Rosings datter Ophelia, som var vokset op i et hjem, hvor digtere, skuespillere og forretningsfolk ofte kom, øvede stor indflydelse m.h.t. anvendelse af maskinkraft på landbrugsområdet, i det politiske liv samt i den brændende nationale (slesvigske) sag midt i forrige århundrede. 1844 overtoges møllevirksomheden af sønnerne *Christian* (1799-1896) og *Michael* (1804-74), af

Brinken (Strandvejen 730).

Byhistorisk Samling

hvilke den første blev enejjer, da Michael fra 1863 helt helligede sig den i Silkeborg oprettede tilsvarende papirfabrikation. Christian Drewsen var en ikke helt almindelig personlighed og havde mange interesser; han var derimod ikke nogen udpræget forretningsmand og lod i sine senere år ledelsen gå over til forskellige bestyrere og direktører, så han kunne få mere tid til at dyrke sine interesseområder, bl.a. entomologien, hvor han var meget kyndig. Han var gift med Ernestine f. Jacobsen (f. 1799 på Christiansholm ved Klampenborg, hvor faderen var forvalter), og begge blev meget gamle, så de nåede at fejre jernbryllup (70 år) med en strålende fest med illumination og hyldest fra fjern og nær; det fortælles, at den daværende kronprins (den senere kong Frederik VIII) kom på visit og underholdt sig gemytligt med det gamle par. Man ved også at sige, at Christian Drewsen i sin høje alderdom under en tur med et barnebarn faldt gennem isen, men reddede sig op og tørrede sig selv og sit tøj ved en kakkellovn uden af få mén af den kolde dukkert, og at han i den forbindelse havde sagt til den lille: »Det er ikke værd, at vi fortæller bedstemoder om det her!«

Strandvejen 724, hvor tidligere Lille Stokkerup lå.

Byhistorisk Samling

Parret havde tre døtre, som bevarede nær tilknytning til hjemstavnen: *Marie* (egl. Johanne Marie), der ret tidligt blev enke efter rektor Frederik (Fritz) Wiehe i Slagelse, og til hvem faderen derfor byggede den nedenfor omtalte villa Strandvej 875. Af hendes døtre blev Marie Louise gift med nedennævnte direktør Krog-Jensen, men døde tidligt. Den anden datter af Marie Wiehe var Mikaëla, der blev gift med kunstneren Alfred Thielemann, der skal have udført den nedenfor nævnte buste af hendes bedstefader Johan Christian Drewsen; en søn af de to sidstnævnte er komponisten Per Thielemann (f. 1890). Da den gamle fru Drewsen døde 1/10 1897 (et år efter sin mand), tilfaldt alle de Drewsenske ejendomme papirfabrikkerne, der fra 1889 havde ejet virksomheden, og dermed også fru Marie Wiehes hus, så hun måtte flytte og kom så til at bo i Gentofte, hvor hun døde 1914 91 år gammel. Den anden datter var *Ernestine*; hun havde sin moders navn, og hun blev hjemme hos forældrene og forblev ugift; efter forældrenes død købte hun den nedenfor omtalte direktørbolig. Den tredje datter *Ophelia* (opkaldt efter sin farmoder) blev gift med inspektør Godske

Nielsen fra Haderslev og kom, da hendes mand i hvert fald for en tid blev leder af filialen Ørholm Papirfabrik, også til at bo nær hjemstaven, nemlig på Ørholm Hovedgaard.

Tæt syd for åen ligger endnu en to-etagers villa, nu tæt trængt af fabriks-bygningerne; den er bygget af Chr. Drewsen i 1860'erne eller 1870'erne, tænkt som enkebolig, oplyser direktør Bjørn Jensen på Strandmøllen; denne ret store villa blev overtaget af den førnævnte fru Emma Benzon (datter af hrs. Octavius Hansen) på grund af hendes skilsmisse fra forfatteren Otto Benzon. I den store have foran huset har der stået den i det foregående nævnte broncebuste af Johan Christian Drewsen; den skal senere være flyttet til Søllerød Kirkegård. Fru Benzon blev 1913 gift med Erik Scavenius, den senere udenrigsminister, der dengang var gesandt. Under Første Verdenskrig købte kunsthandler Kleis huset, hvis have nåede helt ud til Strandvejen og endda blev større, da samme vejstrækning i 1915 rykkedes længere mod øst for at få et mindre skarpt sving; endnu står indgangspillerne til haven, der imidlertid nu er forandret til en tiltrængt gårdsplads for virksomheden. I sit andet bløde sving mod nord fører vejen så passagen videre øst om møllen. Disse vejreguleringer samt bakkeafgravningen foregik som nævnt dels 1914-19, dels også 1927 med overfladebehandling og anlæg af fortove og kantsten og endelig i 1960'erne, hvor der også skaffedes vige- og parkeringspladser på vejens vestside ved at bruge et par rester af den tidligere vej, der havde gået vestligere langs de to gamle huse (nr. 885 og 883 regnet nordfra). På strandsiden af vejen lige nord for krobygningen på den nuværende parkeringsplads, men langs vejen lå et gammelt stråetækt hus med skænkestue og et lille udsalg for Strandmøllens folk, men i flere år har kroen ejet det og brugt det til bolig for sine ansatte, en tid vist også for kroens ejer; det forsvandt ved vejudvidelsen 1967. Med hensyn til den for trafik så uheldigt beliggende »Kleis' grund« gik det så sådan, at en datter af kunsthandler Kleis, fru Ellen Bramsen (gift med assurandør B., en broder til Otto Benzons anden hustru), havde sommerbolig dér i nogle år (til 1946) sammen med og efter sin moder, hvorefter Chr. Nielsen, der nu ledede Strandmøllen, købte huset, der bl.a. blev bolig for en maskinmester.

Lidt sydligere og vestligere nær ved skoven lod Chr. Drewsen en bygning opføre beregnet til direktørbolig (nr. 881); han kom dog ikke selv til at bo der, men blev på selve møllens hovedbygning, hvor han sikrede sig og sin hustru bolig, også efter at den gamle papirmølle 1889 var blevet overtaget af De forenede Papirfabrikker. De opgav imidlertid papirfabrikationen 1898 og solgte det hele til kulgrosserer Alfr. Christensen, der indrettede en maskinfabrik og et skibsbyggeri på området, men opgav efter en halv snes års forløb. Bygningerne stod nu ubrugte og var ved at forfalde, da den driftige Christian Nielsen fra Sydsjælland (1877-1967) købte dem og satte en produktion i gang af ilt (til autogensvejsning), industrigas m.m., efter at han havde oparbejdet en glimrende handelsvirksomhed i Hamborg og havde foretaget mange rejser i Europa i forbindelse dermed. Efter Christian Niensens død tilhører nu hele virksomheden Christian Nielsen Fonden. Den første direktør, der kom til at bo i den nye bolig (nr. 881), var Poul Chr. Krog-Jensen; denne, der oprindeligt var apoteker i Mariager, var gift med Christian Drewsens datterdatter Marie Louise Wiehe; han blev fabriksbestyrer på Strandmøllen og fik 1888 sin i Mariager 1873 fødte datter Asta konfirmeret i Taarbæk Kirke. Senere boede direktør Kjeldsen der og derefter direktør Trolle; men da den gamle fru Ernestine Drewsen døde 1897 (et år efter sin mand), tilfaldt villaen samt den foran nævnte villa (Wiehes hus) og de to gamle stråttækte huse langs vejen papirfabrikkerne. Den ugifte datter, der hed Ernestine lige som moderen, købte da villaen (direktørboligen) tilbage for at kunne blive på sin hjemegn og boede dér, til hun døde lige ved 90 år gammel i 1914, hvorefter kolonialgrosserer I. P. Justesen erhvervede huset som sommerbolig. Han købte ligeledes de to førnævnte gamle huse langs Strandvejen (oprindeligt arbejderboliger under Strandmøllen), først det nordlige (kaldet »Præstelængen«), hvor der blev indrettet vognport, redskabsrum samt thestue for familien på villaen, senere det sydlige rødkalkede, som blev lejet ud til forstmanden Folke Holm, der her indrettede sig en hyggelig lejlighed i gammel bondestil. Forinden boede her bl.a. skræddermestrene Brødrene Lassen, indtil de flyttede til den store grå villa Taarbæk Strandvej 59. Efter grosserer Justesens

Strandmøllebakken med Drewsens buste. Man ser den oprindelige vejføring, hvis nordlige del øst om møllebygningen kan skimtes. Vejsvinget ved Strandmøllen var dengang langt skarper end i dag.

Privateje

kom villaen oppe ved skoven til at tilhøre deres datter, der var gift med grosserer C. D. Gautier; han døde i januar 1954. Huset havde nr. 881 og lå ved den lille vej, der fører ind i skoven sønden om Mølledammen; det blev efter fru Gautiers bosættelse i Holte solgt til skovstyrelsen og nedrevet. Husnummeret overførtes til »Skovgaarden« (se nedenfor). I øvrigt havde grosserer Gautier indrettet den førnævnte »Præstelænge« (nr. 885) til sommerbolig for sønnen pastor C. Gautier, der med sin familie stadig benytter den.

Mod syd højt oppe på bakken ligger den anden store villa, som Chr. Drewsen også har ladet opføre; den blev bygget 1873 af klinker fra Hveen. Dette hus skulle som før nævnt være bolig (Strandvejen 875) for Drewsens datter Marie Wiehe, der så tidligt blev enke, men jo måtte flytte. Den nye ejer af Strandmøllen (De forenede Papirfabrikker) solgte huset til hotelejer Christensen (Hotel Cosmopolite på hjørnet af St. Kongensgade og Gothersgade), der havde tjent sine penge

Salomonsens oprindelige villa og vejsvinget øverst på Strandmøllebakken. Det skarpe sving egnede sig ikke til moderne trafik, og i 1960'erne blev det reguleret.

Byhistorisk Samling

bl.a. på vinbjerge i Frankrig, og dennes døtre havde så ejendommen nogle år, indtil den under Første Verdenskrig blev solgt til læderfabrikant Frederik Salomonsen (fætter til den under Havslunde i min artikel om Taarbæk Sogn 1956 nævnte Carl Salomonsen og til bankdirektør Emil Glückstadt); denne byggede i haven ud mod Strandvejen den højtliggende thepavillon, der skal have kostet den efter den tid store sum af 20.000 kr. Ved Landmandsbankens krak 1922 mistede han sine penge; banken overtog ejendommen og solgte den til landbrugsmaskinfabrikant Schmidt fra Esbjerg, der atter afhændede den til hovedrevisor Hertel Wulff. Denne ejer boede her i mange år og byggede noget til, men solgte den 1/7 1949 til statskovvæsenet, der hermed erhvervede sin første ejendom langs Strandvejens vestside. Inden ovennævnte Fr. Salomonsen mistede hus og formue, havde han dog i den sydlige ende af den store højtliggende grund, der ligger som et smukt græsareal med spredte træer, ladet opføre en anselig og meget

kostbar villa (nr. 863) i røde sten («Strandmøllebakken»), til fordel for hvilken han – dog forgæves – havde søgt om tilladelse til at nedrive den nordlige ældre ejendom, som skovstyrelsen nu vil fjerne. I en periode havde Salomonsen meget prisværdigt ladet den anvende som rekreationshjem for wienerbørn; men begge ejendomme endte jo hos Landmandsbanke, der i 1924 solgte den nye bygning til direktør G. Thorsen (Det kgl. octroierede Brandassurance-Kompagni), og efter dennes død erhvervedes den af direktør Poul Ingholt (Landmandsbanke). Også stald- og garagebygningen («Skovgaarden») ved grundens nordlige grænse helt inde mod skoven nåede Fr. Salomonsen at få bygget, og der indrettedes funktionærboliger oven over garagerne. Det kan tilføjes, at mellem de to store villaer, som Fr. Salomonsen altså en tid ejede begge to, lå der som en kile et ganske smalt jordstykke, som måske gik helt hen til skoven; denne strimmel jord var kort før krigen blevet solgt af frøken Christensen i nr. 875 til hvidevaregrosserer Schieltved (Vesterbrogade), som lod muremester Jensen («Spurven») bygge en ret høj og smal hvid villa oppe på grunden med trappe fra vejen op til huset. Schieltved havde i fire somre boet hos graver Thomsens tante i hendes gamle hus Strandvejen nr. 827, men fik altså nu selv et hus opført, hvilket voldte Fr. Salomonsen megen ærgrelse, da det jo brød sammenhængen i hans grunde. Man sagde, at han overvejede at indeslutte Schieltveds hus og grund mellem to høje plankeværker; det var nu dog vel ikke denne trussel så meget som personlige sorger, der knækkede grosserer Schieltveds livsmod, og efter hans tragiske død solgte enken hus og grund til Salomonsen. Muremester Jensen kom således til ikke 10 år efter opførelsen at nedbryde sit hus; af dets sten skal Brasens hus Edelslundsvej 3 være opført. På denne omsider erhvervede grund indrettede Salomonsen nogle kostbare drivhuse, der »indviedes« med festmiddag og illumination. I sine velmagtsdage tænkte Salomonsen også på at købe Konows ejendom på den modsatte side af Strandvejen og bygge en bro over vejen, så man uhindret kunne gå over på strandgrunden og ned til vandet, hvad der dog heldigvis ikke blev til noget. Efter hans og bankens krak købte den nordlige nabo I. P. Justesen hele garageanlægget for at undgå et

støjende mekanikerværksted på dette sted og nyindrettede gode lejligheder, bl.a. for tiden beboet af Gautiers svigersøn grosserer Fahrenberg og hustru. På samme tidspunkt erhvervede han også det sydlige af de to gamle stråtaktede huse langs vejen, hvorved han opnåede at få en anselig og præsentabel grund. Garagen hedder »Skovgaarden« (nr. 881) og mellem denne og Salomonsens villa nr. 875 går en lille vej op mod skoven (Jernbanestien).

Fra amtets lidt sydligere liggende stenplads, som tidligere også omfattede det areal, hvor nu de to kommunale to-etagers beboelsesejendomme ligger tæt mod vejen, samt strækningen op mod haven til Ingholts villa (863), befandt sig endnu i begyndelsen af vort århundrede i uberørt tilstand og helt ned til Springforbivej det førnævnte græsareal med en dam ud mod Strandvejen; dette erhvervede kammeradvokat Vagn Aagesen og kammerherre O. C. Scavenius sig af Strandmøllen til græsning for deres væddeløbsheste, og der indrettedes en springbane med hurdler til hestenes træning langs arealets vestside. Langs grunden sydside op mod stenpladsen byggede de en stor staldbygning, som de senere solgte til deres træner Jens Carlsen, og det øvrige areal afhændedes til Gyldendals Forlags direktør Frederik Hegel. Denne og hans irskfødte hustru fru Kathleen lod 1914 i den nordlige side af grunden og et stykke fra Strandvejen opføre et smukt og ejendommeligt, meget anseligt bjælkehus i engelsk stil med et stort midterrum, der nåede helt op til taget, (nr. 859) med Henning Hansen som arkitekt. Hegel beholdt endnu en tid hele grunden med dammen omkranset af træer over mod Strandvejen, men solgte så den sydøstlige del (nærmest Strandvejen) til entreprenør Laurids Hansen, der også købte den nævnte staldbygning af Carlsen, som derfra havde lidt for langt med sine heste til Galopbanen, og lod den nedrive. Derpå solgte han to parceller fra i sin grunds sydøstlige hjørne til sin hustrus onkel (direktør Fischer, Dana Lysfabrik) og tante og til dennes søster (der havde en konfektforretning på Frederiksberggade over for biografen »Bristol«); disse fik bygget hver sit pæne hus på disse grunde uden skarpe hegn imellem, så at græsplænerne så at sige gik over i hinanden og dannede en køn helhed; det er ejendommene 855, 853 og 851, idet sidst-

Frederik Hegels villa »Hegnslund« (Strandvejen 859).

Byhistorisk Samling

nævnte grund udskiltes til direktør M. Fischer. Direktør Hegel solgte i øvrigt 1939 bjælkehuset (kaldet »Hegnslund«, Strandvejen nr. 859) og dets stadig anselige areal til landsretssagfører Eilers, hvis enke (siden gift med civilingeniør Jan Friis-Hansen) beholdt det i nogle år, hvorefter parret flyttede til Taarbæk Strandvej nr. 18. Ingholts store villa er nu overtaget af skovstyrelsen, og den syd for liggende have er omdannet til et kønt græsareal. Amtet havde sidst i 90'erne erhvervet det førnævnte areal (syd for Hegels grund) til plads for skærver og andet vejmateriale, men afstod senere den østlige del deraf ud mod Strandvejen til Lyngby-Taarbæk kommune, der i den boligfattige tid omkring 1920 ønskede at bygge nogle billige boliger (»Kommunehuset«); senere – i 1940 – byggede man foran dette to-etagers hus et lignende helt ud langs Strandvejen til anvendelse som aldersrenteboliger (nr. 847); bag disse – altså mod vest – har amtet endnu en del tilbage af sin materialeplads.

Den næste ejendom mod syd (og tæt ind mod de to kommunale byg-

ninger) har nr. 845 og blev bygget ca. 1880 af handelsgartner Chr. Jensen, der af Strandmøllen erhvervede grundstykket ned til Springforbivej; desuden byggedes flere drivhuse. I villaens underste etage boede hver sommer i mange år manufakturgrosserer William Levysohn, der senere købte »Rødehus« (nr. 801). Chr. Jensen lejede desuden af stats-skovvæsenet det store stykke jord, der tidligere til dels hørte til det ved kystbanens anlæggelse nedlagte skovløberhus, som lå omtrent, hvor mindestenen for forstbotanikeren professor Oppermann nu står. Her dyrkedes mange havesager, især jordbær og buskfrugt. I 1918 solgte Jensen sin grund, der nu nærmest kun var en trediedel af den oprindelige; og samtidig ophørte hans lejemål på et ret stort stykke af skovens jord; på dette areal opførte staten Forsøgsgaarden med forstanderbolig. Villaen (nr. 845) kom efter flere ejere i 1933 i fabrikant Erteschiks eje; han var kommet hertil på grund af de urolige forhold i Tyskland. Men dette solide hus har for nogle år siden måttet vige for en parkeringsplads; det samme gælder det sydlige nabohus (nr. 841), opført af Jensens svoger handelsgartner Sofus Nielsen; her boede sidst fabrikant Bent Uhrskov og i den øverste lejlighed ingeniør G. O. Krebs, samt efter disse fhv. stiftamtmand for Københavns, Helsingør og Roskilde stifter B. H. Rossel. Til Chr. Jensens frasolgte grunde hører også den bagved liggende grund Springforbivej nr. 2 med højesteretsdommer Poul Gammeltofts og hustrus villa, der nu ejes af skovstyrelsen.

Det ses, at Matrikelvæsenet har sat husnumrene med god afstand mellem numrene, så der kunne udstykkes tæt; men udviklingen er som bekendt blevet anderledes! Det bliver een stor fællesgrund på begge sider af Strandvejen.

Flere af de omtalte bygninger er siden denne beskrivelse blevet nedrevet, og flere vil følge, således at der på strækningen nordfra til Trepilevej på østsiden af Strandvejen efter »Springforbiplan 83«, bortset fra Strandmøllekroen, kun vil være en enkelt tilbage, nemlig nr. 724, hvor i sin tid Bøje Benzon boede (»Stokkerup«), og på vestsiden – bortset fra enkelte huse nær ved og langs Springforbivej – vil kun følgende blive stående: Foruden de to gamle huse langs vejen lige sønden for Strandmøllen (nr. 885 og 883) endvidere villaen med thepavillonien i

Villa Springforbi.

Det Kongelige Bibliotek

haven (nr. 875) og »Villa Hegnslund« (nr. 859) samt jo statsskovvæsenets egne huse tæt ved jernbanelinien og syd for Springforbivej (»Tvendehus«), og længere mod syd »Røde Hus« (nr. 801) og »Taarbækklund« (nr. 781) samt muligvis »Nøddebo« (nr. 787). – Her er altså tale om et villakvarter, der er ved at forsvinde, det døende Springforbi, og beretningen herom vil blive afsluttet i en kommende artikel.

P.S. Foruden fotografiet bringes her en lille tilføjelse til omtalen af »Villa Springforbi« i den første Taarbæk-artikel (Lyngby-Bogen 1956, s. 48 m og særtrykket s. 10 m): Som nævnt var den nu længst forsvundne bygning en kort tid i direktør Anton Pedersens besiddelse, men længe nok til, at denne fik fortsat C. F. Funcks og Karlssons forbedringer og udsmykninger; han havde således fra Frankrig hjembragt kostbare silketapeter til pryde for det lille, »nysselige« slot, ligesom han udstyrede værelserne med kønne ting, idet han f.eks. i badeværelset lod opsætte et badekar udhugget af en enkelt stor marmorblok, som siden blev købt af Chr. Nielsen på Strandmøllen; ligeledes fik han anbragt smukke granit- og sandsten over indgangsdøren til huset og over hegnsmurens port.

Johannes Boager

PÅ SPORET AF DET ÆLDSTE LYNGBY

Forord

Arkæolog-klubben »Flækken« begyndte sit virke i 1963 og har nu i 25 år arbejdet i Lyngby-Taarbæk Kommune med forhistoriske og historiske udgravninger og undersøgelser i samarbejde med arkæologer fra Nationalmuseet i København.

Resultater fra to større udgravninger, nemlig om Det ældste Frederiksdal og om Sorgenfri Slotshave, blev henholdsvis i 1983 og 1987 udmøntet i særlige publikationer, hvortil forskellige fonde gav økonomisk støtte.

I to Lyngby-Bøger 1976 og 1981 blev der bragt artikler om »Flækken«s udgravninger, og i denne Lyngby-Bog 1988 bliver emnet de forhistoriske bondesamfund ved Lyngby og resultater fra udgravninger i selve det gamle Lyngby nær Kirkebakken og i Lyngby Bondeby.

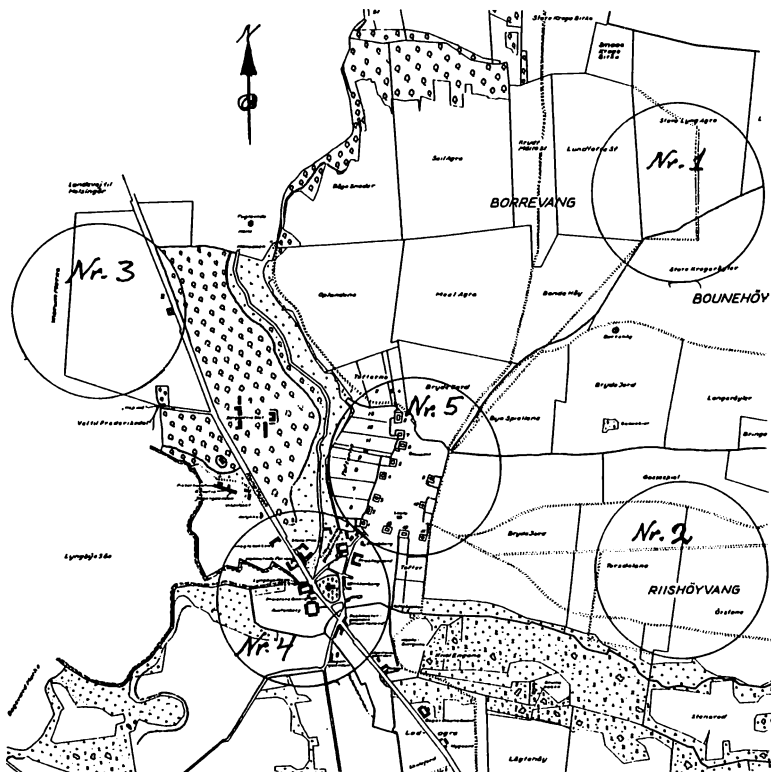
Forhistoriske bondesamfund ved Lyngby

Mange arkæologiske undersøgelser både ved overfladeopsamlinger af flintredskaber og flintafslag samt ved udgravninger har påvist, at i Dyrehavegårds- og Hvidegårdsområderne, samt i Sorgenfriområdet har der været bondesamfund allerede fra 3500 f.Kr. Fund af hele og brudte slebne flintøkser er med til at fortælle om denne første skovrydnings- og bondetid her ved Lyngby.

Fund af en bestemt type keramik dateret til 3500 f.Kr. beviser også tilstedeværelse af dette tidlige bondesamfund benævnt »Tragtbægerkultur«. Skår af denne keramik med en særpræget ornamentik er fun-

Johannes Boager stiftede i 1963 arkæolog-klubben »Flækken« og har i de forløbne 25 år været dens formand.

På sporet af det ældste Lyngby

Kort over Lyngby og omegn i 1778.

Cirkelslag nr. 1, 2 og 3 er indtegnet for at markere områder, hvor der er fundet arkæologiske beviser på forhistoriske bosættelser af folk, der var bønder.

Cirkelslag nr. 4 og 5 er markeringer i Lyngby:

Nr. 4. Det første Lyngby, hvor selve landsbynavnet tyder på, at nogle bønder har bosat sig dér i vikingetiden omkring år 1000.

Nr. 5. Lyngby Bondeby er antageligt vokset ud fra Kirkebyen engang i 1500-tallet, hvor den med 13 gårde har placeret sig om en åben byplads med gadekær. Lignende byfornyelser er sket andre steder i landet. Se Axel Steensberg: *Den danske landsby gennem 6000 år*.

det ved udgravning i et bopladsområde syd for Rævehøjvej. Og skår med den tilsvarende ornamentik er fundet i to nærliggende gravanlæg, nemlig i den såkaldte »3. Rævehøj« nord for Rævehøjvej, samt i lang-

dysen på Trongårdsskolens idrætsplads. Altså håndgribelige hilsener fra en bondeby og dens gravanlæg.

De fleste af den tids gravanlæg her på vor egn er borte. Disse storstensgrave, dysser og jættestuer, var det fristende at fjerne, for der var brug for mange kampesten til byggeri og vejanlæg. Større gårde havde i 1800-tallet pligt til årligt at levere en vis mængde sten til de offentlige veje, som det fremgår af Hartvig Duncans lille bog fra 1840 om udgravning af fem oldtidsminder på Lundtofte marker.

Bondestenalderen slutter med den såkaldte »Dolketid«, hvor flintdolken blev det fornemste redskab eller våben, som storbonden fik med i sin grav, velsagtens for at han kunne møde standsmæssigt i den kommende tilværelse. På Dyrehavegårds marker nord for Trongårdsskolen er fundet fragmenter af flintdolke, og ved udgravning i 1973 af en dolketidsgrav i området fremkom en smuk flintdolk dateret til 2200 f.Kr.

Fra den efterfølgende bronzealder, hvor flinten stadig var et meget anvendt redskabsmateriale, er der også mange spor efter en befolkning, som var bønder. Dette markeres stærkest af vor egns mange bevarede gravhøje sammenholdt med oplysninger om mindst lige så mange nu forsvundne. I haven ved Dyrehavegård ligger vor egns største bronzealderhøj »Månehøj«. Den er ca. 25 m i diameter og ca. 4 m høj. Opbygning af denne høj har krævet en betydelig arbejdsindsats og forbrug af tusindvis af græstørv fra et stort markareal. Dette gravmæle var virkelig en storbonde værdigt.

Kendte arkæologiske fund fra vor egns nu forsvundne gravhøje sammenholdt med fund fra andre steder vidner om, at vi her har været fuldt på højde med den øvrige nordiske bronzealder.

Bronzealderfolkets skik med at indhugge et billedsprog i sten, har vi to fine eksempler på fra Dyrehaven. Den fornemste af stenene bærer et indhugget billede af et skib med mandskab og et dyr (hest?) ombord. Højt løftet over mandskabet blæses i en lur, og et rundt soltegn er midtskibs sat på en stage. Skibet sejler fra venstre mod højre og fører dermed den livgivende sol fra øst mod vest. Denne billedsten blev opdaget i 1935, hvor den lå i skovkanten nordvest for Eremitage-

På sporet af det ældste Lyngby

Helleristningssten af granit med indhugget skibsbillede, 32 cm langt. Billedet blev opdaget i 1935, hvor stenen lå i skovbrynet nordvest for Eremitageslottet i Dyrehaven.

Helleristningen er dateret til ca. 1000 f. Kr., som er i overgangen mellem ældre og yngre bronzealder. Det indhuggede billede forestiller et skib med mandskab og et dyr (hest?) om bord. Højt løftet over mandskabet blæses i en lur, og et rundt soltegn er midtskibs sat på en stige. Skibet sejler fra venstre mod højre og fører med fanfare den livgivende sol fra morgen i øst over himmelbuen til aften i vest. Antagelig er stenen fundet på sin oprindelige plads, og den har sikkert været noget centralt i et helligt anlæg, hvor egnens bronzealder-bønder har samlet sig til offerhandlinger og anden festlighed. På den tunge stens venstre side er indhugget mange tætte striber, der måske kan tolkes som bølgende korn. Se P. V. Glob: Helleristninger i Danmark. 1969.

slottet. Billedet er dateret til ca. 1000 f.Kr. og stenen hører nu hjemme på Nationalmuseet i København.

Den anden billedsten har 30 indhuggede runde skålgruber, tolket som frugtbarhedssymboler, hver grube er ca. 5 cm i diameter og ca. én cm dyb. Stenen ligger ved østsiden af kastaniealléen i Dyrehavens vestside på det højeste område. Begge typer helleristninger, skibe og skålgruber, hører til de almindeligst forekommende billeder i den skandinaviske bronzealder, og vor egn har altså hørt til den kulturkreds og benyttet dens kultiske billedsprog. Den tilhørende landsby er ikke påvist; men den må have ligget et eller andet sted på Dyrehavegårds marker i perioden 1800-500 f.Kr. Tre andre sten med indhuggede skålgruber findes i stengærder i Sorgenfriområdet.

Fra romersk jernalder 0-400 e.Kr. er der beviser på, at der har været beboelser i Hvidegårdsområdet. Det blev afsløret ved udgravninger af husaffaldsgruber, hvori fremkom ildstedsaffald og skår af keramik, der kunne dateres til at stamme fra denne periodes bondebefolkning. De tilhørende hustomter og gravanlæg er ikke påvist endnu.

Sorgenfriområdet har som før nævnt haft sin landsby i bondestenalderen. Den har antagelig været beliggende et sted i nærheden af den nuværende Sorgenfri Station. Mange overfladefund af flintredskaber og flintafslag vidner om dette. En kværnsten fra perioden er fundet ved Tryggehvile på I.H. Mundtsvej i Sorgenfri, og i Sorgenfri Planteskole er fremkommet en tapkile også af sten dateret til 2500 f.Kr.

Om disse forhistoriske perioder i vort lokale område kan henvises til følgende litteratur:

P.V. Glob: *Helleristninger i Danmark*. 1969.

P.V. Glob: *Fortidens spor i Dyrehaven og Jægersborg Hegn*. 1973.

(Første gang trykt som *Lyngby-Bogen* 1948).

Svend Aage Knudsen: *Landskab og oldtid. Atlas over Søllerød og Lyngby-Taarbæk kommuner*. 1982.

Hartvig Duncan: *Beretning om et i en hedensk Gravhøj paa Lundtofte Mark nylig fundet Skelet [...]*. 1840.

Johs. Boager: »Flækken«s forhistoriske undersøgelser i Lyngby-Taarbæk Kommune 1963-1980. (I *Lyngby-Bogen* 1981).

På sporet af det ældste Lyngby

En ny bondeby opstår omkring år 1000

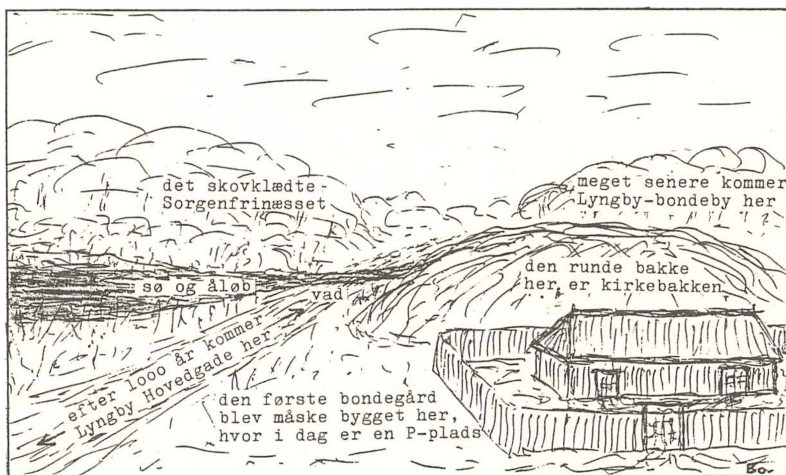
Ud fra mange arkæologiske udgravninger og undersøgelser, der er udført rundt om i Danmark af tomter fra bøndergårde og huse dateret til jernalder og vikingetid, kan vi med god saglig baggrund forestille os, hvordan de første Lyngbybønder kan have bygget og indrettet sig for ca. 1000 år siden, da de besluttede at ville bo her ved søen og åløbet. Men det følgende er naturligvis kun én mulighed af flere.

Grunden til, at de ville slå sig ned her, var måske, at her var et forholdsvis folketomt område, og at her var let adgang til vand og græsning til kvæget: køer, får, geder og nogle få heste, samt at der var rigeligt med olden fra eg og bøg til svinene i de store skove.

De var sikkert hurtige til at beslutte sig, og snart hørtes hug af skarpe jernøkser fra de omgivende skove. Der skulle fældes mange træer, kløves mange stammer og tilhugges meget tømmer, inden man kunne gå igang med at rejse husene og opsætte plankeværkerne rundt om gårdspladserne.

Foruden det meget arbejdskrævende byggearbejde skulle dyrene passes. Det er muligt, at man allerførst har opsat de beskyttende plankeværker omkring de planlagte gårdspladser, inden man byggede husene, så der var et sted at have dyrene om natten. Det var absolut livsnødvendigt at passe godt på dem. Korn kunne ikke dyrkes, før der var ryddet skov.

Husene, man byggede, var efter tidens skik øst-vestvendte og opført af lodretstående tømmer med den ene ende nedgravet. Husenes tagkonstruktion kender vi ikke, men med kendskab til vikingetidens udmærkede værktøj må vi skønne, at de også har magtet at lave udmærkede tage på deres huse. Det man ved udgravninger kan påvise, er de spor, som er efterladt i jorden bl.a. efter nedgravede tagbærende stolper, nedgravet vægtømmer og plankeværker samt rester af ildsteder. Vi ved fra udgravninger andetsteds, at den tids huse kunne være op til 30 m lange og med stald i østenden, sikkert til de dyr, som ikke så godt kunne klare sig ude om vinteren. I husenes vestende var beboelse med de nødvendige forråd og det åbne ildsted. Rundt langs væggenes indersider var brikse til at sidde eller ligge på.

Med denne skitse gøres et forsøg på at vise det allerførste Lyngby set fra syd for ca. 1000 år siden, hvor nogle bønder med kvæg- og kornavl slog sig ned ved den runde bakke nær sø og ålb. En lun plads – Lunby – mellem store skove. Den tidligste færdsel har antageligt gået vest om bakken og over et vadested i åen. Senere, da der byggedes en vandmølle, blev der sikkert bygget en bro samtidigt. I skriftlige kilder nævnes møllen første gang omkr. 1370, og kirken første gang i 1231.

De første par gårde med indhegninger blev muligvis placeret syd eller øst for den runde bakke, hvorpå kirken ligger i dag. Mulighed for ved udgravninger at finde spor i jorden efter disse første bebyggelser er små. I området har der været flere brande med påfølgende ny byggeaktivitet, hvorved sikkert mange spor i undergrunden er forsvundet. Men der er nok ikke tvivl om, at det ældste Lyngbys centrale område har været ved den runde bakke og det nære ålb.

Den bakke har med sin beliggenhed næsten indbudt til at blive et helligt sted i den første lille landsby, og derfor er det også ganske naturligt, at man senere, da kristendommen kom til landet, byggede den første sandsynligvis lille og stråtækte kirke på dette centrale og ophøjede sted i byen. Lyngby Kirke nævnes i de skriftlige kilder første gang i 1231.

Det nære ålb har været godt at vande dyrene ved, og det har også

På sporet af det ældste Lyngby

været godt at fiske i med net eller ruse. De håndværkskyndige i landsbyen fandt sikkert hurtigt ud af, at man burde have en vandmølle, som de nok har kendt andetsteds fra. De har snævret vandstrømmen ind med sten og træ, og som første forsøg bygget en meget enkel mølle til formaling af landsbyens korn. Senere blev der bygget en større og mere ydende vandmølle, og det gav øget trafik, hvorfor der sikkert blev opført en bro over åløbet samtidigt med dette møllebyggeri. Lyngby Mølle nævnes i de skriftlige kilder første gang omkr. 1370.

Det er ret tvivlsomt om navnet »Lyngby« har noget med lyng at gøre. Lyng synes ikke at have præget landskabet, dengang landsbyen fik sit navn. På gamle kort bruges navnebetegnelser som Lugnby, Lunby eller Lundby. I et skøde fra 1702 omhandlende greve Carl Ahlefeldts køb af Sorgenfri Slot skrives Lynbye. Nok om det, men endelsen -by har været almindelig i vikingetid og tidlig middelalder, når man navngav nyanlagte landsbyer. Endelsen -by betyder, at man bosætter sig, at man bliver bofaste. Og det synes man virkelig at være blevet i vort Lyngby for ca. tusind år siden.

Litteraturhenvisninger til dette afsnit:

Lone Hvass: Jernalderen. Bind 1: Landsbyen og samfundet. Bind 2: Bønder, købmænd og krigskarle. 1980.

Frank Birkebæk: Vikingetiden. Bind 1: Rejselystne bønder. Bind 2: – og gjorde Danerne kristne. 1982.

Eiler Nystrøm: Lyngby Sogn i Fortid og Nutid. 1934.

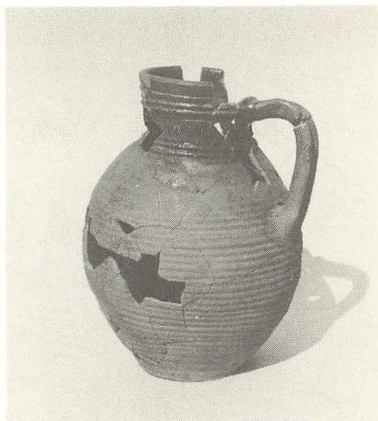
Den lokale arkæologiklub »Flækken« sætter spaden i jorden i Lyngbys gamle kulturlag. 1983-1988.

Nogle Lyngby-borgere har ofte til os i »Flækken« udtalt, hvor interessant det kunne være, om arkæologer ville grave i Kirkebakken, så vi kunne få svar på, om den bakke er en vikingetidsgravhøj, som nogle tror, eller den kun er en ganske almindelig bakke.

Geologerne mener, at bakken er naturdannet, og er den yderste ende af det såkaldte Sorgenfrinæs. De antager, at bakken blev dannet i den sidste istids afsmeltningsperiode, hvor den blev afskåret fra næsset af en kraftig vandstrøm, hvor nu Mølleåen løber. Trods disse oplys-

Fragment af kraftig, tretået 1500-tals gryde af rødbrændt lertøj, glaseret indvendigt og halvt ned udvendigt. Højde 28 cm, rumfang ca. 7,5 liter. Fund fra det nederste lag ca. 1,30 meter under terræn på gårdspladsen ved Lyngby Kirkestræde 7.

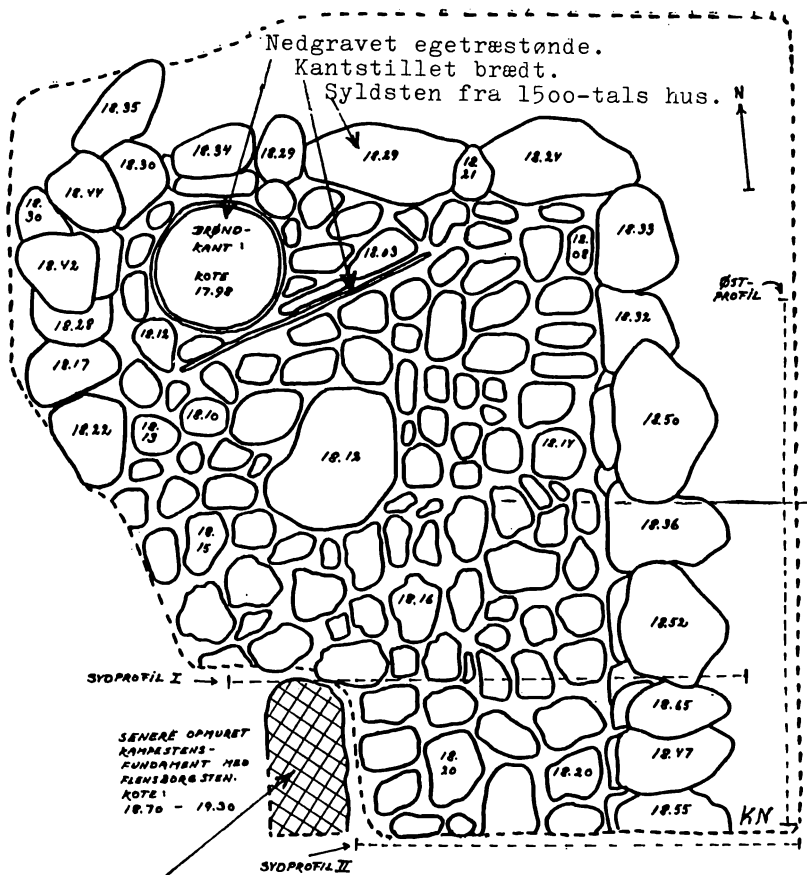
1600-tals kande af rødbrændt lertøj, glaseret indvendigt og ca. 10 cm ned udvendigt. Højde 27 cm, rumfang ca. 4 liter. Fundet nær det afdækkede ildsted ved Lyngby Kirkestræde 5.

ninger kan der jo godt gemme sig et eller andet arkæologisk interessant i toppen af den bakke; men udgravninger dér er ikke en opgave for os i »Flækken«. I stedet har vi i Lyngbys baggårde og haver fundet andre interessante lokaliteter at grave i under tilsyn fra Nationalmuseets 2. afdl.

Når man vil foretage arkæologiske udgravninger i tætbyggede områder, som i Lyngby nær Kirkebakken og oppe i Bondebyen mellem gårde og huse, bliver der kun plads til mindre udgravningsfelter på et par meter eller tre. Større felter var ønskeligt for oversigtens skyld, men altså ikke muligt. Der er bygninger, beplantninger og kloakledninger at tage hensyn til; men trods det har vi fået mange interessante fund og oplysninger ud af vore gravninger.

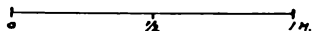
Historisk set vil det være interessant, hvor langt i tid vi med arkæologiske undersøgelser kan finde tilbage i det gamle Lyngbys kulturlag. Kulturlag er de affaldslag, som har ophobet sig, hvor mange mennesker og dyr har levet tæt sammen gennem lang tid. Ved udgravninger

På sporet af det ældste Lyngby

Del af fundament efter 1700-tals hus, her under fandtes tre køer i læsket kalk, sikkert nedgravet under en kvægest.

LYNGBY KIRKESTRÆDE 7.
UDGRAVNINGSFELT NR. 1.

i Lyngby Kirkestræde nord for Kirkebakken er vi i tid nået den halve vej tilbage til vikingetid, altså tilbage i 1500-tallet med fund af bygningsfundamenter med tilsluttet brolægning og deri en nedsat tønde af egetræ. Vi afdækkede et åbent køkkenildsted og fandt det tilhørende

Bund af åbent køkkenildsted ca. 1 m² og 60 cm højt, antagelig fra 1600-tallet. Det blev afdækket i rester af forlængst nedbrændt bygning gemt under græsplænen ved Lyngby Kirkestræde 5.

Fyrstål fra 1500-tallet. Det blev fundet ved siden af det åbne køkkenildsted, som blev afdækket under udgravningen ved Lyngby Kirkestræde 5. Det til ildslåning nødvendige flintstykke blev ikke påvist. Længde 13 cm.

Efter redigering af denne artikel fremkom under udgravning øst for Kirkebakken ved Vartov i to meters dybde skår af 1300-tals keramik. – Så kom vi noget nærmere vikingetid!

På sporet af det ældste Lyngby

fyrstål til at slå ild med, samt mange 1500-1600-tals skår af keramisk husgeråd: gryder, fade, skåle og en kande. Mellem alt dette fremkom skår af meget fine keramiske ovnkakler, der tyder på en vis velstand i det gamle Lyngby.

Nogle ildebrande med væltede bygningers lervægge og efterfølgende udjævning af området har været med til at forøge kulturlagene. Store brande tre gange i området ved Lyngby Kirke har sat sine tydelige spor med sorte striber, der ses i jordlagene i udgravningernes lodrette sider. En gul lerstribe viste en væltet lervæg, der har været opført af soltørrede, ikke brændte lersten. Denne indervæg var sikkert væltet under en brand, da der var tydelige sorte brandlag både direkte under og over dette lerlag. Længere nede var der en anden gul lerstribe, sikkert fra et hjem med lerstampet gulv. Brokker af middelalderens kraftige munkesten fremkom flere steder i udgravningerne i dette område.

Der kan afsløres mange ting i sådanne landsbyudgravninger. Det gælder bl. a. også noget fra kvægstestens hærgen omkr. 1750, hvor man ikke måtte fjerne de døde dyr ret langt fra stalden og ud til et nedgravningssted. Under udgravning på gårdspladsen ved Lyngby Kirkestræde 7 afdækkedes skeletter af tre køer, der havde været overhældt med læsket kalk, sikkert for at hindre smittespredning, inden de blev tildækket med jord. Senere i 1700-tallet blev der opført en bygning ind over stedet. Lidt bygningsfundament står tilbage lige under jordoverfladen. Skår af husholdningskeramik fundet ved dette fundament var bl.a. fra flere typer småkrukker, de fleste med et rumfang på godt en liter. Det var 1700-1800-tallets praktiske småbeholdere til forskelligt madindhold, hvor vi i dag har éngangsbeholdere af plast eller glas.

Førnævnte fund af skår af ovnkakler fra 1500-1600-tallet, der fremkom under udgravninger i Lyngby Kirkestræde, viste sig efter afrensning og konservering at være et meget interessant materiale, også når det sammenholdes med fund af ovnkakler andre steder i landet.

Forhistorien om disse ovne er den, at man engang i 1300-tallet fandt på at lukke ilden inde i en kuppelformet ovn opmuret med runde potter og med indfyring fra et naborum til stuen, som regel fra køkkenets åbne ildsted med aftræk til den åbne skorsten, altså en slags bilægger-

ovn. Denne tidlige runde ovntype ændrer sig i 1500-1600-tallet under påvirkninger fra Tyskland og Holland. Nu skulle ovnen være firkantet og opmuret af flade kakler prydet med religiøse billedmotiver i relief eller med en ornamentik med akantusplanten som motiv.

De fundne skår af ovnkakler fra Lyngby Kirkestræde 7 er alle af rødbrændt lertøj, nogle er uglaserede og andre er grønglaserede. Vi ser på de grønglaserede først. Her er hele og større fragmenter af en almindelig rektangulær type 17×27 cm, hvor midtermotivet er et rombeformet felt, og de fire trekantshjørner er med spejlvendte akantusmotiver. Til denne gruppe hører nogle fragmenter af gesimskakler 12×20 cm også med akantusmotiver. Blandt de grønglaserede er et enkelt fragment fra en kvadratisk kakkal 17×17 cm med »hertugmotiv«.

De uglaserede og rektangulære typer er repræsenteret med et større fragment af en hjørnekakkal med det førnævnte almindelige rombe- og akantusmotiv. Ved en hjørnekakkal forstås en kakkal støbt i vinkelform med en bredside og en halvt så stor smalside. Sidstnævnte sidende bagudvinklet enten fra bredsidens højre eller venstre kant. Denne kakkaltype gav mulighed for at variere ovnenes billedmønstre ved skiftevis at lade bredside eller smalside komme på facaden eller siden af ovnen.

De mest interessante blandt vore kakkelfund er to forholdsvis hele hjørnekakler med en bredside på $22,5 \times 28$ cm og en smalside på $10,5 \times 28$ cm. Først om den bedst bevarede, hvor bredsidens fine reliefmotiv er en kvindeskikkelse i folderigt gevandt. Hun bærer et kors løftet i venstre hånd mens hun i højre hånd holder en åben bog i læsehøjde. På hver side står en herme, de bærer en ornamenteret rundbueportal over hendes hoved. Hun er helgeninden »Fides«, der symboliserer den ene af de tre gejstlige dyder, tro (de andre er håb og kærlighed). På denne kakkels smalside skulle vi have set »Davit« stå med Goliats afhuggede hoved i den ene hånd og et løftet krumsværd i den anden hånd, men af denne smalside er kun noget af det øverste og nederste bevaret, det manglende kendes fra kakkelfund andetsteds fra.

Den anden hjørnekakkal hørte sikkert til samme ovn som den før-omtalte; men den har en helt anden type kvindeskikkelse på bredsi-

På sporet af det ældste Lyngby

Ovnkappel af rødbrændt lertøj 22,5 × 28 cm fra 1600-tallets begyndelse. Kvindeskikkelsen er Fides, der led martyrdøden i Agen i Sydfrankrig. Hun stod som symbol på Troen, der var den ene af de tre gejstlige dyder, de andre to var Håbet og Kærligheden. Kaklen er en såkaldt hjørnekakkel, og det er dens bredside, som vises her. Dens smalside 10,5 × 28 cm er bagudvinklet i venstre side og bærer dér et billede af David. Fundet er fra Lyngby Kirkestræde 7.

Fragment af ovnkakkel af rødbrændt lertøj 18 × 28 cm fra omkr. 1575. Den afbillede person er Pave Johannes de Avignon (Johannes XXII), der residerede i Avignon i Frankrig 1316-34. Denne kakkel er fra Lyngby Kirkestræde 7 og hører til de mere sjældne fund.

den, hvoraf kun den nederste halvdel er bevaret. På et navneskilt under hendes bare fødder står »Ivdit«. Denne Judit er ikke klædt i så folderigt et gevandt som føromtalt »Fides«. Såfremt den øverste halvdel havde været bevaret, ville vi have set hende med bar mave og mere let påklædt overkrop og stående med løftet krumsværd i den ene hånd og Holofernes afhuggede hoved i den anden hånd. Her har også været to hermer, men kun den til højre er bevaret. De har båret en tilsvarende ornamenteret rundbueportal over hendes hoved, som den der er på den anden hjørnekakkel. På den i højre sides bagudvinklede smalside har været et billede af »Davit«, her mangler også det midterste parti. I begyndelsen af 1600-tallet var der en særlig interesse for studiet af de apokryfe skrifter, som Judiths Bog tilhører. Det gav sig bl.a. udtryk i at tage hende med på tidens ovnkakler.

Til disse to kraftige og billedmæssigt fint udførte hjørnekakler hører sikkert også fund af en gesimskakkel, hvor reliefmotivet er en af de verdslige dyder nemlig »Castitas« = kyskhed, der er afbildet som en enhjørning med hestehoved og langt og spidst horn i panden. Grunden til at vi mener, at disse to hjørnekakler og denne gesimskakkel er fra samme ovn, er, at de alle tre har været pudset blanke med sort ovnsværte. Det var en skik der opstod først i 1600-tallet, da man begyndte at støbe jernbilæggerovne. Her i et ret velhavende lyngbyhjem har man sikkert fået det nederste af en jernbilæggerovn, men ønsket at bevare de billedprydede lertøjskakler, så de er blevet muret ovenpå jernovnen, og derefter er det hele blevet pudset sort.

Et par særligt interessante fragmenter af uglaserede ovnkakler skal også omtales. Det ene fragment er midterdelen af en topkakkel, en engel med udbredte vinger. Det andet fragment er det meste af en ret flad rektangulær kakkel 18 × 28 cm, hvor det centrale motiv er et brystbillede af pave Johannes de Avignon. Vorherre sidder over ham og breder sine arme velsignende ud. Som kakkel er den dateret til omkr. 1575. Denne pave var Johannes XXII, og han residerede i Avignon i Frankrig 1316-34. Han var jurist og finansmand. Han fik bragt orden i pavestolens mangfoldige forretninger. Han fik sat grænser for embedsmændenes vilkårligheder og reddede dermed pavestolen fra at gå fallit.

Vi, der prøver at søge historiens forløb i Lyngbys gamle kulturlag, møder ofte en interesse for at få noget at vide om, hvor længe har Lyngby Bondeby egentlig eksisteret deroppe på højdedraget et par hundrede meter nordøst for Kirkebyen? Man har ligesom en formening om, at Kirkebyen må være ældre end Bondebyen. Hvor Kirkebyens oprindelige gårde har været noget tilfældigt placeret, så er der i Bondebyen meget mere plan over placeringen af de oprindelige 13 gårde i tre rækker om en større åben plads med gadekær. Denne byplan ses ikke klart i dag. Fem af gårdene blev udflyttet omkr. 1778, og den oprindelige åbne byplads er nu udbygget med mange huse og forskellige vejforløb.

Ifølge historikeren, professor Axel Steensberg («Den danske landsby gennem 6000 år») blev der i 1500-tallet rundt om i Danmark, bl.a. på grund af arealomlægninger, foretaget flytninger af gårde, der så ofte grupperede sig om en åben byplads, noget lignende som med Lyngby Bondeby.

»Flækken« har foretaget en række udgravninger rundt om i Bondebyen: Nørregade, Schallsvej, Asylgade, Lundtoftevej, Tofttegærdet og Høstvej. Resultatet har været, at der er mange skår af keramisk husgeråd fra 1700-1800-tallet, og kun nogle få fra 1500-1600-tallet. Endvidere har vi opdaget, at kulturlagene deroppe i Bondebyen kun er halvt så tykke: 60-70 cm imod kulturlagenes tykkelse på 130-150 cm nede i Kirkebyen.

Skår af et par typer keramik, ovnkakler og særlige kraftige tretåede gryder, savnes oppe i Bondebyen, men er tilstede i de dybere lag nede i Kirkebyen. Hvis vi kun holder os til disse arkæologiske opdagelser og dateringer, så skulle Lyngby Bondeby være opstået engang i 1500-tallet. Dette kan være behæftet med nogen usikkerhed, og skriftlige kilder oplyser ikke noget om en ændring eller udvidelse af landsbyen.

De første udgravninger i Bondebyen foregik i 1983 ved Nørregade 14 og Schallsvej 18. Det førstnævnte sted var en tilfældigt opdaget affaldsgrube, som bl.a. indeholdt skår af smukt dekorerede stjærtpotter, samt skår af pænere fade, krukker og anden husholdningskeramik fra 1700-1800-tallet.

På sporet af det ældste Lyngby

Den næste lokalitet, der blev udgravet, var i kanten af et vådområde øst for Mølleåen, betegnet som henhørende under Schallsvej 18. Her var sikkert tale om en større fælles affaldsplads for en del af Bondebyen. Det var et meget broget fundmateriale: dukkehoveder, petroleumsflasker, geneverdunke, små medicin- og essensflasker og skår af krukker, fade, tallerkener og kopper m.m. Næsten altsammen stammende fra 1800-tallet og lidt ind i dette århundrede, hvorefter så pludseligt skårfund fra husholdningerne er borte på grund af den kommunale renovationsordning med bortkørsel af køkkenaffald til større lossepladser. (Dermed får vi en arkæologisk brist, så vi fremover ikke mere via skårfund kan undersøge et lokalt områdes livsførelse og velstand!)

På grund af reovering af gamle bevaringsværdige huse i Bondebyen blev der i 1984 mulighed for at foretage mindre udgravninger bl.a. i den såkaldte Birchs Gård, Lundtoftevej 36-38 og Toftegærdet 17-19. Her var kulturlagene med et enkelt brandlag 60-70 cm tykke, og ved udgravninger i disse lag bl.a. i haven ud for køkkendøren fra hus nr. 36 på Lundtoftevej fremkom et broget skårmateriale, der sammenholdt med øvrige skårfund fra Birchs Gård fortæller om jævne folks husgeråd af lertøj og fajance i 1700-1800-tallet.

Et lidt særpræget loftsfund i Birchs Gård er et gravminde, der var godt gemt yderst under stråtaget. Der er tale om en såkaldt gravramme, en oval cementring 60 cm lang og 18 cm høj, beregnet til at fylde lidt jord i til et par blomsterplanter. Udvendigt på cementstøbningens ene ende er med sort maling meddelt navn og data på et spædbarn. Gravrammen er sikkert hjemtaget til evt. genbrug. Det er et typisk fattigfolks-gravmæle fra begyndelsen af dette århundrede.

Ved nærmere undersøgelse af ydermuren i bygningen Lundtoftevej 38 afslørede, at murværket bestod af en broget blanding af flere typer mursten lige fra de tykke munkesten til de tynde flensborgsten; mursten, der i tid spænder over flere hundrede år. Nederst i muren direkte på syldstenene lå en smukt tilhugget og afpudset sten af kvartsit 27 × 27 × 9 cm. På den afpudsede side er der en fint indhugget indskrift: »Øster Quateer N° 192«. Den er en såkaldt bykvartersten fra det oprindelige Lille Færgestræde i København, hvor huset, den har siddet

indmuret i, nedbrændte sammen med det øvrige byområde den 5. juni 1795. Denne sten var sikkert kommet til Lyngby sammen med de øvrige meget blandede mursten i forbindelse med afhentning af byggemateriale efter branden. Dette passer fint med, at bygningen Lundtoftevej 38 blev opført i 1808. Stenen er nu på Københavns Bymuseum.

Nogle prøvegravninger ved Høstvej 4 gav også interessante oplysninger. Det var i haven ved Vilhelminelyst, hvor første del af gravningerne foregik ud til vejen nord for bygningerne. Det opgravede skårmateriale indeholdt foruden almindeligt forekommende lertøj og fajance fra 1700-1800-tallet også en del skår af det dyrere ostindiske og danske porcelæn. Lidt bygningsfundament blev også påvist. Ved gravninger i haven syd for bygningerne blev der også påvist bygningsfundamenter. De markerede sig som lave voldninger i græsplænerne, og de kunne følges et længere stykke ved hjælp af jordspyd. Vi afdækkede et større stykke, og det viste sig at være en tæt pakning af småsten og knuste mursten samt skærver. Det havde været bundmateriale under syldsten fra fjernede bygninger, antagelig af bindingsværk. Ved indmålinger viste det sig, at disse fundamentrester stammede fra den i 1778 udflyttede gård nr. 13 i Bondebyen. Gården er den nuværende Hvidegård ved Klampenborgvej. Gården hed oprindeligt Wiegaard.

Historikeren Bodil Tornehave efterlyste i sin tid en pottemager, som skulle have haft værksted i Lyngby engang i begyndelsen af 1800-tallet. Efter megen søgen, herunder eftersyn i gamle indberetninger og på gamle matrikelkort, lykkedes det endeligt at få pottemageren indkredset til at have haft værksted på det nuværende Høstvej 5. De påfølgende udgravninger dér viste, at vi havde ramt plet under havens græsplæne.

Pottemager Christian Lorentz Lindqvist var født i Ystad i Sverige i 1791. Vi møder ham her i Lyngby i 1828, hvor han har fået bevilling til at drive pottemageri. Ifølge de påbudte årlige indberetninger til Generaltoldkammeret og Kommercekollegiet kan vi følge hans produktion, der har været på ca. 18000 stk. almindelige rødbrændte lertøjer årligt. Der var to svende og en lærling på værkstedet. Den sidste indberetning om produktionen i Lyngby var dateret 1835, og derefter var

På sporet af det ældste Lyngby

Billedet viser prøver på Lyngbypottemageren Christian Lorentz Lindqvists produktion. Han havde sin virksomhed fra 1828 til 1835, hvor det nuværende Høstvej 5 ligger.

han flyttet til København, hvor han fortsatte med pottemageriet. Det ved udgravningen fundne lertøj fra hans værksted viser, selv om der er tale om fejlbrændinger, at hans produktion var af fin kvalitet.

Det er vort håb i »Flækken«, at vi med vore arkæologiske udgravninger og undersøgelser og deraf følgende beskrivelser kan være med til at kaste lidt mere lys over vor egnns forhistorie og Lyngbys historie. I forbindelse med vort gravearbejde i Lyngby takker vi alle, som gav os mulighed for at grave. Også en stor tak til museumsinspektør Niels-Knud Liebgott, Nationalmuseet.

Litteraturhenvisninger til dette afsnit:

Axel Steensberg: Den danske landsby gennem 6000 år, 2. udgave. 1973. J.A.C. Rastrup: Kongens Lyngby bondejord indtil år 1766 (i: Lyngby-Bogen 1959). Bodil Tornehave: Bornholmske pottemagere. 1978. Louis Ehlers: Dansk Lertøj. 1967. Niels-Knud Liebgott: Kakler. 1972. Niels-Knud Liebgott: Stakhaven. 1979.

Foto: Hanne og Knud Nielsen. Tegning af udgravning: Knud Nielsen. Øvrige tegninger: Johs. Boager.

Jeppe Tønsberg

DE DANSKE FORSVARSBRØDRE FOR LYNGBY OG OMEGN 1889-1989

Blandt Lyngbys ældste foreninger er De danske Forsvarsbrødre (tidligere blot: Forsvarsbrødrene) for Lyngby og Omegn, som er stiftet den 29. januar 1889. Forsvarsbrødrene er en national landsforening, hvis lokalafdelinger optager personer, der tjener eller har tjent i det danske forsvar. De enkelte medlemmer kaldes »brødre« og bruger indbyrdes denne betegnelse. Foreningens formål er:

- at virke hen til, at enhver våbenfør mand anser det for en hæder at bære våben for sit fædreland såvel i krigstid som i fredstid,
- at vedligeholde folkets nationale ånd ved at bidrage til, at vor histories smukkeste dage mindes ved fester, i skrift, sang og tale,
- at støtte enhver bestræbelse, der går ud på at styrke forsvarsviljen i folket,
- at knytte brødrene nøje sammen ved fester og sammenkomster.

En sådan national interesse og forsvarsvilje er i dag ikke så markant til stede i den danske befolkning som for 100 år siden, selv om De danske Forsvarsbrødres tilslutning har været skiftende gennem perioden. For at forstå foreningens opståen må man derfor kende Danmarks situation i anden halvdel af 1800-tallet, og for Lyngby-afdelingens vedkommende navnlig de lokale forhold i 1880'erne.

Mange af de tidligere soldater, der havde deltaget i Treårskrigen 1848-50, følte trang til at kunne mødes i en forening, hvor de dels kunne genoplive minderne om deres oplevelser i krigen, dels støtte og hjælpe

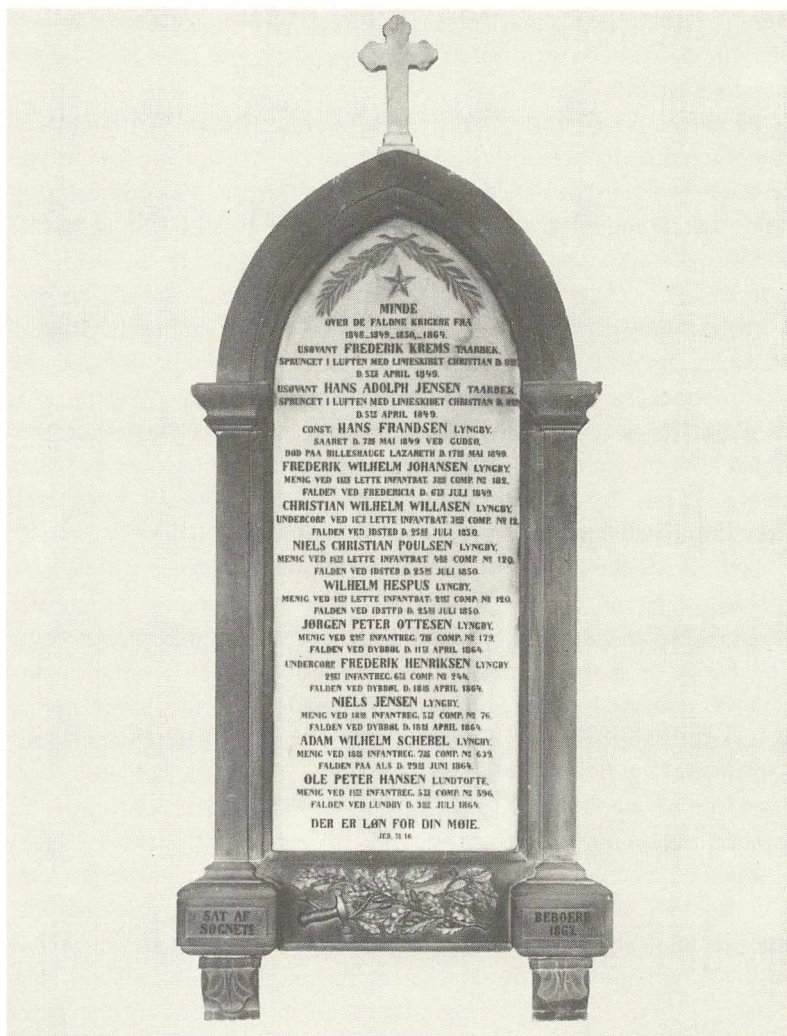
hinanden. Mange havde taget skade på helbredet eller havde fået deres økonomi ødelagt, og erstatningen fra det offentlige var ganske utilstrækkelig. Derfor oprettedes fra 1859 en række foreninger for veteraner, som tog navnet Våbenbrødrene. Efter krigen i 1864 kom der ny tilgang; men da deltagelse i de slesvigske krige var en forudsætning for optagelse, var det klart, at disse foreninger måtte ophøre, når de sidste våbenbrødre var gået til »Ryes Brigade«. Våbenbrødrene lukkede for tilgang i 1878, og i 1941 døde den sidste veteran fra 1864. Enkelte våbenbrødreforeninger havde dog vedtaget også at optage tidligere værnepligtige, der ikke havde deltaget i de slesvigske krige, og disse foreninger har kunnet fortsætte og kalder sig stadig våbenbrødre.

Også i Lyngby stiftedes en lokalforening af Våbenbrødrene. Det skete i 1867, hvor der efter en indsamling opsattes en mindetavle i Lyngby Kirke for sognets faldne i de slesvigske krige, og foreningen eksisterede i hvert fald til ind i 1900-tallet; men der er tilsyneladende ikke bevaret materiale om den. I 1869 stiftedes ligeledes en våbenbrødre-forening i Taarbæk.

Med de stærke nationale følelser, der trivedes efter nederlaget i 1864-krigen, var der behov for foreninger også for dem, der uden selv at være veteraner ønskede at støtte de nationale og filantropiske formål. Derfor oprettedes fra 1875 en række foreninger med navnet Forsvarsbrødrene, hvoraf mange blev stiftet i 1880'erne, og blandt disse var Forsvarsbrødrene for Lyngby og Omegn.

Eggen nord for København havde med sine landsteder og store gårde allerede dengang et konservativt præg, og da den danske befolkning i 1880'erne delte sig i Højre og Venstre i den store indenrigspolitiske strid om Danmarks forsvar, blev Lyngbykredsen en udpræget højrekreds. Venstre blev stort set ikke repræsenteret på eggen, og da en opposition begyndte at vokse frem i 1890'erne, var der tale om socialdemokratiske arbejdere fra industrivirksomhederne langs Mølleåen og i Lyngby.

Forsvarsstridens fysiske genstand var Københavns Landbefæstning,

Mindetavlen i Lyngby Kirke for sognets faldne i de slesvigske krige 1848-50 og 1864. I Byhistorisk Samling opbevares den originale protokol fra indsamlingen i 1867 med bl.a. stenhuggerens regning på 1114 indhuggede og malede bogstaver.

Byhistorisk Samling

der i den såkaldte Provisorietid (1885-1894) opførtes rundt om hovedstaden, og hvor en stor del af fæstningsanlæggene kom til at ligge i Lyngbys opland.

På denne tid virkede mange forsvarsvenlige kræfter på Lyngbyegnen. Den private forening »Fædrelandets Forsvar« opførte for indsamlede penge det første af forterne i landbefæstningen, Garderhøjfortet, som i 1892 kunne indvies og overdrages til militæret. Foreningen fik i 1885 en lokalkomité i Lyngbykredsen, hvor også Højre samme år oprettede en vælgerforening. I 1886 oprettedes et uniformeret drengekorps »Lyngby-Garden«, og i 1888 afholdtes en forsvarsfest på Sorgenfri Slot til fordel for »Fædrelandets Forsvar«s indsamling. Slottet, der var ubeboet fra enkedronning Caroline Amalies død i 1881 til prins Christians (den senere Christian X) og prinsesse Alexandrines indflytning i 1898, anvendtes på denne tid som kaserne for en afdeling af Gendarmkorpset, der var stationeret i Lyngby for at holde opsyn med arbejderne ved fæstningsbyggeriet.

Det var derfor naturligt, at der i efteråret 1885 også stiftedes en lokalforening af Forsvarsbrødrene omfattende byerne i Gentofte Sogn, hvori desuden en række medlemmer fra Lyngby Sogn blev optaget. Nogle år senere, i januar 1889, holdt foreningen generalforsamling på Gentofte Kro, og her var det vigtigste spørgsmål, hvor foreningen skulle have lokale – i Gentofte eller i Lyngby. Som et kompromis foresloges Jægersborg Hotel, og dette vedtoges med flertal; men resultatet var, at medlemmerne fra Lyngby – 30-40 mænd – brød op fra generalforsamlingen og begav sig hjem til Lyngby.

En af de tilstedeværende var redaktøren af Københavns Amts Avis, Charles Herdahl, som 25 år senere i et jubilæumsskrift erindrede, hvordan man straks tog ind på Hotel Lyngby og i et af klubværelserne på 1. sal rykkede bordene sammen og begyndte at forhandle om dannelsen af en ny forening. Forhandlingerne, der lededes af førstelærer Chr. G. Skjoldager, varede hele natten, og om morgenen var foreningen stiftet og lovene udarbejdet: »Forsvarsbrødrene for Lyngby og Omegn« var en realitet.

Charles Herdahl har imidlertid ikke husket begivenhedsforløbet

helt rigtigt. Mødet i Gentofte var den 23. januar 1889, medens mødet på Hotel Lyngby først fandt sted den 28. januar kl. 20 efter forudgående annoncering i Amtsavisen og med ca. 65 indmeldte medlemmer allerede denne aften. – Det skal i øvrigt her nævnes, at Charles Herdahl i mange år var et ivrigt medlem af Forsvarsbrødrene, hvis arrangeringer derfor altid blev udførligt refereret i hans avis.

Den 8. februar holdtes konstituerende generalforsamling, hvor den første bestyrelse valgtes: partikulier Otto Mürer (formand), vognmand P. Petersen (næstformand), malermester A. Bodholdt (kasserer), bagermester P. Nielsen, magasinforvalter H. Andersen, vognmand Sophus Olsen og ingeniør J. Lind.

En af de første begivenheder i den nystiftede forening var indvielsen af fanen, som var skænket af medlemmernes hustruer og leveret af manufakturhandler Laurits Møller på Lyngby Hovedgade. Fanen blev i tilbuddet beskrevet således: »1 prima dobbelt Silkefane, 2 × 3 Alen, med ægte forgyldt Spyd, Silkekvester, poleret Stang, Voxdughylster og Bandoleer. Det danske Vaaben med Vildmænd malet paa Flaget. Foreningens Navn over Vaabenet, Stiftelsesdag og Aar under Vaabenet, alt i forgyldte Bogstaver.« Prisen var 200 kr. Indvielsen fandt sted søndag den 21. juli og efterfulgtes af en udflugt til Vedbæk: »I et imponerende Vogntog og med den nye Fane kørte man gennem Byen og over Lundtofte til Vedbæk, hvor Kaffen indtoges; herfra gik Turen tilbage til Lyngby, hvor der paa Lottenborg afholdtes et animeret Festmaal og derefter et livligt Bal. Morsomt nok kom de to Foreninger, Højreforeningen og Forsvarsbrødrene, samtidig tilbage til Lyngby om Aftenen, og livlige Hilsener veksledes naturligvis fra den ene Vognrække til den anden.«

Ud over de nationale formål og selskabeligheden havde foreningen også sociale funktioner. De bevarede protokoller meddeler ikke præcis, hvad disse bestod i; men i hvert fald fik sekretæren allerede i 1889 som opgave at udarbejde »Forslag til Bestyrelsens og Medlemmernes Forhold ved Begravelser, lige som Bestyrelsens Forhold ved Tilsyn af syge Medlemmer«. Der var således tale om, at foreningen ydede

begravelseshjælp og sygehjælp til sine medlemmer, og den fungerede desuden som lånekasse. Heri var der ikke noget usædvanligt for denne tid, hvor mange foreninger havde sådanne funktioner over for sine medlemmer. I Lyngby fungerede således også Håndværkerforeningen som sygekasse, og den oprindeligt meget alsidige Lyngby Arbejderforening helligede sig efterhånden udelukkende sygekassevirksomheden. I modsætning til den sidstnævnte forening, der var statsanerkendt, var der dog i Forsvarsbrødrene kun tale om små beløb til forøgelse af anden understøttelse.

Lånekassens virksomhed bestod i udlån til betrængte medlemmer mod kaution (2 kautionister). Der var ofte vanskeligheder med at få inddrevet lånene, og i 1917 ophævedes lånekassen.

Sygekassen voldte ligeledes bestyrelsen mange kvaler på grund af forsøg på misbrug eller manglende overholdelse af meldingspligten ved sygdommens opståen. Skønt der kun var tale om forholdsvis små beløb, var udbetalingen af sygepenge en belastning for foreningen. De ældste kendte takster blev vedtaget ved en forhøjelse i 1893: medlemskontingent 2 kr. i april og juli kvartal, 1,50 kr. i oktober og januar kvartal. Sygehjælp fra 50 til 75 øre i de første 50 sygedage og 1 kr. i de næste 50 dage. Der udbetaltes ikke sygehjælp ved mindre end 4 dages sygdom, og kronisk syge kunne ikke optages.

Efter flere tilløb vedtoges det i 1934 at lukke for tilgangen af nye medlemmer til sygekassen, og med udgangen af 1938 ophørte dens virksomhed.

Begravelseshjælpen var ligeledes ment som et tilskud, og her kendes beløbenes størrelse først fra 1913. Jo længere man havde været medlem af foreningen (og altså havde indbetalt kontingent til begravelseskassen), desto større beløb havde man til gode som begravelseshjælp: Efter medlemsskab i 1 år: 25 kr., 2 år: 30 kr., 3 år: 40 kr., 4 år: 60 kr., 5 år: 70 kr., 6 år: 80 kr., 7 år: 90 kr., 8 år: 100 kr.

Begravelseshjælpen var den af foreningens sociale funktioner, der blev bevaret længst, idet den først ophørte i 1979. På dette tidspunkt var der kun ét medlem tilbage, som havde krav på de 100 kr. i begravelseshjælp.

Bestyrelsen for De danske Forsvarsbrødre for Lyngby og Omegn samlet til møde på Frederiksdal Kro i 1909. Personerne er fra venstre: C. Birch, P. Petersen, F. Hoffmann, A. Nielsen, J. Lind, J. Jensen, Sophus Olsen, P. F. Nielsen, P. Nielsen og Johan Olsen.

Allerede i løbet af de første få år lykkedes det at få foreningens aktiviteter lagt i faste rammer, således at der blev tale om en række årligt tilbagevendende fester og arrangementer: generalforsamling først på foråret (ofte på stiftelsesdagen den 29. januar), en fest med spisning og bal på kongens fødselsdag, der i resten af Christian IX's lange regeringstid var den 8. april, fugleskydning først på sommeren, skovtur sidst på sommeren, et arrangement om efteråret (f. eks. torskegilde eller diletantforestilling) og juletræsfest mellem jul og nytår.

Kongens fødselsdag fejredes gennem hele Christian IX's regeringstid, sidste gang i 1905. Til at begynde med arrangerede man kongefesten i samarbejde med Våbenbrødrene; men efterhånden som disse faldt fra, blev der i stedet tale om, at de sidste våbenbrødre – altså de lokale veteraner fra de slesvigske krige – blev inviteret med som æresgæster. I Frederik VIII's regeringstid blev kongens fødselsdag ikke fejret. Han var ikke så populær som sin far, hvilket blev antydnet af, at For-

svarsbrødrene i disse år kom ind på at lade skovturen gå til Fredensborg, hvor de nedlagde en krans ved Christian IX's buste. Derimod var Frederik VIII's søn, Christian X, langt mere populær, og allerede kort efter hans tronbestigelse i 1912 holdt man en velkomstfest for ham i Lyngby. Hans optræden i forbindelse med Påskekrisen i 1920 svækkede ikke hans popularitet blandt Forsvarsbrødrene, der endda deltog i et fanetog til Amalienborg på hans fødselsdag den 26. september. Kun i årene 1937-39 fejredes hans fødselsdag ikke, derefter hvert år til og med 1946. Fra 1948 til 1971 fejredes Frederik IX's fødselsdag den 11. marts, undertiden som deltagelse i den årlige såkaldte jubilarfest i Forsvarsbrødrenes Hus i Gothersgade ved Rosenborg. Siden er man kommet ind på at afholde lokale årlige jubilaraftener, hvor der uddeles ærestegn til de jubilerende og broderbreve (optagelsesbeviser) til de nye medlemmer. Denne aften finder sted omkring dronning Margrethe II's fødselsdag den 16. april, siden 1977 i den broderstue, som et bestyrelsesmedlem med god plads har ladet indrette i sin villa.

Fugleskydningen, der afholdtes første gang i 1901, har gennem tiden vist sig at være den mest sejlivede af Forsvarsbrødrenes fester. Den afholdtes oftest i Hotel Lyngbys have indtil 1964, hvorefter man måtte flytte til Lottenborg. Årsagen var, at hotellets nye fløj – det nuværende plejehjem »Møllebo« – skulle opføres bl. a. på den hidtidige skydebanes areal. Siden 1965 har fugleskydningen været afholdt på Lottenborg og Aldershvile Slotspavillon.

Skovturene gik sædvanligvis til Nordsjælland – i de første mange år med tog, senere med busser. Fra 1924 til 1937 og efter 1962 har der ikke været afholdt skovtur, og i den mellemliggende periode kun omtrent hvert andet år. I stedet har der siden 1960'erne været arrangeret fiske-ture, sundture til Sverige og tilbagevendende besøg på Wiibroes Bryggeri i Helsingør. – Skovturene havde deres bedste tid i årene omkring 1. Verdenskrig, og som eksempel citeres fra forhandlingsprotokollen referatet af skovturen i 1918: »Foreningen henlagde en Krans paa Hans Majestæt Christian IX's Statue i Fredensborg, og ankommen til Jernbanepavillonen gik man i Gang med den medbragte Frokost og tilbragte her de første fornøjelige Timer, indtil man med Musikken i

*Forsvarsbrødrene ved fugleskydningen i 1936. Som nr. 5 fra venstre i forreste række ses for-
manden, købmand Holger Gjerløv.* Byhistorisk Samling

Spidsen i sluttet Trop spadserede gennem Parken til Skipperhusene, hvor Baadene allerede laa med Dampen oppe for at føre Selskabet til Nødebo. Paa Anlægsbroen i Nødebo mødte man et større Selskab af Københavns Haandværkerforening, der straks søgte at sætte vort gode Humør nogle Grader ned ved at erklære Kroen kemisk rensed for alt, hvad der hed bajersk Øl – hvilket ved nærmere Undersøgelse heldigvis viste sig ikke at være rigtigt. Turen gennem Skoven til Grib Sø tog imidlertid saa meget paa Deltageres Tørst, at Værten i Pavillonen meget hurtigt maatte melde udsolgt. Imidlertid var det ogsaa blevet Afgangstid, og i Løbet af 1/2 Time var man naaet til Slotspavillonen i Hillerød, hvor der var dækket op til Lammestegen og Jordbærrene, som man lod vederfares alt muligt godt. Der herskede ved Bordet en udmærket Stemning og blev afholdt en Mængde Taler. Der afsluttedes med en lille Dans, som kun havde den Fejl, i hvert Fald efter manges Mening, at den sluttede for tidligt. Alt i alt maa det siges at have været en vellykket Tur.«

For Forsvarsbrødrenes familier var det dog navnlig juletræsfesterne, man så frem til og siden mindedes. Navnlig på børnene gjorde disse fester et dybt indtryk, som mange af dem bevarede livet igennem.

Juletræsfesten foregik på Hotel Lyngby i den store sal oven over rejsestalden, sædvanligvis 2. juledag eller mellem jul og nytår. En særlig festkomité havde i forvejen forberedt pyntningen og indkøbt godter og legetøj, og på selve aftenen var der midt i salen et kæmpestort, smukt pyntet juletræ. Der var bestilt musik, gerne 3-4 musikere, og en udklædt nissefamilie stod klar til at lege med børnene. Disse marcherede ind to og to, og de dansede om juletræet i flere kredse for at kunne være i salen. Derefter fik de udleveret godteposer, og der blev trukket lod om det indkøbte legetøj – oprindeligt havde hvert barn fået et stykke legetøj; men det var ret hurtigt blevet ændret til, at der blev indkøbt nogle få stykker legetøj til henholdsvis piger og drenge som præmier i en lodtrækning. Til sidst blev juletræet væltet og plyndret, halet ud af salen og smidt ud over den udvendige trappe ned på Hovedgaden. Så var dansegulvet ryddet, og de voksnes fest begyndte – men børnene fik lov til at deltage i ballet, til de faldt om af træthed.

Juletræsfesterne afholdtes frem til 1936 og igen fra 1945 til 1961, men ikke i samme stemning som tidligere, selv om der i de første år efter krigen var stor tilslutning. I 1947 overtog man for første gang et brugt juletræ, endda den socialdemokratiske vælgerforenings, som havde været brugt dagen før, og efterhånden blev det almindeligt, at Hotel Lyngby sørgede for et juletræ til udlejning.

Ved juletræsfesternes ophør ville man erstatte dem med fastelavnsfester for børnene, men måtte opgive på grund af manglende tilslutning. Til gengæld var andespillet, som man var begyndt at afholde under krigen, blevet en fast vintertradition, som stadig opretholdes.

Ud over disse årligt tilbagevendende fester kunne medlemmerne se hen til lejlighedsvis foredrag, særlige arrangementer og endelig »mandeaftenerne«, d.v.s. de almindelige medlemsaftener en gang eller to om måneden i foreningens lokale på Hotel Lyngby. Disse aftener var som regel dårligt besøgt, og foreningens protokoller er fyldt med beklagelser over det dårlige fremmøde – også til festerne, selv om

det erkendes, at det i høj grad er disse fester med underholdning, spising og dans, der holder foreningens medlemstal oppe og sikrer tilgang af nye, unge medlemmer.

Gennem de forløbne år har Forsvarsbrødrenes medlemstal været ret svingende, lige som betingelserne for foreningens virke har ændret sig. 1. Verdenskrig forøgede ikke tilgangen til Forsvarsbrødrene væsentligt; men den nationale stemning, der rejste sig efter den tyske besættelse af Danmark i 1940, førte til en fornyet interesse for foreningen. Medlemstallet voksede eksplosivt, og tilgangen modsvaredes af et opsving i foreningens aktiviteter. Hvor man som ovenfor nævnt havde undladt at fejre Christian X's fødselsdag i årene 1937-39, markerede man til gengæld hans 70 års dag den 26. september 1940 med en storstilet fest. Den afholdtes på Hotel Lyngby i samarbejde med fire af Lyngbys øvrige foreninger, som Forsvarsbrødrene (der på dette tidspunkt havde ca. 160 medlemmer) naturligt kunne samarbejde med: Den personlige Friheds Værn (260 medlemmer), Lyngby Grundejerforening (300 medlemmer), Lyngby Sangforening (120 medlemmer) og Lyngby borgerlige Forening (90 medlemmer). Kongefesten blev en solid succes, og det samme gjaldt mange andre arrangementer, som Forsvarsbrødrene foranstaltede under krigen.

Efter krigen fortsatte medlemstallet med at vokse, til det nåede sit højdepunkt i 1949 med 345 medlemmer. Efter en stabil periode til 1957 med et medlemstal på omkring 300 faldt medlemstallet jævnt frem til omkring 1970, hvorefter det har ligget stabilt på lidt under 100.

2. Verdenskrig og dens eftervirkninger fik foruden det stigende medlemstal også anden indflydelse på Forsvarsbrødrene: Man drøftede muligheden af at optage folk, som havde deltaget i modstandskampen, men opgav det, og man overvejede at oprette en aktiv skytteafdeling. Den 1. april 1948 dannedes Forsvarsbrødrenes Skyttelaug, som imidlertid allerede året efter løsrev sig og blev en selvstændig forening under navnet Skyttelaug Kongens Lyngby.

I jubilæumsåret 1988 har Forsvarsbrødrene 90 medlemmer og kan glæde sig over et stabilt fremmøde til arrangementerne, hvoraf mange foregår i broderstuen. Ud over de store faste arrangementer samler

De danske Forsvarsbrødre

Bestyrelsen for De danske Forsvarsbrødre for Lyngby og Omegn i broderstuen 1988. Fra venstre: Finn Nielsen, Leif Landeværn Olesen, Jan Czochara, Erling Kofoed, Jens Have, Jan Carlsson og Verner Andersen.

interessen sig om foreningens nationale formål, og der arrangeres derfor foredrag om militære emner og besøg hos afdelinger af forsvaret.

Gennem tiden har De danske Forsvarsbrødre for Lyngby og Omegn haft følgende formænd:

1889-1892	partikulier Otto Mürer
1892-1909	vognmand P. Petersen
1909-1919†	murermester W. Køhncke
1920-1925	smedemester A.C. Malmgreen
1925-1947	købmand H. Gjerløv
1947-1951	vinhandler F. Wulff Paustian
1951-1963†	kontorchef Jørgen G. Bræmholm
1964-1970†	politiasistent Orla Pedersen
1971-1979	lagerchef M. Cenius Paulsen
1979-	købmand Jens Have

Ole Thorbek

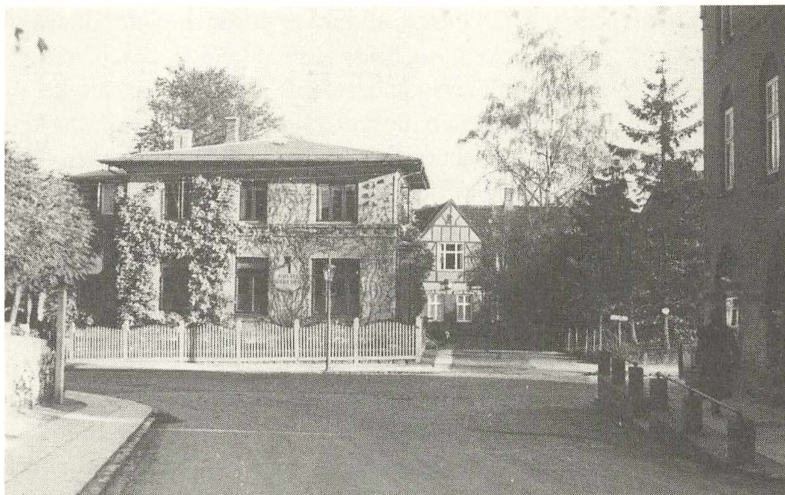
»FØL« I LYNGBY C. B. 328

Det hele startede i 1936. Om foråret var jeg på session og blev erklæret for egnet til at aftjene min værnepligt. Men, blev der tilføjet, De har trukket frinummer, og *sandsynligvis* bliver De ikke indkaldt. Jeg var dengang 22 år, havde netop afsluttet mine studier ved Handelshøjskolen og fået et godt arbejde. Alt tegnede lyst. Det ildevarslende ord, sandsynligvis, blev hurtigt glemt, og jeg forberedte mig på at blive gift engang i slutningen af året. Men, men, midt i oktober, et par måneder før det planlagte bryllup, fik jeg meddelelse om, at jeg hermed var indkaldt til at gøre tjeneste som trænkonzabel i Holbæk. Én ting var, at jeg overhovedet ikke havde forstand på heste, og dem var det en trænkonzabels arbejde at passe – men det kunne vel læres! Noget andet, som heller ikke tiltalte mig, var, at et af vore tidligere bude, der på grund af visse uregelmæssigheder var blevet afskediget, gjorde tjeneste som korporal i Holbæk, og han – fik jeg snart at vide – glædede sig ved tanken om at tage mig under sin »kærlige« behandling! Men det katastrofale var brylluppet. Skulle det aflyses og udsættes, til jeg kom hjem fra tjenesten, eller skulle vi bare gifte os og samtidig se i øjnene, at efter et par måneders ægteskab måtte jeg forlade hus og hjem for at tage til Holbæk. Først prøvede jeg at protestere under henvisning til, at jeg dog havde trukket frinummer. Men det blev køligt afvist: En af de indkaldte var blevet alvorligt syg og kunne ikke gøre tjeneste, og derfor måtte jeg indtage hans plads. Der var kun én udvej tilbage, jeg måtte igen møde på session, og denne gang skulle jeg kasseres. Gennem bekendte fik jeg opgivet navnet på en læge, som formodentlig var velegnet til formålet. Jeg bestilte en konsultation, og ved denne gav jeg

en drastisk forklaring på, hvor elendigt jeg havde det, overanstrengt, træt og nervøs. Lægen foretog en grundig undersøgelse og bad mig komme igen en uge senere. Da jeg kom, mødte han mig med et stort smil, han havde en glædelig meddelelse til mig, sagde han, De er nemlig helt igennem sund og rask, ja, det var faktisk længe siden, han havde været præsenteret for et så kernesundt menneske. Tableau! Forsigtigt og ad omveje forklarede jeg ham den dybere og virkelige hensigt med mit besøg. Han smilte igen og beroligede mig med, at det skulle han nok klare. Der er nemlig, sagde han, en lille mislyd i Deres hjerte, men jeg kan garantere Dem for, at den er ganske ligegyldig, ganske ufarlig for Dem. Nu skriver jeg Dem en erklæring om, at De er under observation for denne uregelmæssighed i hjertet.

Det lød overbevisende, og brylluppet blev afholdt. Et par måneder senere lod jeg mig atter stille på session og blev uden tøven kasseret.

Så kom krigen, og den 9. april 1940 blev landet besat af tyskerne. Et par måneder senere fik jeg en meddelelse fra Lyngby Politistation, en mødebefaling om at melde mig til civilbeskyttelsestjenesten. Jeg gik straks op på politistationen, og, idet jeg fremlagde min attest på, at jeg var erklæret for uegnet til at gøre militærtjeneste, gjorde jeg opmærksom på, at denne indkaldelse måtte bero på en misforståelse. Det tog politiassistenten nu ret køligt. For det første, sagde han, har vi fortrinsvis indkaldt unge mænd, der sådan som De ikke har gjort militærtjeneste, og dernæst at De er blevet kasseret finder vi fuldstændig ligegyldigt i denne sammenhæng. De har at møde. Og så tilbragte jeg sommeren med at indsende andragender om udsættelse eller helst om fritagelse for at gøre tjeneste overhovedet. Først et brev til indenrigsminister Bertel Dahlgaard, men blev henvist til Statens civile Luftværn, hvorunder civilbeskyttelsestjenesten sorterede. Og jeg fortsatte med mine andragender, ledsaget af erklæringer fra firmaet og fra visse af dets leverandører, der skulle bevidne, hvor *uundværlig* jeg var på mit arbejde. Selv en alvorlig henvisning til, at det ville være af væsentlig større moralsk, medmenneskelig og også økonomisk betydning, at al tjeneste under civilbeskyttelsen blev overdraget til de mange arbejdsledige, gav ingen reaktioner.

Lyngby Politistation på Jernbanevej over for Bagsværdvej. Da Rådhuset blev taget i brug i 1941, flyttede en del af politiet dertil (til den lave udbygning på Rådhusets bagside langs Buddingevej).
Byhistorisk Samling

Hvad jeg opnåede, var en udsættelse til 3. september 1940. Og trods fortsatte protester var denne afgørelse inappellabel.

Og så mødte jeg på Lyngby Politistation tirsdag den 3. september 1940 kl. 20. Lidt sur og muggen, men indstillet på at gøre min pligt – dog med det forbehold, at jeg ikke agtede at foretage mig noget som helst, som kunne bidrage til at tjene besættelsesmagtens interesser.

Vi fik udleveret en mørkeblå uniform, og vi blev underrettet om, at lønnen beløb sig til kr. 55,00 om måneden. Mødetiden varede fra kl. 20 til 2 nat, fra kl. 22 til 4 nat, eller fra kl. 24 til 6 morgen. Det var en hård omgang at komme hjem ud på natten, få et par timers søvn og så tage af sted på arbejde. Nogen uddannelse til tjenesten blev ikke anset for at være nødvendig, dog var vi et par gange til en træning – jeg tror, det var på Engelsborgskolen – hvor vi skulle lære at bære en gasmaske. Vi løb rundt i gymnastiksalen iført gasmasker, mens der blev sprøjtet tåregas mod os. Og det tog vi ingen skade af.

Politibetjentene var venlige mod os, behagelige at arbejde under og

sammen med. Men jeg kan huske, at der var et par ting, der undrede mig, og som jeg syntes ikke rigtig passede ind i billedet. En af betjentene spurgte mig, hvad mit arbejde bestod af, og da jeg forklarede, at jeg bl.a. var i kosmetikbranchen, udbrød han: »Den er mægtig, så kan De skaffe os shampoo til engrospris.« Og det gjorde jeg så, men ikke så længe. Bestillingerne ophørte pludseligt, formodentlig efter ordre fra højere sted.

Vi blev med det samme sat ind i politiets arbejde, og herunder var der en af politibetjentene, der diskret fortalte mig, at blev en rigtig grov voldsmand, én, der mishandlede kone og børn, anholdt, var der gerne en af politibetjentene, der førte ham ned i kælderen, hvor han blev provokeret og udæsket. Og i samme øjeblik, der blev vist mindste tegn på aggression fra voldsmandens side, trådte politibetjenten øjeblikkelig i aktion, og gav ham en ordentlig dragt prygl. Politibetjenten havde nemlig været bokser! Og forresten var det praktisk, sagde han, at det foregik nede i kælderen, uden at der var nogen vidner til stede – og eventuelle blodpletter på voldsmanden kunne altid bortforklares.

Arbejdet bestod i, at vi – i begyndelsen – skulle ledsage en politibetjent – deraf navnet »føl« – på hans inspektionsture i Lyngby og omegn. Turene var på to timer, hvorefter vi opholdt os i to timer i beredskab på politistationen. Vi spiste vor medbragte mad, og det er en forbløffende appetit, man har på den tid af natten. Jeg overværede, at et af »føllene«, en stor kraftig fyr, spiste ikke mindre end tolv rundtenommer – selv kunne jeg nøjes med fire. Til maden fik vi serveret en kop kaffe, erstatningskaffe altså, ægte kaffe fandtes ganske vist endnu, men den var på rationeringsmærker. Jeg syntes, at det smagte rædselsfuldt, men de fleste var udmærket tilfreds med kvaliteten, de var vant til erstatningskaffe, sagde de, deres rationeringsmærker blev nemlig solgt på den sorte børs. For at få tiden til at gå på en afslappet måde var der nogle, der spillede kort, en eller anden form for hasard. Og det undrede mig virkelig at overvære, hvordan en eller flere gang på gang tabte så mange penge, at hele den sparsomme månedsgage røg. Jeg fik ondt af dem. Dengang var den beskedne sum, 55 kr., trods alt penge, der måtte regnes med. Alt i alt havde vi det hyggeligt og

kammeratligt med hverandre, og det, at jeg ikke, ligesom de andre, tilhørte arbejderklassen, gjorde ingen forskel. Vi accepterede hinanden, som vi var, og vi var stort set solidariske i udførelsen af vort arbejde.

Politibetjentene var også hyggelige at spadsere med, selv om jeg – som før nævnt – ikke kunne acceptere den pligt, som de uden forbehold følte sig bundne af, til at melde alt, hvad der var at bemærke af uregelmæssigheder, selv om de derved kunne komme til at tjene tyskernes interesser.

Men gudskelov var det ikke pligt alt sammen, heller ikke for politibetjentene. En vidunderlig solskinsmorgen i september tog min politibetjent mig på en spadseretur i skoven bag Sorgenfri Slot. En rigtig fornøjelsestur var det ubekymret at vandre rundt i den smukke skov, hvor bladene så småt var begyndt at antage de gullige efterårsfarver. »Kom så skal De se,« sagde han – dengang sagde man *De*, »men vær stille og gå lydløst.« Så listede vi os hen bag et træ og kiggede. Nede i en fordybning var der en rævegrav, og her lå rævemutter, medens tre-fire muntre unger løb legende omkring hende. En idyl, der kunne få én til at glemme både besættelse, krig og de nære pligter.

Undertiden blev jeg også beordret til at gøre tjeneste om søndagen. Og jeg husker en søndag ved fjortentiden, at jeg sammen med en politibetjent cyklede ned til Brede, der var indgivet anmeldelse om huspektakler, forklarede han. Uden for gadedøren stod en ung kone og hendes mor, klyngende sig til hinanden, grædende. Familien og en af mandens venner havde spist en stor frokost sammen, men de unge mænd havde drukket sig døddrukne, havde gennembanket de to kvinder og smidt dem ud, for nu skulle de altså rigtigt hygge sig. Politibetjenten tog det ganske roligt – hvad jeg havde noget besvær med. »Følg med mig op,« sagde han, »så skal jeg nok ordne det.« Og sikke et uappetitligt syn, der mødte os. Ved bordet sad to drukne mænd. Dugen var revet halvt af bordet, brød, pålæg, salater flød over det hele, væltede glas, væltede ølflasker, en væltet flaske snaps havde sølet det hele til. Politibetjenten begyndte, roligt, men bestemt at tale til dem, men de gloede bare arrigt på ham, og – forekom det mig – så ret så truende ud, men nægtede definitivt at lade de to kvinder komme ind. »Javel,«

sagde politibetjenten, »De er begge anholdt, vær så venlig at følge med os til politistationen.« Og så kom den uventede reaktion. Den unge kone nærmest faldt politibetjenten om halsen, højt hulkende: »Nej, nej,« græd hun, »De må ikke anholde ham, jeg vil ikke have ham sat i fængsel.« Efter endnu en formaningstale til de unge mænd kunne vi igen forlade huset.

Et par aftener senere promenerede jeg med samme betjent ned ad Hovedgaden. Lige nord for Hotel Lyngby lå en lille kro, Lyngby Kro hed den vist. Et kendt og skattet tilholdssted for folk, der holdt af at få en lille én over tørsten – og helst lidt mere. Der lød en stærk larm derinde fra. Vi må vist hellere kontrollere, hvem der er derinde i aften, var, hvad politibetjenten mente, og han åbnede døren og spankulerede ind. Og i samme øjeblik blev der dødsens stille i lokalet. Alle bordene var optagne, og det var bar mandfolk. De gloede på os med vrede og hadefulde øjne, men politibetjenten tog det ganske roligt. Uanfægtet gik han langsomt fra bord til bord, medens han tilkastede hver enkelt gæst et undersøgende og skeptisk blik. Jeg måtte gå med, unægtelig noget urolig til mode, og jeg holdt mig tæt, meget tæt, til politibetjenten, for jeg ventede hvert øjeblik at få en flaske i nakken. Men politibetjentens rolige uforfærdethed imponerede åbenbart gæsterne, for vi kom turen rundt og slap ud, uden at noget ubehageligt skete.

Der var også et par efterårssøndage, jeg tilbragte alene ved renseanlægget og vandværket på Dybendalsvej i Hjortekær. Og der skulle jeg holde vagt hele dagen for i givet fald forhindre, at der blev øvet hærværk eller sabotage. Den dybere hensigt kunne nok undre mig, for hvad kunne jeg dog i givet fald, våbenløs som jeg var, stille op? På forhånd var jeg fortabt, og slap jeg i bedste fald uskadt, ville det vare temmelig længe, inden politiet kunne komme – og under alle omstændigheder for sent. Men jeg fik nu nogle hyggelige dage ud af det. Jeg boede i Virum, og jeg havde arrangeret det således, at min kone og vor lille søn besøgte mig, medbringende en udmærket frokostkurv. Nogen form for kontrol fra andre politifolk fandt ikke sted – og godt det samme!

Men jeg tilbragte flere nætter på selve Hjortekærvej. Dér boede vor finansminister Vilhelm Buhl i et lille feriehus hele sommeren igen-

Lyngby Kro på Lyngby Hovedgade ved hjørnet af Sorgenfri Slotspark, fotograferet 1957.

Byhistorisk Samling

nem. Man frygtede åbenbart, at han skulle blive generet eller komme til at lide overlast – om dette også gjaldt andre ministre, ved jeg ikke. I hvert fald var jeg »føl« for en politibetjent, og vi tilbragte hele natten i et lille skur, der lå ude ved vejen. Selv om politibetjenten, ligesom alle de andre, både var et høfligt og rart menneske, var det unægteligt en noget trist affære, fordi jeg naturligvis ganske var afskåret fra at bringe disse kedsommelige timer, som det passede mig bedst. Der skete aldrig noget, og godt det samme. Men finansministeren selv så vi aldrig noget til, jeg syntes nok, at han kunne være kommet ned at hilse på de to mennesker, der vogtede over hans sikkerhed. Og hvad om han var kommet ned til os med et par kopper kaffe og lidt brød for at muntre os lidt op! Men som sagt, vi så aldrig skyggen af ham.

Politistationen lå dengang på Jernbanevej. En smuk aften i september – eller snarere en smuk nat – skulle jeg på tjenestetur med en af politibetjentene. Kl. 24 gik vi ud fra stationen, ned mod Hovedgaden.

Da vi passerede Hotel Rustenborg, som dengang var placeret omtrent over for stationen, bemærkede jeg, at et temmeligt støjende selskab holdt fest derinde. »Det er tyske soldater, der fejrer et eller andet,« sagde politibetjenten. Og i samme øjeblik åbnedes dørene på hotellet, og tyskerne væltede ud. Der var fyre i alt, og senere erfarede vi, at de i løbet af aftenen havde drukket ikke mindre end seks hundrede bajere, i gennemsnit femten bajere pr. mand! I det samme kom hen imod dem en mand, trækkende med sin cykel – formodentlig var han ude af stand til at kunne cykle på den – for han vaklede og ravede af sted, garanteret lige så døddrukken som tyskerne. Og da disse kom dinglende hen imod ham, brølede han: »Skrub så hjem, I dumme tyske svin!« Hvad »skrub så hjem« betød, forstod tyskerne næppe, men »dumme tyske svin« gik lige ind. Med et brøl for en af tyskerne hen til manden, langede ham en næsestyver, så han bevidstløs faldt til jorden, oven på sin cykel. Og så brød et helvede løs. Råbende, skrigende, brølede for samtlige tyskere mod enhver, de så på gaden. Heldigvis havde de ingen skydevåben, kun en bajonet i en skede ved bæltet. De få nattevandrere, der var, flygtede rædselsslagne. Hidkaldt af larmen kom samtlige politibetjente og »føl« ud fra politistationen. Og så trak tyskerne deres bajonetter og for skrigende mod os. Vi flygtede lynhurtigt ind på politistationen og barrikaderede alle døre og udgange. I mere end en halv time blev vi holdt under belejring, men så blev den pludselig uden videre hævet, og tyskerne forsvandt, støjende. Vi forlod atter politistationen, spredte os i forskellige retninger for at kunne følge den videre udvikling. Jeg gik, alene, ned mod jernbanestationen, da en af tyskerne pludselig fik øje på mig. Med et brøl trak han sin bajonet og for hen imod mig. Jeg løb, særdeles hurtigt, så lynhurtigt, at det kunne knibe for den drukne tysker at følge med, ned mod jernbanestationen. Og så fik jeg en lys idé. Jeg løb ind på stationen, ned ad de underjordiske gange, op på en af perronerne, ned ad trappen igen og op på næste perron, og om og om igen. Det varede ikke længe, før tyskeren fuldstændig forvirret og stakåndet, måtte opgive forfølgelsen, og jeg slap fri. Fra Lyngby Politistation blev der tilkaldt hjælp fra politiet i Hellerup og Gentofte. Men intet effektivt kunne der

gøres. Det var unægtelig ganske utænkeligt, at tyskerne kunne blive anholdt, afvæbnede og sat i arrest på grund af gadeuorden! De mange politifolk måtte nøjes med passivt at følge tyskerne på deres vilde og støjende færd rundt i byen. Nogen større skade skete der, så vidt jeg ved, heldigvis ikke. Der røg nogle vinduesruder hist og her, men ingen mennesker blev overfaldet eller kom til skade. Den halve by blev revet ud af deres søde søvn, de fleste åbnede vinduerne for at få rede på, hvad der var på færde, men når de så de rasende, råbende tyskere, blev vinduerne hurtigt smækket i. Ved tre-firetiden begyndte det at ebbe ud, tyskerne var omsider blevet godt trætte, rusen var ved at dampe af. Det endte med, at både tyskerne og politistyrken stod samlede nede ved Hotel Lyngby, på hver sin side af gaden. Og det blev konstateret, at den kommanderende tyske officer også var til stede. Nu trådte en af de ledende politiassistenter frem for at forhandle med ham. Og så viste det sig mærkeligt nok, at ingen af dem kunne tale tysk! De forhørte sig, om der var nogen af os, der kunne påtage sig rollen som tolk. Og, også mærkeligt nok, det lod til, at jeg var den eneste, der kunne en smule tysk. På politiets vegne måtte jeg derfor, høfligt og højtideligt, anmode officeren om at få samlet hele styrken, få alle soldaterne ind i de ventende busser og derefter tage tilbage til deres garnison. Officeren indvilligede, og i løbet af meget kort tid var gaden rømmet for tyskere, og højt syngende entrede de busserne, der hurtigt kørte væk. Vi trak alle vejret dybt, synligt lettede! Men for mit vedkommende var den begivenhedsrige nat endnu ikke forbi. Over for Hotel Lyngby var der et holdested for busserne, et malet metalskur med tykke råglasruder. Og derinde stod en ung mand, døddrukken. De tykke råglasruder var smadrede, og den unge mand var gennemvædet af blod, blod i ansigtet, blod på hænderne, blod ned ad tøjet. En af politiassistenterne bemærkede ham, og da jeg tilfældigvis stod nærmest, sagde han til mig: »Følg den mand ned til politistationen, han skal i detentionen, og en læge må skaffes til at undersøge ham!« Det var jeg heller ikke særlig begejstret for. Nok var han døddrukken, men han virkede bestemt ikke særlig syg eller lidende, hvad kunne han ikke finde på, når han blev anholdt? Men heldigvis reagerede han ikke, da

jeg tog ham under armen og trak af med ham, lammefromt lod han sig føre med.

Nogle dage grundede jeg over nattens begivenheder, og jeg fundede over, hvordan tyskerne mon selv opfattede dem? Ad omveje kunne jeg komme i forbindelse med forfatteren og kritikeren Svend Borberg, der, for at udtrykke det pænt, havde udmærkede relationer til tyskerne og besættelsesmagten. Altså lod jeg en alvorlig klage over tyskernes opførsel sive ud til ham og med en høflig henstilling om at lade klagen gå videre til rette vedkommende. Efter en fjorten dages forløb modtog jeg svaret – og jeg må sige, at det var ikke overraskende. Beskeden lød på, at klagen blev pure afvist, de tyske soldater var blevet provokerede!

Efter nogle måneders forløb ændredes tjenestevilkårene således, at vi ikke mere behøvede at være »føl« til en politibetjent – man kunne også forestille sig, at politibetjentene var godt trætte af at slæbe rundt med os! Nu sendtes vi også ud to og to og med den opgave at registrere og anmelde alt, hvad vi bemærkede som værende unormalt. F.eks. skulle vi straks anmelde folk, der ikke overholdt pligten til at lade lejlighed eller villa mørkelægge. Jeg husker endnu mit forrygende skændsmål med en kollega, da vi i Wienerbyen i Virum konstaterede, at et hus overhovedet ikke var mørkelagt. Kollegaen ville straks have dem anmeldt, men jeg nægtede det bestemt, det kommer ikke os ved, sagde jeg til ham. Men han holdt på, at det var vor pligt, de skulle anmeldes. Og så kunne jeg kun sige: »Hold mund,« og så blev de anmeldt.

Flere gange blev en kollega og jeg kommanderet til at tilbringe hele natten, f.eks. på »Sportshuset«, hed det vist, på hjørnet af Ulrikkenborgallé og Chr. X's Allé. En smule formildende var det, at i stuen var der et bageri, og i løbet af natten sivede den lækreste duft af nybagt brød op imod os, og så snart vagten var overstået, for vi ned ad trapperne, ned til bageren for at købe et par varme, friskbagte stykker wienerbrød. – Allerede på det tidspunkt var de ikke lavet af hvedemel, de var blandet op med – tror jeg nok – bygmel. Men de smagte dejligt!

En anden udkigspost var i det gamle vandtårn ved Virum Skole. Nu var det så heldigt, at overlæreren dér var min onkel, så – nok lidt forar-

geligt for min kollega – de første timer hyggede jeg mig nede i lærerbog-
ligen med en kop kaffe og brød! Det er ejendommeligt at tænke på, at
når man stod oppe i tårnet og kiggede ud over den lille by, mødte vore
øjne glas, glas, blinkende ruder overalt. Det var drivhusene, fra de
mange gartnerier, som havde til huse i Virum dengang, de havde
erstattet de gamle landbrug. I dag er der vist kun et enkelt gartneri til-
bage i Virum, alt er nu villaer og parcelhuse. Både i »Sportshuset« og
i vandtårnet fik vi ud på natten besøg af en politibetjent, der først og
fremmest skulle kontrollere, at vi nu *var* på vor post, og dernæst skulle
vi melde, om vi havde konstateret noget usædvanligt, f.eks. flyvema-
skiner. Ganske ligegyldigt hvad vi havde set eller ikke set, vort svar var
altid et klart og utvetydigt: Nej, vi har intet usædvanligt bemærket.

Min ejendommeligste opgave var, da jeg – alene – blev beordret til
kl. 12 om natten at være ved Vedbæk Havn og her skulle jeg holde vagt
til kl. 6 om morgenen. Det blev forklaret mig, at på et nærmere angivet
sted var der opført et lille skur, hvor jeg kunne opholde mig, og med
ikke for lange mellemrum skulle jeg foretage inspektionsture havnen
rundt. Og fandt uregelmæssigheder sted, skulle de anmeldes snarest
muligt. Pointen var bare, at det var midt i februar måned 1941, og tem-
peraturen var noget i retning af $\div 25^{\circ}$! I skuret stod en lille brændeovn,
der var fuldt blus på, og ved siden af lå stabler af brænde. Jeg tilbragte
egentlig en ganske hyggelig nat i det lune skur, skiftevis blundede jeg,
og skiftevis fornøjede jeg mig med en krimi, som jeg heldigvis havde
taget med. At gå ud i denne isnende kulde for at foretage de påbudte
inspektionsture drømte jeg ikke om – for min skyld kunne det halve
Danmark flygte til Sverrig den nat! Det mærkelige lå også deri, at
havde jeg konstateret flugtforsøg, mennesker på vej til Sverrig, hvad
kunne jeg gøre for at underrette politiet – at jeg aldrig ville gøre det,
men tværtimod hjælpe dem var en anden sag. Flygtningene ville for-
længst være ankommet til Sverrig, før politiet kunne komme til stede.

Hvordan var så forholdet til befolkningen? I begyndelsen vakte vi
opsigt, når vi kom marcherende ved siden af en politibetjent, senere
føjte vi, at vi var lidt til grin, også da vi fik tillagt tilnavnet – eller kæle-
navnet – »føl«! Efterhånden vænnede folk sig til os, lo ikke mere ad os,

vi blev ligefrem helt populære til sidst. Det pudsige var også, at de mange unge piger, der ikke kunne stå for unge mænd i uniform, og som for længst havde opgivet at gøre indtryk på politibetjente, der var ganske utilnærmelige og upåvirkelige overfor deres tilnærmelser, ja, så regnede de med, at med »føllene« var det noget helt andet. Jeg har såmænd stået sammen med en fire-fem kolleger uden for en villa i Virum, fløjtende efter husassistenten – sådan nogle fandtes der mange af dengang – som en af kollegerne kendte lidt til. Hun reagerede nu ikke, turde vel ikke, og han – vi – måtte gå med uforrettet sag, vi havde dog også observeret, at den sovende familie efterhånden var blevet vækket. Alt i alt var det en ganske uskyldig adspredelse i vore kedsommelige nattevandringer. Værre var det en morgen i oktober, klokken var nær seks, og min kollega og jeg vandrede på Jægersborgvej, på vej hjem til politistationen. Det var en smuk solskinsmorgen, og vi nød turen. Pludselig blev vi kontaktet af et par fnisende piger. De var bagerjomfruer, fortalte de, og på vej til deres arbejdsplads, hvor de skulle være kl. seks. Med alle midler prøvede de at komme i nærmere forbindelse med os, foreslog at vi senere på dagen skulle besøge dem i bageriet for at aftale nærmere. Vi var vel ikke indladende nok, og for at få lidt mere fut i os markerede den ene af pigerne højdepunktet ved med et fnis at vende sig mod mig og råbe: »Nå, du, smid så bukserne, og vis at du er et mandfolk!« Vi slap dog uskadte hjem til politistationen.

Efter et halvt års tjeneste blev vi hjemsendt den 28. februar 1941. Mange oplevelser rigere, både morsomme og bitre – og med almenmenneskelige perspektiver.

Der skulle gå ganske nøjagtigt fire år, to måneder og fire dage, før jeg atter turede rundt i Lyngby og omegn, men det var unægtelig med større ildhu og begejstring end dengang, jeg var »føl«, og nu var jeg heller ikke mere våbenløs.

Det var som medlem af en Virum-gruppe i modstandsbevægelsen.

Aage Børresen

BERETNING OM SELSKABETS VIRKSOMHED I 1986 OG 1987

Ved generalforsamlingen den 4. marts 1986 holdt universitetslektor Claus Bjørn et foredrag om »Bondeliv i Lyngby-Taarbæk på Christian den Fjerdes Tid«. Foredraget tog udgangspunkt i de udgivne tingbøger fra Sokkelund Herred i 1620'erne og 1630'erne, og det gav dels et bredt overblik over livet i sognet på denne tid, dels et indblik i mange spændende detaljer af datidens tilværelse.

Sommerudflugten 1986 foregik den 26. maj om aftenen i form af en byvandring i Virum under ledelse af arkivar Jeppe Tønsberg. Deltaerne mødtes på Virumgade ved jernbanen og vandrede derfra ad Virumgade, Virumvej og Virum Stræde ud til Frederiksdals marker med stop ved en lang række gamle huse og andre interessante lokaliteter, f.eks. gadekæret. Turen foregik i strålende sol, og der deltog ca. 100 personer.

Torsdag den 18. september fortalte fhv. retspræsident Hans Topsøe-Jensen om »Taarbæk Kro. Et 300 års jubilæum«. Foredraget, der lagde op til en senere artikel i Lyngby-Bogen 1986, var ledsaget af lysbilleder.

Den 12. november talte arkivar Ebba Waaben om »Lyngbys ældste kirkebog, dens baggrund og dens mennesker«. Foredraget, der var illustreret med lysbilleder, holdtes i anledning af, at Byhistorisk Samling samme aften kunne præsentere udgivelsen af en renskrift af kirkebogen for årene 1641-1699, udarbejdet af Ruth Gunde Hansen og Inger Hartby.

Lyngby-Bogen 1986 udkom kort før jul med et blandet indhold, idet den opsamlede en række artikler, som havde måttet udelades i 1984- og 1985-årbøgerne.

Ved generalforsamlingen den 25. februar 1987 holdt arkivar Margit Mogensen, Rigsarkivet, et lysbilledforedrag om »Malerkunsten omkring landboreformerne«.

Mod sædvane udkom Lyngby-Bogen 1987 om foråret. Den var skrevet af arkivar Jeppe Tønsberg og havde titlen »Handel i Kongens Lyngby gennem 100 år 1887-1987«. Emnet var valgt på grund af 100 års jubilæet i Handelsforeningen for Kongens Lyngby og Omegn, og det var naturligt at lade udgivelsen ske på selve jubilæumsdagen den 23. april.

Sommerudflugten 1987 foregik den 3. juni om aftenen, hvor ca. 160 personer fik forevist det middelalderlige voldsted Hjortholm (ved Jeppe Tønsberg) og sporene af Det ældste Frederiksdal (ved Johannes Boager, som ledede arkæologiklubben »Flækken«s udgravning i 1974-75). Derefter var der fælles kaffebord i restaurant »Den gamle Have«.

Den 22. september afholdtes en filmaften med gamle Lyngby-Taarbæk film fra Byhistorisk Samling, forevist og kommenteret af Jeppe Tønsberg.

Den 23. november talte etnolog Inger Hartby om »Lyngby-Taarbæk for 200 år siden« med udgangspunkt i folketællingen 1787. Foredraget var illustreret med lysbilleder.

NAVNEREGISTER

Registret gør ikke krav på fuldstændighed, idet en del uvæsentlige stednavne er udeladt. Ikke-lokale navne kan ikke forventes at være optaget i registret.

- Abrahamsen, A. 32
Ahlefeldt, Carl 150
Alderdomsboligerne i Bonde-
byen 54,57
Aldershvile Slotspavillon 170
Alexandrine (dronning) 166
Aller, Carl 130
-, Ragna 130
Andersen, C. C. 30
-, Fr. 36
-, H. 167
-, Hjalmar 81,83
-, Valdemar 87
-, Verner 174
Arbejderbladet 65,83-84,87
Arbejdernes Fællesorganisation
52,54,61,68,72,78,108,114,
117-18
- Oplysningsforbund (AOF) 116
Arbejdsmændenes Fagforening
80,117
Asylgade 159
Atlung, Mary 82
- Bang, Gustav 31
-, P. G. 127
Beaulieu (villa) 125
Bendixen, H. L. 8-9
Benzon, Alfred 130
-, Bøje 130,141
-, Ellen 130,134
-, Else 131
-, Emma (Scavenius) 130,134
-, Johanne 130
-, Otto 130,134
Bergsøe, Thomas 131
Berling, Polly 5
Birch, C. 169
Birchs Gård 160
Bissen, Johanne 127,130
-, Vilhelm 130
Bjørn, Claus 187
Bjørnstrup, P. 11
Blom, H. P. L. 9,19
Boager, Johs. 143,188
- Bodholdt, A. 167
Bondebyen (Lyngby) 143-44,151,
157,159-62
Borberg, Svend 184
Borgbjerg, F. J. 13,23,30-31
Bransen (assurandør) 134
-, Ellen 134
Brandt, J. F. 32
Brasen, G. 138
Brede 12,59,77,179-80
- Klædefabrik 40
- Skole 66
Bredsdorff, Thomas 47-48
Brinken (villa) 130,132
Brix, Harald 7-8,11
Broberg, C. A. 125
Brunborg (hus) 65
Bræmholm, Jørgen G. 174
Buhl, Vilhelm 180-81
Byhistorisk Samling for Lyngby-
Taarbæk Kommune 124,165
Bærentzen, O. H. 56
Børresen, Aage 187
- Carlsen, Jens 139
Carlsson, Jan 174
Caroline Amalie (dronning) 166
Charlottenlund 11,14
Christensen (frk.) 138
- (hotelejer) 136-37
-, Alfred 135
-, Emilie 71
-, Gunna 101
-, J. C. 36,38
Christian IX 169-70
- X 166,170,173
Chr. Nielsen Fonden 135
Christian X's Allé 74,76,184
Christiansen (Lundtofte 1876) 12
-, Chr. 34,36
-, Harry 72
Colding, Georg 28-30
Cortzen, Torben 101
Czochara, Jan 174
- Danmarks kommunistiske
Parti (DKP) 37,65,97
- socialdemokratiske Ungdom
(DsU) 43,45,72-73,80,82-83,
91,110,119
- tekniske Højskole 103-04
Dansk Gardin og Textil Fabrik
17,26,65
- Kvindesamfund 70-71
- Staal Industri 64
De danske Forsvarsbrødre 163-74
Danske Statsbaner (DSB) 103
Degenkolv, Alma 71
-, Kjeld 72
Drewsen 126,131
-, Chr. 131-32,134-36
-, Ernestine (mor) 132-33,135
-, - (datter) 133,135
-, Joh. Chr. 131,133-34,136
-, Michael 131-32
-, Ophelia 131
Dybendalsværket 180
Dyrehavegård 143,145,147
Dyrehaven 22,126,145-47
- Edelslundsvej 138
Eilers (landsretssagfører) 140
Emil Pipers Vej 74
Engelsborgskolen 54,61,66,177
Engelsen, L. C. 16
Den engelske Haveby 74
Erteschik (fabrikant) 141
Eyermanns Metalfabrik, V. O. 17
- Fagenes Fest 112-13
Fahrenberg (grosserer) 139
Falk Hansen, Poul 107-08,111,
119-20
Fenneberg, Paul 95-96,101-02,
105,108-09
Fischer, M. 139-40
Flemming (prins) 130
Flækken (arkæologiklub) 143-62,
188
De forenede Papirfabrikker
133,135-36

Navneregister

- Forsvarsbrødrene 163-74
Fortunbyen 77
Fortunen 21
Frederik VIII 132,169-70
– IX 170
Frederiksdal 143,187-88
– Kro 169
Frederiksen (Lundtofte 1876) 12
Frem 26
Fremskridtspartiet 37,100,106-07,
109
Friis-Hansen, Jan 140
Funck, C. F. 142
Fædrelandets Forsvar 166
- Den gamle Have 188
Gammeltoft, Poul 141
Gamrath, Poul 125
Garderhøjfortet 166
Gasværksvej 55
Gautier, C. 136
–, C. D. 136
Geleff, Paul 6-8,11,19
Gendarmkorpset 166
Gentofte Hotel (Gentofte
Kro) 20,22,166
Gjerløv, Holger 171,174
Gladsaxe Kommune 67
Glückstadt, Emil 137
Godske Nielsen (inspektør)
133-34
– Ophelia 133-34
Gotschalk, Ida Frederikke 125
Graves, Peter 87
Grelle, Henning 5
Groes, Lis 120
- Hage, Alfred 127
–, Alfred (jr.) 127
–, Frederikke 127
–, Johs. 127
–, Louise 127
Handelsforeningen for
Lyngby og Omegn 112,188
Hansen, A. 71
–, Carlo 101,113
–, Edward 85
–, Fr. 40
–, H. C. 88,118-19,121
–, Harald 82
–, Henning 131,139
–, Johs. 91
–, Laurids 139
–, Octavius 134
–, P. (arbejdsmand) 15
–, P. (gardinvæver) 36
–, R. 12
–, Ruth Gunde 187
–, Werner 84,87-88
- Harkjær, Ole 105-06,109
Hartby, Inger 187-88
Have, Jens 174
Havslunde 125-26
Hedebøl, P. 67-68
Hedtoft, Hans 87-88
Hegel, Frederik 139-40
–, Kathleen 139
Hegnslund (villa) 140,142
Heise, Peter 127
–, Vilhelmine 127
Herdahl, Carl 7,9-10,19
–, Charles 18-20,28,30,38,45,
166-67
Hertz, Frederik 11
Hilker, Georg Chr. 127
Hjortekær 180
Hjortekærvej 180-81
Hjortholm 188
Hoff, Troels 76
Hoffmann, F. 169
Hold'an 9
Holm, Folke 135
–, P. 14
Hotel Lyngby 18,20,166-67,
170,172-73,183
– Rustenborg 20,182
Hovedorganisationernes Informa-
tions- og Propagandaafdeling
(HIPA) 80-81,87
Huop, F. 16
Hvidegård 143,147,161
Hübenbecker (kredsfor-
mand) 58
Hækkerup, Per 91,118-19
Hørdum, Chr. 14,30
Høstvej 159,161-62
- I. H. Mundts Vej 147
Ingholt, Poul 138-40
Internationale, Raadvad
(Nærum) 9-10
- Jakobsen, Georg 82
Jensen (murermester, »Spurven«)
138
–, Bjørn 134
–, Chr. 141
–, Hans Jørgen 118,120
–, J. 169
–, Jens (borgmester) 13-14,
28-30
–, Jens (hattearbejder) 36
–, Jens (kasserer) 82
–, Otto 87
Jensen-Bernhard, P. 23,25
Jernbanepavillonen (Charlotten-
lund) 11
Jernbanepladsen 23
- Jernbanestien (Springforbi) 139
Jernbanevej 23,177,181-82
Jeppesen, Hans 36
–, Karl Erik 101
Johan Wilmanns Vej 74
Justesen, I. P. 135,138-39
Jægersborg Hotel 16,166
Jægersborgvej 186
Jørgensen, Th. 52
–, Wassard 104
- Karlsson, A. 142
Kaufmann, Lillian 130
Kibenich, E. 45
–, P. D. 10,15-16,34,36
Kirkebakken (Lyngby) 143,150-53
Kirkebyen (Lyngby) 144,159
Kjeldsen (direktør) 135
Klein, E. W. 11
Kleis, Valdemar 134
Kleis' Hus 130
Knud (arveprins) 113
Knudsen, P. 14,18-19
Kofoed (postmester) 32
–, Erling 174
Kommunehuset (Springforbi) 140
Kommunelærernes Ferie-
koloni 113
Konservativ Ungdom (KU) 72-73
Det konservative Folkeparti
(tidligere Højre) 5-121 passim,
164,166-67
Kramer Mikkelsen, Kaj 90-91,96,
100-02,105,108-11,114-16
Krebs, G. O. 141
Krog-Jensen, Asta 135
– Marie Louise 133,135
– Poul Chr. 133,135
Kunewald (kunstner) 130
Københavns Amts Avis (Lyngby
Avis) 7,18-19,29
– Kommune 67-68,99,101,103-04
– Landbefæstning 164,166
Köhncke, W. 174
- la Cour, J. C. 7
Laisbo, Esther 101
Landboskolen 7
Landbrugernes Sammenlut-
ning (LS) 84
Larsen, Aksel 65
–, Alexander Th. 44-47,49
–, P. 34-36
Lassen, brødrene (skrædder-
mestre) 135
Lehwald, Georg 67-68,73
Lejerbo 76
Lemche, Johan 48
Levysohn, William 141

Navneregister

- Licht, F. 11-12
Liebgott, Niels-Knud 162
Lille Stokkerup 130
Lind, J. 167,169
Lindegårdsskolen 77
Lindqvist, Chr. Lorentz 161-62
Lottenborg 7,22-23,167,170
Lundtofte 11-12,59,67,145,167
– Kirke 59
– og Omegns socialdemokratiske Arbejderforening 12
Lundtoftebanen 103
Lundtofteplanen 77,91,99
Lundtoftesletten 77-78,91,99, 103-04
Lundtoftevej 41,65,159-61
Lyacvej 75
Lykkens Gave 54,56
Lyngby Arbejderforening 6,168
– Bibliotek 72;
 Stadsbiblioteket 104
– borgerlige Forening 173
– Grundejerforening 173
– Hovedgade 23,65,75,167,172, 180-81
– højere Almenskole (Lyngby Gymnasium) 53
– Håndværkerforening 168
– Kirke 149,164-65
– Kirkestræde 151-58
– Kro 180-81
– Landbrugsskole 7
– Lejerforening 76
– Mølle 150
– Politistation 176-86
– Roklub 84
– Rådhus 76,177
– Sangforening 173
– Skole (Engelsborgskolen) 54, 61,66,177
– Station 182
– Sukkerraffinaderi 17,22,24
– Sø 66
– tekniske Skole 54
– Åmose 78-79
Lyngby-Garden 166
Lyngby-Taarbæk Bladet 95
– – Kommunalbestyrelse (tidligere sogneråd) 5-121 passim
– – Listen 37,107
- Mac, Reinhold 46
Madsen, Skat 101
Magdahl Nielsen, J. 57
Malmgreen, A. C. 174
Margrethe II 170
Marott, Emil 46
Mathiesen (husmand) 30
Melagervej 77
- Metal Lyngby 41,117
Michelsen, M. C. V. 127
Modeweg & Søn, I. C. 40
Mogensen, Margit 188
Mortensen, Gunnar 119
Mosevej 72,82
Murerens Fagforening i Ordrup 17
Mürer, Otto 167,174
Møllebo 170
Møller, Laurits 167
Mølleåen 78,125,150,160,164
Månehøj 145
- Nakskov, Vilh. 14,17,19,21, 25,30
Nationalsocialistiske bevægelser 84,87-89
Nationalt Arbejder Parti 88
Nielsen (snedker) 14,20
–, A. 169
–, Alfred 59,63
–, Carl John 101
–, Chr. 134-35,142
–, Dortha 34-36
–, Finn 174
–, Ida 101
–, Ingvar 39
–, Kai 130
–, P. 167,169
–, P. F. 169
–, Ruth 130
–, Sofus 141
–, W. 12
Nielsen-Kolding, F. J. 67
Norstrand, Carl 130
Ny Lyngbygård 114-15
Nygaard, Vilh. 68-69
Nærum 10,15-16
– Andelsbageri 55
– Kro 16
Nærumbanen 41,65
Nøddebo (villa) 142
Nørsgaard, Ingvar 36,43,55, 57-58,60-62,67-69,72,77, 81-87,89,91-92,96,98-100
Nørsgaardsvej 66
Nørregade 159
- Olesen, Leif Landeværn 174
Olsen (snedker) 19
–, Helmuth (»Smut«) 72
–, Johan 169
–, Sophus 167,169
–, Torben (Teglers) 36,63,67-69
–, Valdemar 13
Oppermann, C. V. 141
Ordrup 5,14-15
– Hotel 20-22
- Paulsen, M. Ceniis 174
Paustian, F. Wulff 72,174
Pedersen, Anton 142
–, Carl Lisberg 52
–, Chr. 82
–, Orla 174
–, Søren 9-10
Den personlige Friheds Værn 173
Petersen, A. 16
–, Georg 82
–, Jens 36
–, Julius 14,20,22,34
–, Marinus 75,82-84,87
–, Mathilde 36,38
–, P. 167,169,174
–, Peter 82
–, Vilfred 87
–, Vilhelm 36,38-39
Pio, Louis 5-9,11
–, Sylvia 71
Piper, Emil 30-33
Pipers Park 75
Ploug, Carl 127
–, Frederikse 127
Prinsessestien 66
Præstelængen (hus) 135-136
- Det radikale Venstre 37,106-07
Raff (frue) 130
Rasmussen (Lundtofte 1876) 12
– (kurvemager) 58
–, Carl 101
–, H. 15-16
–, Hans 21
–, M. 35
Reeh, Conrad 32
Retsforbundet 37,94
Rosing, Michael 131
Rossel, B. H. 141
Rustenborgvej 47-48
Rævehøj 144
Rævehøjvej 144
Røde Hus (villa) 141-42
Raadvad 9-10,12-13
– Arbejderforbund 24
– Sangforening 23
- Sabroe, P. 46
Salomonsen, Carl 137
–, Frederik 137-39
De samvirkende Fagforeninger i Gjentofte, Lyngby med omliggende Sogne (Fællesorganisationen) 16-18,20-22,24
Sarup, F. A. 13
Scavenius, Erik 134
–, O. C. 139
Schallsvej 159-60
Schiltved (grosserer) 138

Navneregister

- Schmidt (fabrikant) 137
Schröder (arbejdsmand) 19,25
Sehested, Jørgen 87-88
Sibbern, Henrik 127
Skjoldager, Chr. G. 166
Skjoldborg, Johan 48
Skovgården (hus) 136,138-39
Skyttelaug Kongens Lyngby 173
Smede og Maskinarbejderforbundet 41
Social-Demokraten 11,15-16, 27-28,40,65,69,82,116
Socialdemokratiet 5-121 passim
- i Lyngby-Taarbæk (Hovedforeningen) 69,85,91,102, 118,124
Socialdemokratisk Forening for Brede 85
-- for Gentofte 25
-- for Lyngby 24-25,39-42,63,69, 85,101,112,119,121,172
-- for Lyngby Sogns nordøstlige Del 23,25
-- for Ordrup og Omegn 11-12
-- for Søllerød og Lyngby 15-16, 23-24
-- for Søllerød Sogn 24
-- for Taarbæk 25,112
-- for Virum 25,90,119
-- i Lyngbykredsens 25
- Kvindeudvalg 71,91,110,116-17
Socialisten 6,8,10
Socialistisk Folkeparti 37,105-06
Socialistiske Blade 5-6
Solheim (villa) 130
Sophienholm 106
Sorgenfri 143,147
- Planteskole 147
- Slot 23,150,166
- Slotshave 143-179
Sorgenfrigårdsvej 77
Sorgenfrinæsset 150
Sportshuset 184-85
Springforbi 125-42 passim
- Kro 126
Springforbivej 139,141-42
Stadsbiblioteket i Lyngby 104
Stampen 9
Statsskovvæsenet 136-38,140-42
Stauning, Th. 46,49,69,73,85
Stokkerup (landsby) 126
- (villa) 126-31,141
- Bakke 131
- Kro 126
Strandmøllebakken 131,134,136-37
- (villa) 137-38
Strandmøllekroen 141
Strandmøllen 126,131-136, 139,141-42
Strandvejen 125-42 passim
Strøm, Jens 80-89
Suhr, Anna 71
Sørensen, Clara 71
-, Fr. Tscherning 38-39,43-44,58, 60-63
-, H. 12
-, Kaj 101
-, Laurits 36,61-63
Tabor, Hans 119
Teglers, Torben (Olsen) 36,63, 67-69
Tekstilarbejderforbundet, Lyngby Afd. 40
Thielemann, Alfred 133
-, Mikaëla 133
-, Per 133
Thomsen, Jul. 138
-, M. 89
Thorbeck, Ole 175
Thorsen, G. 138
-, Svend 36,38
Thygesen, Elmi 101
Toftgårderet 159-60
Topsøe-Jensen, Hans 187
Tørnehaven, Bodil 161
Trepilevej 141
Trolle (direktør) 135
Trongårdsskolen 145
Tryggevile 147
Tvendehus 142
Tønnesen, Ketill 91,101
Tønsberg, Jeppe 37,163,187-88
Taarbæk 14,35,37,69,164
- Kirke 135
- Kro 187
- Skole 66
- Strandvej 135,140
Taarbækken 125
Taarbækklund (villa) 142
Uhrskov, Bent 141
Ulrikkenborg 66,68
- Allé 184
Ulrikkenborgkvarteret 73-75
De Unges Hjem og Skole 47-49
De Unges Idræt (DUI) 52,110, 112-13
Vad, Hegert 108-09
Vartov 153
Venstre 37,110,164
Venstresocialisterne 37,106
Werther, Johs. 87
Wiehe, Frederik 133
-, Marie 133,136
Wienerbyen 184
Vilhelminelyst 47-49,161
Villa Konow 138
- Springforbi 126,142
Willumsen, Søren 11
Wilmann, Johan 14-16,22-23, 27-28,30-33,35-36,38,40,46,48, 51-53,56-57,61,63,65,67-69, 116
Wilmanns Park 75
Virum 78,90,180,184-87
- Skole 66,184-85
- Torv 74
Virumgade 187
Voigt, Th. 15,36
Wulff, Hertel 137
Würtz, Carl 9-10
Waaben, Ebba 187
Våbenbrødrene 164,169
Waage (direktør) 130
Øresund 125-26
Ørholm Hovedgård 134
- Papirfabrik 134
- Sogn 59
Aagaesen, Vagn 139
Aagaard, O. F. 130

*Historisk-topografisk Selskab for
Lyngby-Taarbæk Kommune*

Bestyrelsen i 1988:

Fhv. stadsbibliotekar Aage Børresen,
formand

Museumsinspektør mag.art.

Inge Mejer Antonsen

Ingeniør Niels G. S. Friderichsen

Stadsbibliotekar

Jørgen Bro Glistrup

Provst Poul Falk Hansen

Fhv. borgmester Ole Harkjær

Direktør Bjarne Jespersen,

kasserer

Dr. phil. Holger Rasmussen,

næstformand

Landsretssagfører Elsebeth Sundbo

Arkivar cand.mag. Ebba Waaben

Sekretær og redaktør:

Arkivar cand.mag. Jeppe Tønsberg

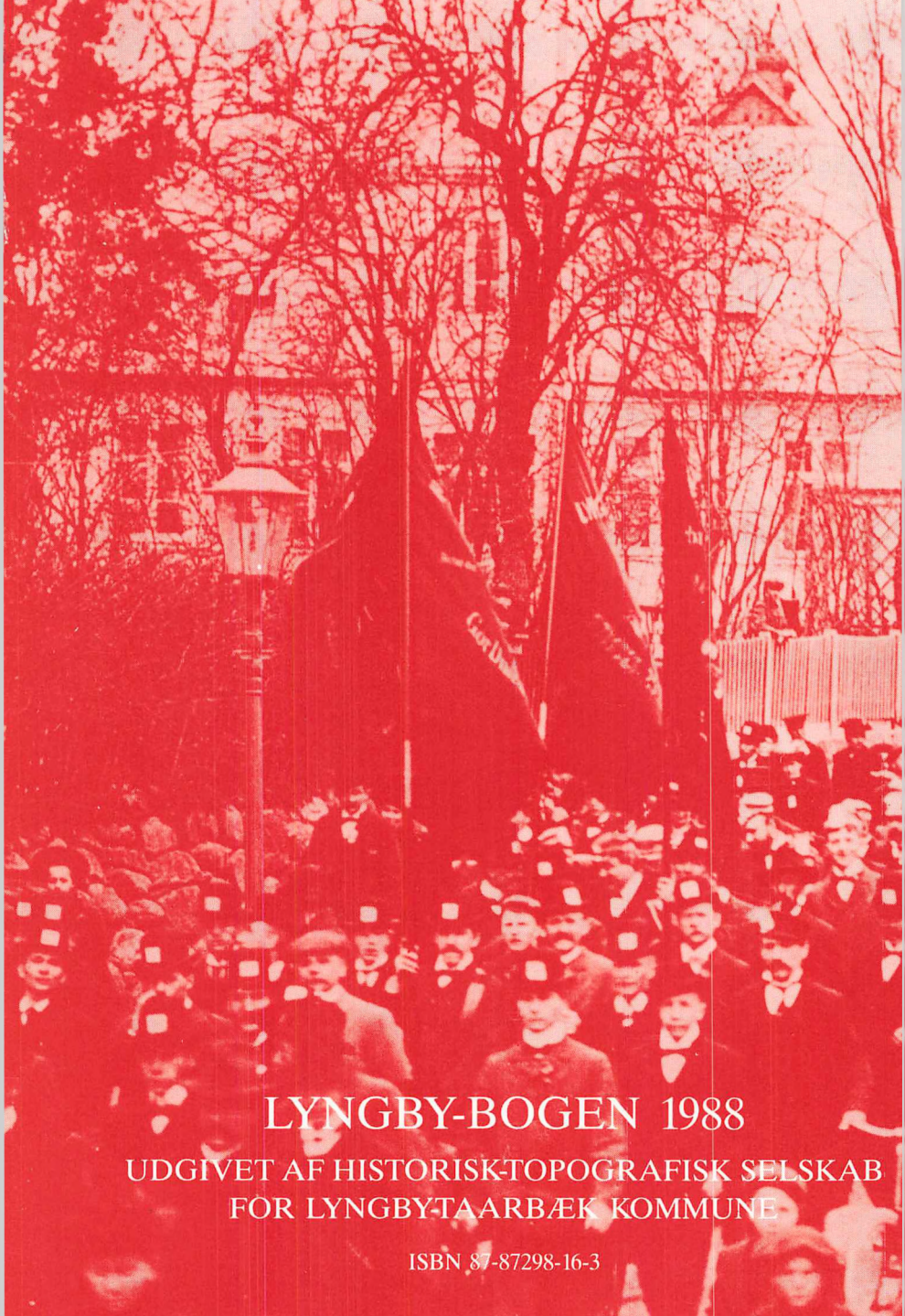
Selskabets adresse:

Stadsbiblioteket i Lyngby

Lyngby Hovedgade 28

2800 Lyngby

Telefon 02 88 17 00

LYNGBY-BOGEN 1988

UDGIVET AF HISTORISK-TOPOGRAFISK SELSKAB
FOR LYNGBY-TAARBÆK KOMMUNE

ISBN 87-87298-16-3